

15

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Χριστίνα Καργιά

**Η Συνθήκη της Μπολόνια για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την
Εκπαίδευση**

Επιβλέπων καθηγητής: κ. Σάββας Μαυρίδης

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2006

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

**Η Συνθήκη της Μπολόνια για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την
Εκπαίδευση**

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2006

Ευχαριστίες

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
<p>Ολοκληρώνοντας την πτυχιακή μου εργασία, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή, κ. Σάββα Μαυρίδη, καθηγητή του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, για τον προσανατολισμό που μου έδωσε για να υλοποιήσω την εργασία.</p>	
Παιδείας και συναντήθηκαν στην Μπολωνία στις 12 Ιουλίου 1999	
Οι Υπουργοί που υπέγραψαν τη Διακήρυξη της Μπολωνίας	14
Επαγγελματικό σχόλιο	16
Συναντήσεις που ακολούθησαν	21
Οι χώρες που συμμετέχουν σήμερα	23
ΚΕΦ.2ο ΣΧΟΛΙΑ ΑΡΜΟΔΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΜΠΟΛΩΝΙΑ	24
ΚΕΦ.3ο ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	39
Το κανονικό μοντέλο πανεπιστημίου	39
Ευελξία και απασχολισιμότητα: το νέο πνεύμα της Διακήρυξης της Μπολωνία	44
Οι αλλαγές στα νέα προγράμματα σπουδών	47
Μεταπτυχιακός ο δεύτερος κύκλος σπουδών	48
Η χρηματοδότηση	57
Η αξιολόγηση στην Ανώτατη Εκπαίδευση	62
Η κατάσταση στην Ελλάδα	70
Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς και Συστάρισης των Γνωστικών Μοναδών (ECTS) και το Πρόγραμμα Διπλωμάτων	71
Η ίδρυση των «αντιστοιχών δια βίου εκπαίδευσης» (ΔΒΕ)	76
Τό όραμα της παιδείας για μια συνειδητοποιημένη ανώτατη εκπαίδευση	82
Εμπειροματ	
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
ΚΕΦ.1ο Η ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΜΠΟΛΩΝΙΑ	10
Η διακήρυξη της Μπολώνια-Ο Ευρωπαϊκός Χώρος της Ανώτατης Εκπαίδευσης-κοινή διακήρυξη των Ευρωπαίων Υπουργών Παιδείας που συναντήθηκαν στην Μπολώνια στις 19 Ιουνίου 1999	10
Οι Υπουργοί που υπέγραψαν τη Διακήρυξη της Μπολώνια	14
Επεξηγηματικά σχόλια	16
Συναντήσεις που ακολούθησαν	21
Οι χώρες που συμμετέχουν σήμερα	23
ΚΕΦ.2ο ΣΧΟΛΙΑ ΑΡΜΟΔΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΜΠΟΛΩΝΙΑ	24
ΚΕΦ.3ο ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	39
Το καινούργιο μοντέλο πανεπιστημίου	39
Ευελιξία και απασχολισιμότητα: το νέο πνεύμα της Διακήρυξης της Μπολώνια	44
Οι αλλαγές στα νέα προγράμματα σπουδών	47
Μεταπτυχιακά: ο δεύτερος κύκλος σπουδών	48
Η χρηματοδότηση	57
Η αξιολόγηση στην Ανώτατη Εκπαίδευση	62
Η κατάσταση στην Ελλάδα	70
Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς και Συσώρευσης των Πιστωτικών Μονάδων (ECTS) και το Παράρτημα Διπλώματος	71
Η ίδρυση των «ινστιτούτων δια βίου εκπαίδευσης» (ΙΔΒΕ)	76
Το όραμα της παιδείας για μία συνειδητοποιημένη ανώτατη εκπαίδευση	82
Συμπεράσματα	84
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	86

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η «παγκοσμιοποίηση της αγοράς» αποτελεί πλέον ιστορικό γεγονός. Ήδη επικρατεί δυναμικά στους περισσότερους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η πλειοψηφία των ανθρώπων επιθυμεί να κατακτήσει ένα ελεύθερο «επιχειρηματικό κέρδος» που να μην περιορίζεται εθνικά ή τοπικά. Μέσα από αυτό το κέρδος θα μπορέσει να κατακτήσει μία καλύτερη και ποιοτική ζωή, με τις δελεαστικές της απολαύσεις που προβάλλονται διαρκώς από τα ΜΜΕ.

Οι πολιτικές και οι τεχνολογικές εξελίξεις επιτρέπουν και προωθούν την παγκοσμιοποίηση της διακίνησης του κεφαλαίου, των αγαθών και των υπηρεσιών. Συνεπώς, οι επιχειρήσεις θα μπορούν να κάνουν απόσβεση στις επενδύσεις τους ακόμη πιο γρήγορα και, επίσης, θα μπορούν να πολλαπλασιάσουν τα πολιτικοοικονομικά τους οφέλη.

Τα ιδιωτικο-οικονομικά διαχειριστικά και αναπτυξιακά συστήματα είναι πολύ αποτελεσματικότερα από τα συστήματα του δημόσιου τομέα. Τα συστήματα αυτά ωφελούν τους απλούς ανθρώπους, τους καταναλωτές και τους αποδέκτες των αγαθών και των υπηρεσιών. Αυτό είναι ένα μεγάλο επιχείρημα που χρησιμοποιούν οι υποστηρικτές της «παγκοσμιοποίησης της αγοράς».

Με την «παγκοσμιοποίηση της αγοράς», όμως, διευρύνεται συνεχώς το χάσμα ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς. Οι προσπάθειες των εργαζομένων για αξιοπρεπείς αποδοχές και ανθρώπινα ωράρια εργασίας δεν έχουν κανένα όφελος, αφού χρησιμοποιείται το επιχείρημα της απελευθέρωσης της εργασίας. Με την ελεύθερη αγορά εμπορευματοποιούνται και ταυτόχρονα ακριβαίνουν τα δημόσια αγαθά για τον πολίτη, χωρίς βέβαια να εξαιρούνται η παιδεία, η υγεία και το ασφαλιστικό σύστημα. Ακόμη, μειώνεται η αξιοπιστία των κοινωφελών στρατηγικών υποδομών και αποθεμάτων εξαιτίας της μείωσης των επενδύσεων εντάσεως κεφαλαίου τόσο ως προς την επάρκεια για την κάλυψη της ζήτησης όσο και ως προς τον συντελεστή ασφάλειας σε ποιότητα υλικών και παροχή υπηρεσιών. Η «παγκοσμιοποίηση της αγοράς» έχει επίσης ως αποτέλεσμα

την εξοντωτική εκμετάλλευση όχι μόνο των ανθρώπινων αλλά και όλων των αξιόλογων φυσικών πόρων. Η εκμετάλλευση αυτή επηρεάζει ακόμα και τις βιολογικές και περιβαλλοντικές ισορροπίες του πλανήτη και γίνονται διεθνείς συναντήσεις για τη λήψη στοιχειωδών μέτρων, οι οποίες δεν έχουν κανένα αποτέλεσμα για λόγους οικονομικούς¹.

Η Ευρώπη δεν θα μπορούσε να μείνει αμέτοχη στην «παγκοσμιοποίηση της αγοράς». Προκειμένου να μπορέσει να εκμεταλλευτεί τις νέες ευκαιρίες και τα κέρδη που φέρνει η ελεύθερη αγορά ξεκίνησε εδώ και χρόνια τη διαδικασία για την ενοποίηση των χωρών μελών της. Μέσα στα πλαίσια της ευρωπαϊκής ενοποίησης είναι και το θέμα της παιδείας. Ήδη τρία περίπου χρόνια μετά την υπογραφή της ιδρυτικής συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Μάαστριχτ της Ολλανδίας (7/2/1992) άρχισαν να εφαρμόζονται δύο νέα προγράμματα για την εκπαίδευση και την κατάρτιση, τα προγράμματα Socrates και Leonardo Da Vinci. Τα προγράμματα αυτά έχουν στόχο την υλοποίηση των νομικών διατάξεων της συνθήκης που αφορούν τη γενική και επαγγελματική εκπαίδευση. Η εκπαιδευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει εισέλθει σε μία φάση αναπροσαρμογής, εμβάθυνσης, διεύρυνσης και μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας.

Η εκπαιδευτική πολιτική παρουσιάζεται στη **Λευκή Βίβλο για τη Διδασκαλία και τη Μάθηση: Προς την κοινωνία της μάθησης** που εξέδωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1995. Στόχος είναι η διαμόρφωση ενός νέου τύπου «συλλογικού εργαζόμενου», πολυδύναμου και πολυλειτουργικού, ο οποίος θα μπορεί να προσαρμόζεται όταν αλλάζουν οι συνθήκες παραγωγής και να εργάζεται σε δίκτυα και ομάδες. Ο στόχος αυτός θεωρείται αναγκαίος από την Ευρωπαϊκή Ένωση σε μία κοινωνία της πληροφορίας και της παγκοσμιοποίησης και για να επιτευχθεί είναι απαραίτητη η αναδιάρθρωση των λειτουργιών των εκπαιδευτικών μηχανισμών, όπως επίσης πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στη γενική μόρφωση και την «εκμάθηση της μάθησης²».

Όπως αναφέρθηκε, δύο προγράμματα που συμβάλλουν στη διαδικασία της ενοποίησης είναι τα προγράμματα Socrates και Leonardo. Το πρόγραμμα Socrates περιλαμβάνει δύο υποπρογράμματα, τα Erasmus και Comenius. Το

¹ Θ. Ξανθόπουλος, Παγκοσμιοποίηση της Αγοράς, Ευρωπαϊκός Χώρος Ανώτατης Εκπαίδευσης και Διακήρυξη της Μπολώνια, διεθνές σεμινάριο «Η Διακήρυξη της Bologna και η Ελληνική Προσέγγιση», Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 2001.
² Βλ. ΓΡΟΛΛΙΟΣ, 1999, σσ. 17.

Comenius αναφέρεται στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και προωθεί τις συμπράξεις των σχολικών ιδρυμάτων για την εκπόνηση ευρωπαϊκών σχεδίων. Το **Erasmus** αναφέρεται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το πρόγραμμα αυτό έχει να κάνει με την κινητικότητα των σπουδαστών και του διδακτικού προσωπικού, το ευρωπαϊκό σύστημα μεταφοράς ακαδημαϊκών μονάδων. Επίσης, στα πλαίσια αυτού του προγράμματος αναπτύσσονται προγράμματα σπουδών και μαθημάτων, εντατικά προγράμματα και θεματικά δίκτυα, τα οποία στηρίζονται στην πανεπιστημιακή συνεργασία και σε αντικείμενα κοινού ενδιαφέροντος, έτσι ώστε να προάγουν την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση. Οι σπουδαστές που συμμετέχουν στο Erasmus έχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν διαφορετικούς πολιτισμούς, να καλλιεργήσουν την ευρωπαϊκή τους ταυτότητα και να διευρύνουν τις εκπαιδευτικές τους εμπειρίες.

Το πρόγραμμα **Socrates** στοχεύει στην εκμάθηση γλωσσών, αλλά και στην ανάπτυξη της ανοιχτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Επίσης, δίνεται η δυνατότητα να ανταλλάσσονται πληροφορίες και εμπειρίες σε θέματα που αφορούν την εκπαιδευτική πολιτική. Το Socrates σχετίζεται με το ευρωπαϊκό δίκτυο πληροφόρησης στην εκπαίδευση, με τις επισκέψεις ατόμων που παίρνουν αποφάσεις για την εκπαίδευση, το δίκτυο εθνικών κέντρων πληροφόρησης για την ακαδημαϊκή αναγνώριση των διπλωμάτων.

Το πρόγραμμα **Leonardo Da Vinci** είναι ένα πρόγραμμα για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Υποστηρίζει ενέργειες για τη βελτίωση των συστημάτων και μηχανισμών επαγγελματικής κατάρτισης στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης προωθεί την συνεργασία πανεπιστημίων-επιχειρήσεων. Το πρόγραμμα αυτό αναπτύσσει γλωσσικές ικανότητες και διαδίδει τις καινοτομίες στον τομέα της κατάρτισης³.

Στα πλαίσια της ευρωπαϊκής ενοποίησης υπογράφηκε η **Διακήρυξη της Μπολόνια**, τον Μάιο του 1999, η οποία φέρνει αλλαγές στην ανώτατη εκπαίδευση. Η Ευρωπαϊκή Ένωση με την Διακήρυξη αυτή στοχεύει στη δημιουργία του «Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης», έτσι ώστε να γίνει η σημαντικότερη οικονομική δύναμη, κυρίως μέσα από τη γνώση και την πνευματική καλλιέργεια. Εν ολίγοις, η Ευρωπαϊκή Ένωση θέλει να

³ Βλ. ΓΡΟΛΛΙΟΣ, 1999, σσ. 19-20.

αντιμετωπίσει τις Η.Π.Α., όπου κάθε χρόνο χιλιάδες φοιτητές από όλο τον κόσμο, αλλά και από την Ευρώπη επιλέγουν πανεπιστήμια των Η.Π.Α. για τις σπουδές τους (κυρίως για διδακτορικά).

Ήδη με την Διακήρυξη της Μπολόνια έχει ξεκινήσει ένας διάλογος για την παιδεία. Ο διάλογος στην ουσία ανακοινώνει την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, που δεν αποσκοπεί στην αλλαγή του χαρακτήρα της εκπαίδευσης και των δομών της, αλλά στην ουσία γίνονται προσπάθειες να διορθωθεί το θεσμικό πλαίσιο που προκαλεί την κρίση στον εκπαιδευτικό μηχανισμό. Η κρίση αυτή έχει να κάνει με την αδυναμία του εκπαιδευτικού συστήματος να ανταποκριθεί στο ρόλο του, δηλαδή στην παραγωγή της κυρίαρχης ιδεολογίας και στην κατανομή των εκπαιδευόμενων στις θέσεις που απαιτεί ο κοινωνικός καταμερισμός εργασίας.

Το εκπαιδευτικό σύστημα δεν είναι ένας ανεξάρτητος μηχανισμός που προσφέρει επιστημονική ή εγκυκλοπαιδική γνώση, ούτε είναι αποκομμένος από τους μηχανισμούς του κοινωνικοπολιτικού συστήματος. Αντιθέτως είναι ενταγμένο σε αυτό και παίζει σημαντικό ρόλο, αφού συντηρεί και αναπαράγει αυτό το σύστημα. Το εκπαιδευτικό σύστημα ως φορέας της γνώσης δεν μπορεί να είναι ανεξάρτητο, αφού η ίδια η γνώση δεν είναι ουδέτερη και βασίζεται στην αντίληψη και την εμπειρία και είναι αποτέλεσμα πνευματικής διαδικασίας για την κατανόηση της πραγματικότητας. Εξυπηρετεί τις ανθρώπινες ανάγκες και συμβάλει στην κοινωνική εξέλιξη. Το εκπαιδευτικό σύστημα είναι αυτό που φτιάχνει τους χαρακτήρες και διαμορφώνει τις συνειδήσεις, έτσι ώστε να συντηρεί και να αναπαράγει το κοινωνικοπολιτικό σύστημα⁴.

Ο όρος **«εκπαιδευτική μεταρρύθμιση»** σημαίνει αλλαγές μεγάλου εύρους στο εκπαιδευτικό σύστημα μίας χώρας ή σε σημαντικά τμήματά του με δομικές και ουσιαστικές παρεμβάσεις. Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στοχεύουν στην αποτελεσματικότερη λειτουργία της εκπαίδευσης ή των επιμέρους τομών της με ποσοτικά (παραδείγματος χάριν η καλύτερη επίδοση των μαθητών σε εθνικές εξετάσεις) ή/και ποσοτικά (για παράδειγμα η ενίσχυση της κριτικής σκέψης των μαθητών) κριτήρια.

⁴ Βλ. Αραβαντινός, Δ. (2005) «Το όραμα της παιδείας», *Πανεπιστημιούπολη*, 17, σελ. 21-22.

Οι προϋποθέσεις για μία πετυχημένη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση είναι οι παρακάτω:

- Πρέπει να υπάρχουν σαφείς στόχοι, δηλαδή να είναι κατανοητή η φιλοσοφία της μεταρρύθμισης.
- Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση πρέπει σχεδιαστεί έτσι ώστε να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα του εκπαιδευτικού συστήματος σαν σύνολο. Αυτό σημαίνει ότι οι αλλαγές που γίνονται σε ένα τμήμα του, επιβάλλουν παράλληλα υποστηρικτικά μέτρα και στα υπόλοιπα τμήματα.
- Ο χρόνος είναι πολύτιμος στον σχεδιασμό των μεταρρυθμίσεων. Επίσης, πρέπει να αξιολογούνται και ακόμη όταν αρχίσουν να εφαρμόζονται, να δίνεται δυνατότητα για αναγκαίες διορθωτικές παρεμβάσεις.
- Είναι σημαντικό μία μεταρρύθμιση να συμβουλευεται τις εμπειρίες άλλων χωρών, αλλιώς υπάρχει κίνδυνος να αστοχήσει ή να αποδειχθεί αναποτελεσματική.
- Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να συμμετέχουν κι αυτοί στη διαδικασία και εκτέλεση της μεταρρύθμισης, να ενημερώνονται και να δίνουν τη συναίνεσή τους. Επίσης, είναι απαραίτητη η ενημέρωση και συναίνεση όλων των αρμόδιων και ενδιαφερόμενων κοινωνικών φορέων⁵.

Η Διακήρυξη της Μπολόνια αποτελεί μία μεταρρύθμιση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Οι χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν δεσμευτεί να συντονίσουν τις πολιτικές τους έτσι όπως προβλέπει η Διακήρυξη. Στα επόμενα κεφάλαια παρουσιάζονται κριτικές αρμοδίων και οι συνέπειες που έχει η Διακήρυξη της Μπολόνια στη λειτουργία των πανεπιστημίων.

⁵ Βλ. Ξωχέλλης, Π. (2005) «Στόχοι, προϋποθέσεις και κριτικές επισημάνσεις για μία επιτυχή εκπαιδευτική μεταρρύθμιση» Πανεπιστημιούπολη, 17, σελ. 18-19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΜΠΟΛΩΝΙΑ

Η διακήρυξη της Μπολώνια

Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

*Κοινή διακήρυξη των Ευρωπαϊών Υπουργών Παιδείας που
συναντήθηκαν στην Μπολώνια στις 19 Ιουνίου 1999*

Χάρη στα εξαιρετικά επιτεύγματα των τελευταίων λίγων ετών, η διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης έχει γίνει μια όλο και πιο απτή και οικεία πραγματικότητα για την Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και για τους Ευρωπαίους πολίτες. Οι προοπτικές της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε συνδυασμό με τις όλο και βαθιές σχέσεις που αναπτύσσονται με τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, δίνουν στην πραγματικότητα αυτή ακόμα ευρύτερες διαστάσεις. Στο μεταξύ, όλο και ευρύτερα τμήματα του πολιτικού και ακαδημαϊκού κόσμου αλλά και της κοινής γνώμης, συνειδητοποιούν την ανάγκη για μία Ευρώπη πιο ολοκληρωμένη και με ακόμα ευρύτερες προοπτικές, η οποία θα οικοδομηθεί με την αξιοποίηση αλλά και την περαιτέρω ενδυνάμωση όλων των διαστάσεών της, δηλαδή της πνευματικής, της μορφωτικής, της κοινωνικής, αλλά και της επιστημονικής και τεχνολογικής διάστασης.

Η Ευρώπη της Γνώσης αναγνωρίζεται ευρέως σήμερα ως ένας αναντικατάστατος παράγων για την κοινωνική και την ατομική πρόοδο και ως μια απαραίτητη συνιστώσα για την παγίωση αλλά και τον εμπλουτισμό των αξιών και της ταυτότητας του Ευρωπαίου πολίτη. Η Ευρώπη της Γνώσης θα δώσει στους πολίτες της τις απαραίτητες ικανότητες για να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της νέας χιλιετίας, συνειδητοποιώντας παράλληλα τις κοινές αξίες που μοιράζονται και τον κοινό κοινωνικό και μορφωτικό χώρο στον οποίο ανήκουν.

Η ύψιστη σπουδαιότητα της εκπαίδευσης και τις εκπαιδευτικής συνεργασίας για την ανάπτυξη και για την ενδυνάμωση σταθερών, ειρηνικών και δημοκρατικών κοινωνιών, αναγνωρίζεται σήμερα παγκόσμια. Και αυτό αποκτά ξεχωριστή σημασία εν όψει και της κατάστασης που επικρατεί στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

Η Διακήρυξη της Σορβόνης της 25^{ης} Μαΐου 1998, η οποία διέπεται από τις προαναφερθείσες αρχές, τόνισε ιδιαίτερα τον κεντρικό ρόλο των πανεπιστημίων στην ανάπτυξη της μορφωτικής διάστασης της Ευρώπης. Και έδωσε έμφαση στη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης, που θα αποτελέσει κλειδί για την προώθηση της κινητικότητας και της απασχολησιμότητας των Ευρωπαίων πολιτών, αλλά και για τη συνολική ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ηπείρου.

Αρκετές Ευρωπαϊκές χώρες έχουν αποδεχθεί την πρόσκληση να αναλάβουν τη δέσμευση για την πραγμάτωση των στόχων που τίθενται στη Διακήρυξη, είτε προσυπογράφοντάς την είτε εκφράζοντας τη συμφωνία τους επί της αρχής. Το περιεχόμενο μάλιστα αρκετών μεταρρυθμίσεων που θεσμοθετήθηκαν στο μεταξύ στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης, δείχνει την αποφασιστικότητα αρκετών κυβερνήσεων να δράσουν ανάμεσα προς την κατεύθυνση αυτή.

Από τη μεριά τους, τα Ευρωπαϊκά ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης έχουν αποδεχθεί την πρόκληση και έχουν ήδη αναλάβει έναν κύριο ρόλο στην οικοδόμηση του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης, κάτι που έρχεται ως επακόλουθο και των θεμελιωδών αρχών που αποτυπώθηκαν στην Magna Charta Universitatum της Μπολώνια το 1988.

Η πορεία έχει δρομολογηθεί προς τη σωστή κατεύθυνση και με συγκεκριμένους και ουσιαστικούς στόχους. Η διασφάλιση καλύτερης συμβατότητας και πληρέστερης συγκρισιμότητας των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης απαιτεί ωστόσο διαρκεί προσπάθεια. Πρέπει να στηρίξουμε την προσπάθεια αυτή προωθώντας συγκεκριμένα μέτρα που θα μας βοηθούν να πραγματοποιούμε εφικτά βήματα προς τα εμπρός, ώστε να βλέπουμε χειροπιαστά αποτελέσματα. Για τις πρωτοβουλίες που πρέπει να αναλάβουμε για το σκοπό αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμες οι προτάσεις που προέκυψαν από την ακαδημαϊκή συνάντηση της 18^{ης} Ιουνίου (που προηγήθηκε της

υπογραφής της Διακήρυξης της Μπολόνια), η οποία συγκέντρωσε διακεκριμένους ειδικούς και ακαδημαϊκούς από όλες τις χώρες μας.

Πρέπει ιδιαίτερα να προσέξουμε το στόχο της βελτίωσης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας του Ευρωπαϊκού συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης. Το σφίγος και οι δυνατότητες επιρροής κάθε πολιτισμού μπορούν να μετρηθούν από την έλξη ανάλογη με αυτήν που ασκούν οι εξαιρετες πολιτισμικές και επιστημονικές παραδόσεις μας.

Επιβεβαιώνοντας την υποστήριξή μας στις γενικές αρχές που τέθηκαν με τη Διακήρυξη της Σορβόνης, αναλαμβάνουμε την υποχρέωση να συντονίσουμε τις πολιτικές μας, ώστε να επιτύχουμε βραχυπρόθεσμα και σε κάθε περίπτωση μέσα στην πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, τους ακόλουθους στόχους, οι οποίοι θεωρούμε ότι έχουν πρωταρχική σημασία για τη διαμόρφωση του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης και για την προώθηση του Ευρωπαϊκού συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης σε ολόκληρο τον κόσμο:

- Υιοθέτηση ενός συστήματος τίτλων σπουδών που θα είναι ευκόλως αναγνώσιμοι και συγκρίσιμοι, με τη βοήθεια και του θεσμού του *Συμπληρώματος Διπλώματος (Diploma Supplement)*, με στόχο την προώθηση της απασχολησιμότητας των Ευρωπαίων πολιτών και της διεθνούς ανταγωνιστικότητας του Ευρωπαϊκού συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης.
- Υιοθέτηση ενός συστήματος σπουδών που θα στηρίζεται βασικά σε δύο κύριους κύκλους σπουδών, ένα προπτυχιακό και ένα μεταπτυχιακό. Η πρόσβαση στο δεύτερο κύκλο θα προϋποθέτει την επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών του πρώτου κύκλου, οι οποίες θα διαρκούν τουλάχιστον τρία χρόνια. Ο τίτλος σπουδών που θα χορηγείται μετά τον πρώτο κύκλο σπουδών θα αναγνωρίζεται στην Ευρωπαϊκή αγορά εργασίας ως ικανό επαγγελματικό προσόν. Ο δεύτερος κύκλος θα πρέπει να οδηγεί στο μεταπτυχιακό δίπλωμα (master) ή/και στο διδακτορικό δίπλωμα, όπως ήδη συμβαίνει σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες.

- Καθιέρωση ενός συστήματος διδακτικών μονάδων- ανάλογο με το εφαρμοζόμενο σήμερα Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς Διδακτικών Μονάδων (ECTS = European Credit Transfer System)- ως του πλέον κατάλληλου μέσου για την προώθηση της ευρύτερης δυνατής κινητικότητας των φοιτητών. Διδακτικές μονάδες μπορούν επίσης να συγκεντρώνονται και σε συστήματα εκπαίδευσης εκτός του πλαισίου της ανώτατης εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων και των συστημάτων δια βίου εκπαίδευσης, αρκεί να αναγνωρίζονται αυτά από τα εμπλεκόμενα πανεπιστήμια υποδοχής.
- Προώθηση της κινητικότητας, με ξεπέραςμα των εμποδίων που δυσχεραίνουν και καθιστούν αναποτελεσματική την ελεύθερη κίνηση. Ιδιαίτερη προσοχή θα δοθεί κατά περίπτωση στα εξής:

Για τους φοιτητές: Πρόσβαση σε όλες τις ευκαιρίες σπουδών και άσκησης αλλά και σε όλες τις συναφείς υπηρεσίες.

Για τους διδάσκοντες, τους ερευνητές και το διοικητικό προσωπικό: Αναγνώριση και συνεκτίμηση των περιόδων ερευνητικής, διδακτικής και επιμορφωτικής δραστηριότητας που έχουν αναπτύξει στο Ευρωπαϊκό πλαίσιο χωρίς να παραβλέπονται ή περιορίζονται τα νομικά κατοχυρωμένα δικαιώματά τους.
- Προώθηση της Ευρωπαϊκής συνεργασίας στη διασφάλιση της ποιότητας, με στόχο την ανάπτυξη συγκρίσιμων κριτηρίων και μεθοδολογιών.
- Προώθηση των απαραίτητων Ευρωπαϊκών διαστάσεων στην ανώτατη εκπαίδευση, κατά κύριο λόγο σε σχέση με τα προγράμματα σπουδών, τη συνεργασία μεταξύ των ιδρυμάτων, τα σχήματα κινητικότητας και τα ολοκληρωμένα προγράμματα σπουδών και άσκησης, κατάρτισης – επιμόρφωσης και έρευνας.

Με τη Διακήρυξη αυτή, δηλώνουμε τη βούλησή μας να φτάσουμε σε αυτούς τους στόχους που θα παγιώσουν τον Ευρωπαϊκό Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης, μέσα στο πλαίσιο των θεσμικών δυνατοτήτων μας και με πλήρη σεβασμό τόσο στη διαφορετικότητα των πολιτισμών μας, των γλωσσών μας και των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων όσο και στην αυτονομία των πανεπιστημίων. Για το σκοπό αυτό, θα ακολουθήσουμε το δρόμο των διακρατικών συνεργασιών, αναπτύσσοντας όμως παράλληλα και τις συνεργασίες μας με τους μη κυβερνητικούς Ευρωπαϊκούς οργανισμούς και τις ανάλογες οργανώσεις που αναπτύσσουν δραστηριότητα στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης. Από τα πανεπιστήμια αναμένουμε και πάλι τη γρήγορη και θετική ανταπόκρισή τους, ώστε να συμβάλουν ενεργά στην επιτυχία της προσπάθειάς μας.

Με την πεποίθηση ότι η καθιέρωση του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης απαιτεί σταθερή υποστήριξη, συνεχή εποπτεία και προσαρμογή στις διαρκώς μεταβαλλόμενες ανάγκες, αποφασίζουμε να συναντηθούμε εκ νέου ύστερα από δύο χρόνια, προκειμένου να αποτιμήσουμε την πρόοδο που θα έχει επιτευχθεί ως τότε και να συμφωνήσουμε στα επόμενα βήματα που θα πρέπει να γίνουν⁶.

Οι Υπουργοί που υπέγραψαν τη Διακήρυξη της Μπολόνια

Οι Υπουργοί από τις 29 χώρες που υπέγραψαν τη Διακήρυξη της Μπολόνια είναι οι εξής:

1. Caspar EINEM. Minister of Science and Transport (Austria)
2. Gerard SCHMIT. Director General of French Community Ministry for Higher Education and Research - Jan ADE. Director General Ministry of the Flemish Community Department of Education (Belgium)
3. Anna Maria TOTOMANOVA. Vice Minister of Education and Science (Bulgaria)

⁶ Κάτσικας, Χ. και Μπαλάσκας, Λ. (2001) «Επιχείρηση βίαιης επιβολής των όρων της αγοράς στην τριτοβάθμια εκπαίδευση», Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης, 57, σελ.38-40.

4. Eduard ZEMAN. Minister of Education, Youth and Sport (Czech Republic)
5. Margrethe VESTAGER. Minister of Education (Denmark)
6. Tonis LUCAS. Minister of Education (Estonia)
7. Maija RASK. Minister of Education and Science (Finland)
8. Claude ALLEGRE. Minister of National Education, Research and Technology (France)
9. Wolf-Michael CATENHUSEN. Parliamentary State Secretary Federal Ministry of Education and Research (Germany) - Ute ERDSIEK-RAVE. Minister of Education, Science, Research and Culture of the Land Schleswig-Holstein (Permanent Conference of the Ministers of Culture of the German Länders)
10. Gherassimos ARSENIS. Minister of National Education and Religious Affairs (Greece)
11. Adams KISS. Deputy State Secretary for Higher Education and Science (Hungary)
12. Gudridur SIGURDARDOTTIR. Secretary General. Ministry of Education, Science and Culture (Iceland)
13. Pat DOWLING. Principal Officer. Ministry for Education and Science (Ireland)
14. Ortensio ZECCHINO. Minister of University and Scientific and Technological Research (Italy)
15. Tatiana KOKE. State Minister of Higher Education and Science (Latvia)
16. Kornelijus PLATELIS. Minister of Education and Science (Lithuania)
17. Erna HENNICOT-SCHOEPGES. Minister of National Education and Vocational Training (Luxembourg)
18. Louis GALEA. Minister of Education (Malta)
19. Loek HERMANS. Minister of Education, Culture and Science (the Netherlands)
20. Jon LILLETUN. Minister of Education, Research and Church Affairs (Norway)
21. Wilibald WINKLER. Under Secretary of State of National Education (Poland)
22. Eduardo Marçal GRILO. Minister of Education (Portugal)

23. Andrei MARGA. Minister of National Education (Romania)
24. Milan FTACNIK. Minister of Education (Slovak Republic)
25. Pavel ZGAGA. State Secretary for Higher Education (Slovenia)
26. D.Jorge FERNANDEZ DIAZ. Secretary of State of Education, Universities, Research and Development (Spain)
27. Agneta BLADH. State Secretary for Education and Science (Sweden)
28. Charles KLEIBER. State Secretary for Science and Research (Swiss Confederation)
29. Baroness Tessa BLACKSTONE of Stoke Newington. Minister of State for Education and Employment (United Kingdom)⁷.

Επεξηγηματικά σχόλια

Κατά την πορεία προς την υπογραφή της Διακήρυξης της Μπολώνια υπήρξαν τρεις φάσεις παρεμβάσεων για κάποιες αλλαγές και διορθώσεις πάνω στο κείμενο. Η πρώτη φάση είχε να κάνει με κάποιες γραπτές παρατηρήσεις, δηλαδή με προτάσεις που έγιναν από τις επιμέρους χώρες, οι οποίες οδήγησαν στο κείμενο που παρουσίασαν οι Ιταλοί στη Μπολώνια. Η δεύτερη φάση περιελάμβανε την σύσκεψη, δηλαδή την διαπραγμάτευση, που πραγματοποιήθηκε στη Μπολώνια ένα βράδυ πριν από τη συνάντηση των Υπουργών. Η τρίτη φάση αφορά τη συνάντηση των Υπουργών στις 19/6/1999, όπου έγιναν οι τελευταίες διορθώσεις του κειμένου και σημειώθηκαν οι όποιες επιφυλάξεις από μέρους των Υπουργών

Η Ελλάδα συμμετείχε ενεργά και στις τρεις φάσεις των παρεμβάσεων. Υπεύθυνος για το χειρισμό του θέματος ήταν ο Ειδικός Γραμματέας Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης, Διονύσης Κλάδης, με τη βοήθεια του τότε Σύμβουλου του Υπουργού Παιδείας, τον αναπληρωτή καθηγητή Μιχάλη

⁷ <http://www.google.com/search?ie=iso-8859-7&oe=iso-8859-7&q=%CC%F0%EF%EB%FE%ED%E9%E1&domains=www.ypepth.gr&sitesearch=www.ypepth.gr>

Τσινισιζέλη. Στη σύσκεψη των Υπουργών την Ελλάδα εκπροσώπησε ο τότε Υπουργός Παιδείας, Γεράσιμος Αρσένης.

Όσον αφορά το ελληνικό κείμενο πρέπει να διευκρινιστεί ότι **δεν πρόκειται για ακριβή μετάφραση του αγγλικού κειμένου στην ελληνική γλώσσα**. Σε ό,τι αφορά το αγγλικό κείμενο πρέπει να τονιστεί ότι γράφτηκε από Ιταλούς και όχι από Άγγλους, το οποίο κατά τις τελευταίες δέκα ώρες πριν από την υπογραφή του από τους Υπουργούς άλλαξε αρκετές φορές μορφή, περιεχόμενο και διατυπώσεις ακόμα και κατά τη διάρκεια της συνάντησης των Υπουργών. Επομένως η τελική μορφή του κειμένου δεν έχει υποστεί γλωσσική επεξεργασία στην αγγλική γλώσσα. Η απόδοση του κειμένου στην ελληνική γλώσσα έχει γίνει έτσι ώστε να γίνεται **κατανοητό το πνεύμα των επιμέρους σημείων της Διακήρυξης**. Στο αγγλικό κείμενο υπήρξαν αρκετά σημεία που έμοιαζαν να είναι αμφιλεγόμενα, τα οποία όμως διευκρινίστηκαν μετά από σχετικές συζητήσεις και αναλύσεις που έγιναν από τις Ευρωπαϊκές χώρες. Οι διευκρινίσεις αυτές έχουν ληφθεί υπ' όψη στην απόδοση του κειμένου στην ελληνική γλώσσα.

Στο αγγλικό κείμενο της Διακήρυξης υπάρχει ο όρος "higher education", για τον οποίο στο ελληνικό κείμενο χρησιμοποιείται ο όρος "ανώτατη εκπαίδευση". Σύμφωνα με το Υπουργείο Παιδείας στην ανώτατη εκπαίδευση συμπεριλαμβάνεται τόσο ο πανεπιστημιακός τομέας (Πανεπιστήμια, Πολυτεχνεία, Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών) όσο και τα T.E.I. Στο αγγλικό κείμενο χρησιμοποιείται άλλο άλλοτε ο όρος "universities" και άλλοτε ο όρος "higher education institutions" με την ίδια όμως σημασία. Στο ελληνικό κείμενο χρησιμοποιούνται και οι δύο όροι όπως και στο αγγλικό. Η Διακήρυξη της Μπολόνια, μετά από απόφαση των Υπουργών αλλά και από την υπογραφή τους, αφορά τον πανεπιστημιακό τομέα αλλά και τον μη-πανεπιστημιακό τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης, κατά τη διάκριση που επικρατεί σήμερα στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες.

Μία άλλη παρατήρηση έχει να κάνει με την προσπάθεια των χωρών να δώσουν μία διάσταση στο κείμενο της Διακήρυξης που θα φέρνει κοντά στις κοινωνικές, δημοκρατικές και ανθρωπιστικές αξίες της Ευρώπης. Το αρχικό κείμενο έδινε μεγαλύτερη σημασία στα ζητήματα απασχολησιμότητας των Ευρωπαίων πολιτών και της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Ευρωπαϊκής ανώτατης εκπαίδευσης σε περιβάλλον παγκοσμιοποίησης της οικονομίας

αλλά και της επιστήμης, της τεχνολογίας και της γνώσης. Στη δεύτερη παράγραφο γίνεται αναφορά στην “κοινωνική και ατομική πρόοδο” η οποία αντικατέστησε την “πρόοδο” που δεν αναφερόταν στην κοινωνική και ανθρωπιστική διάσταση της προόδου. Η τρίτη παράγραφος προστέθηκε, μετά από σχόλια πολλών χωρών, για να αναδείξει τη σύνδεση της Διακήρυξης με τις αρχές και τις ιδέες της Δημοκρατίας και της Ειρήνης.

Ένα από τα ζητήματα που απασχόλησαν πολλές χώρες είναι το κατά πόσο δεσμευτικό είναι το κείμενο της Διακήρυξης και πόσο δεσμευτικοί είναι οι στόχοι. Οι περισσότερες χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, υποστήριξαν ότι αρχικά η δέσμευσή τους θα έπρεπε να είναι χαλαρή. Η θέση αυτή έγινε δεκτή και τονίζεται μέσα στο κείμενο ότι επιδιώκεται η “διασφάλιση καλύτερης συμβατότητας και πληρέστερης συγκρισιμότητας των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης”. Αρχικά μέσα στο κείμενο αναφερόταν ως στόχος “η σύγκλιση των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης”. Επομένως ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ανώτατης Εκπαίδευσης αποσκοπεί στην καλύτερη συμβατότητα των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης, όπως και στην καλύτερη συμβατότητά τους και στην πληρέστερη συγκρισιμότητά τους και όχι στη σύγκλισή τους. Πριν αλλάξει το κείμενο, αναφερόταν μέσα σε αυτό η δέσμευση για ανάπτυξη κοινών πολιτικών για την επίτευξη των στόχων, μετά την αλλαγή όμως γίνεται αναφορά για τη δέσμευση που έχουν οι Υπουργοί να συντονίσουν τις πολιτικές τους προς την κατεύθυνση της επίτευξης των στόχων. Η παραπάνω αλλαγή στο κείμενο με τη διατύπωση “δηλώνουμε τη βούλησή μας να φτάσουμε σε αυτούς τους στόχους” δηλώνουν μία χαλαρή δέσμευση προς το κείμενο της Διακήρυξης.

Ένα άλλο ζήτημα που απασχόλησε τις συζητήσεις στη Μπολόνια αλλά και τις συζητήσεις που βρίσκονται σε εξέλιξη έκτοτε, είναι η σχέση ανάμεσα στη Διακήρυξη της Μπολόνια και στη Διακήρυξη της Σορβόννης, που είχε προηγηθεί ένα χρόνο πριν, το Μάιο του 1998. Πολλές χώρες, ανάμεσα σε αυτές και η Ελλάδα, εξέφρασαν την αντίθεσή τους με τις διαδικασίες που οδήγησαν στη Διακήρυξη της Σορβόννης και χαρακτήρισαν την κίνηση αυτή της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ιταλίας και του Ηνωμένου Βασιλείου ως κίνηση ηγεμονικού χαρακτήρα. Θεώρησαν ότι η κίνηση αυτή έγινε με σκοπό τη δημιουργία ενός Διευθυντηρίου, που θα καθόριζε τις εξελίξεις στο χώρο της Ευρωπαϊκής ανώτατης εκπαίδευσης. Η Μπολόνια υπήρξε αποτέλεσμα των

αντιδράσεων, των αντιθέσεων και των συγχύσεων που προκλήθηκαν από τη Διακήρυξη της Σορβόνης. Μέσα στο κείμενο της Διακήρυξης της Μπολόνια υπάρχουν αναφορές στη Διακήρυξη της Σορβόνης.

Στις συζητήσεις και στις διαπραγματεύσεις στη Μπολόνια αφιέρωσαν περισσότερο χρόνο στο θέμα των δύο κύκλων σπουδών. Οι περισσότερες χώρες, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα, ζήτησαν **να μην υπάρχει καμία ρητή, περιοριστική ή υποχρεωτική αριθμητική αναφορά σε έτη σπουδών**. Έτσι μετά από συμφωνία υπάρχει μόνο μία αριθμητική αναφορά, η οποία έχει να κάνει με τη διάρκεια του πρώτου κύκλου σπουδών, του προπτυχιακού. Όπως ορίζεται και στο κείμενο, η διάρκεια του κύκλου αυτού θα είναι τρία έτη τουλάχιστον και όχι τρία έτη κανονικά. Όσον αφορά το δεύτερο κύκλο σπουδών, τον μεταπτυχιακό, δεν προσδιορίστηκε η διάρκεια των σπουδών που θα οδηγεί στους δύο τίτλους του. Μάλιστα, μετά από παρέμβαση του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ελλάδας, συμφωνήθηκε η διατύπωση να είναι τέτοια έτσι ώστε να μη θεωρείται η λήψη του μεταπτυχιακού διπλώματος ειδικότητας απαραίτητη προϋπόθεση για τη λήψη του διδακτορικού διπλώματος. Ο προπτυχιακός κύκλος σπουδών θα ολοκληρώνεται με ένα τίτλο σπουδών που θα προκύπτει ύστερα από σπουδές που θα διαρκούν το λιγότερο τρία χρόνια, ο οποίος θα αναγνωρίζεται στην Ευρωπαϊκή αγορά ως ικανό επαγγελματικό προσόν. Στο μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών θα δίνεται η δυνατότητα λήψης ενός χαμηλότερου τίτλου σπουδών που θα είναι το αντίστοιχο του Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης (master) που ήδη χορηγούν τα Ελληνικά Πανεπιστήμια και ενός υψηλότερου που θα είναι αντίστοιχο του Διδακτορικού Διπλώματος. Για τη λήψη του Διδακτορικού Διπλώματος Ειδίκευσης. Όμως για την πρόσβαση στο δεύτερο κύκλο σπουδών είναι απαραίτητη η λήψη του τίτλου σπουδών που δίνει ο πρώτος κύκλος σπουδών, ο προπτυχιακός.

Όπως είναι φανερό η Διακήρυξη της Μπολόνια δείχνει την ανάγκη να γίνουν ορατά και ευανάγνωστα τα επιμέρους εθνικά συστήματα ανώτατης εκπαίδευσης στην Ευρώπη, έτσι ώστε να βελτιωθούν οι προοπτικές μετακινήσεων φοιτητών ακόμα και προσωπικού μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών, αλλά και για την προσέλκυση στα Ευρωπαϊκά ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης φοιτητές από όλο τον κόσμο. Παρ' όλα αυτά όμως εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα για αυτή τη σύγκλιση. Οι προβληματισμοί που

δημιουργήθηκαν αποτυπώθηκαν στη συζήτηση των Υπουργών στη Μπολόνια με τη διατύπωση συγκεκριμένων επιφυλάξεων. Το πρόβλημα είναι ότι αυτές τις επιφυλάξεις τις γνωρίζουν μόνο όσοι συμμετείχαν στη διαδικασία για τη Διακήρυξη της Μπολόνια, αφού δεν έχουν καταγραφεί σε ένα συνοδευτικό κείμενο. Στο σημείο που η Διακήρυξη στους δύο κύκλους σπουδών, ο τότε Υπουργός Παιδείας της Ελλάδας, ο Γεράσιμος Αρσένης, εξέφρασε την επιφύλαξη της χώρας μας ως προς το κατά πόσο η συγκεκριμένη διατύπωση, ακόμα και με τη χαλαρή της μορφή, μπορεί να εφαρμοστεί στις σπουδές μηχανικών και ιατρικής.

Ένα άλλο ζήτημα που συζητήθηκε είναι η αναφορά στη δυνατότητα επέκτασης του συστήματος αναγνώρισης διδακτικών μονάδων (ECTS) εκπαίδευσης. Σκοπός της αναφοράς είναι η σύνδεση των προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης με τα συστήματα ανώτατης εκπαίδευσης. Αφήνονται περιθώρια για αναγνώριση διδακτικών μονάδων από εκπαιδευτικά προγράμματα που αναπτύσσονται εκτός του τυπικού συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης. Η ελληνική αντιπροσωπεία εξήγησε το πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα με τις ιδιωτικές εκπαιδευτικές επιχειρήσεις που συνεργάζονται με πανεπιστήμια άλλων χωρών, χωρίς όμως να αναγνωρίζονται στην Ελλάδα.

Το τελευταίο ζήτημα που απασχόλησε τους Υπουργούς ήταν η εμπλοκή της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην υπόθεση της Διακήρυξης της Μπολόνια. Στο κείμενο προβλεπόταν ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην υλοποίηση της Διακήρυξης. Αυτό όμως θα ήταν παράδοξο αφού η Διακήρυξη επρόκειτο να υπογραφεί και από χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η εξήγηση που έδωσαν οι Ιταλοί ήταν ότι με την εμπλοκή της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα υλοποιούνταν γρηγορότερα και αποτελεσματικότερα οι στόχοι.

Πολλές χώρες, όπως και η Ελλάδα, από την αρχή εξέφρασαν την αντίθεσή τους για τρεις λόγους. Ο πρώτος λόγος είχε να κάνει με την αναγκαιότητα να αποκτήσει η πρωτοβουλία της Μπολόνια την ευρύτερη δυνατή βάση αναφοράς σε ό,τι αφορά τις εμπλεκόμενες χώρες. Η Διακήρυξη της Μπολόνια θα πρέπει να φανεί σαν μία πρόσκληση και πρόκληση προς όλες τις χώρες που συγκροτούν την έννοια της Ευρώπης. Επομένως η συσχέτιση αυτής της ιδέας με την Ευρωπαϊκή Ένωση δεν θα έφερνε τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Ο δεύτερος λόγος έχει να κάνει με την επιθυμία των περισσότερων χωρών να υπάρχει στη Διακήρυξη μία διάσταση που να σχετίζεται με τις κοινωνικές, ανθρωπιστικές και δημοκρατικές αξίες της Ευρώπης και όχι με την απασχολησιμότητα των Ευρωπαίων πολιτών και την παγκοσμιοποίηση. Ο τρίτος λόγος της αντίθεσης είχε να κάνει με τους κινδύνους για ηγεμονίες σε σχέση με την πρωτοβουλία για τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης. Με τη Διακήρυξη της Σορβόνης έγιναν φανερές οι ηγεμονικές τάσεις και η εμπλοκή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Για το λόγο αυτό αποφασίστηκε ότι οι 29 χώρες θα υλοποιήσουν τη Διακήρυξη της Μπολόνια χωρίς ηγεμονίες και Διευθυντήρια. Η στάση, βεβαίως, αυτή των Υπουργών προκάλεσε την αντίδραση του εκπροσώπου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Domenico Lenarduzzi.

Σήμερα όμως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συμμετέχει στις διαδικασίες υλοποίησης της Διακήρυξης της Μπολόνια ως ισότιμος εταίρος. Στη Διαδικασία της Μπολόνια σήμερα συμμετέχουν 45 χώρες⁸.

Συναντήσεις που ακολούθησαν

Από τη Διακήρυξη της Σορβόνης και έπειτα πραγματοποιείται μία σειρά από διασκέψεις σε επίπεδο Πρωθυπουργών, Υπουργών Παιδείας, κυβερνητικών παραγόντων και Πανεπιστημιακών εντεταλμένων των Ευρωπαϊκών κυβερνήσεων. Η Διακήρυξη της Σορβόνης προηγήθηκε της Διακήρυξης της Μπολόνια. Το Μάιο του 1998 οι Υπουργοί Παιδείας της Αγγλίας, της Γαλλίας, της Γερμανίας και της Ιταλίας υπογράφουν συμφωνία «για τον εναρμονισμό της δομής του Ευρωπαϊκού Συστήματος Ανώτατης Εκπαίδευσης». Ένα χρόνο μετά, τον Ιούνιο του 1999, οι 15 Υπουργοί Παιδείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης μαζί με τις υπό σύνδεση χώρες υπογράφουν κοινή διακήρυξη που υιοθετεί τις προτάσεις της Σορβόνης, θέτει τις βασικές κατευθύνσεις των αλλαγών στη δομή των πανεπιστημιακών

⁸ <http://www.google.com/search?ie=iso-8859-7&oe=iso-8859-7&q=%CC%F0%EF%EB%FE%ED%E9%E1&domains=www.ypepth.gr&sitesearch=www.ypepth.gr>

σπουδών και έχει ορίζοντα ολοκλήρωσης το 2010. Έκτοτε ακολούθησαν αρκετές συναντήσεις.

Το Μάρτιο του **2000** στη **Λισσαβόνα**, όπου πραγματοποιήθηκε ένα έκτακτο συνέδριο κορυφής των Ευρωπαίων ηγετών τονίστηκε «ο στόχος της ανάπτυξης της δια βίου εκπαίδευσης ως μίας πολύ σημαντικής πτυχής του χώρου της Ευρωπαϊκής Ανώτατης Εκπαίδευσης».

Τον Ιανουάριο του **2001** στις **Βρυξέλλες** στην Έκθεση της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων καθορίζονται «οι συγκεκριμένοι μελλοντικοί στόχοι των εκπαιδευτικών συστημάτων».

Τον Μάρτιο του **2001** στη **Σαλαμάνκα** της Ισπανίας γίνεται μία συνάντηση των εντεταλμένων των Ευρωπαϊκών Ιδρυμάτων Ανώτατης Εκπαίδευσης. Στη συνάντηση αυτή ζητούν «ελαστικότητα των προγραμμάτων σπουδών και ανάπτυξη των ατομικών δεξιοτήτων των φοιτητών τους με στόχο την απασχολησιμότητά τους, την κινητικότητα στον Ενιαίο Ευρωπαϊκό χώρο, καθιέρωση των κύκλων σπουδών και των πιστωτικών μονάδων, διασφάλιση και πιστοποίηση της ποιότητας».

Το Μάιο του **2001** στη Σύνοδο που γίνεται στην **Πράγα** οι Υπουργοί Παιδείας αυξάνουν τον αριθμό των στόχων και επιβεβαιώνουν την υποχρέωσή τους να καθιερώσουν την κοινή ευρωπαϊκή πολιτική για την τριτοβάθμια εκπαίδευση μέχρι το 2010.

Τον Σεπτέμβριο του **2003** στο **Βερολίνο** οι Υπουργοί, που είναι αρμόδιοι για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, από 33 ευρωπαϊκές χώρες συναντήθηκαν προκειμένου να αναθεωρηθεί η πραγματοποιηθείσα πρόοδος και για να τεθούν οι προτεραιότητες και οι νέοι στόχοι για τα επόμενα έτη.

Το Μάιο του **2005** στο **Μπέργκεν** οι Υπουργοί αρμόδιοι για την ανώτατη εκπαίδευση συνήλθαν σε μία επιθεώρηση για να καθορίσουν τους στόχους και τις προτεραιότητες προς το 2010. Δεσμεύτηκαν να συντονίσουν τις πολιτικές τους μέσω της διαδικασίας της Μπολόνια έτσι ώστε να καθιερώσουν τον Ευρωπαϊκό Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΕΧΑΕ) και να στηρίξουν τις νέες συμμετέχουσες χώρες στην υλοποίηση των στόχων της διαδικασίας της Μπολόνια.

Η επόμενη συνάντηση θα πραγματοποιηθεί το 2007 στο Λονδίνο. Οι παραπάνω κινήσεις και σχεδιασμοί υπακούουν στις υποδείξεις της «Λευκής Βίβλου» για την εκπαίδευση, σύμφωνα με την οποία «η εκπαίδευση χρειάζεται

να εκλογικευτεί προβλέποντας λιγότερο μακροχρόνιες γενικές καταρτίσεις και ανταποκρινόμενη στις ανάγκες της αγοράς και αυτό προωθώντας την επαγγελματική κατάρτιση ως εναλλακτική της πανεπιστημιακής».

Οι χώρες⁹ που συμμετέχουν σήμερα

Σήμερα στη διαδικασία της Μπολόνια συμμετέχουν και είναι μέλη της Επιτροπής Παρακολούθησης 45 χώρες: Αζερμπαϊζάν, Αλβανία, Ανδόρα, Αρμενία, Αυστρία, Βατικανό, Βέλγιο (Φλαμανδική Κοινότητα και Γαλλική Κοινότητα), Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Γεωργία, Δανία, Ελβετία, Ελλάδα, Εσθονία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Λιχτενστάιν, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Μολδαβία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ουγγαρία, Ουκρανία, Πολωνία, Πορτογαλία, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ρουμανία, Ρωσική Ομοσπονδία, Σερβία και Μαυροβούνιο, Σλοβακική Δημοκρατία, Σλοβενία, Σουηδία, Τουρκία, Τσέχικη Δημοκρατία και Φιλανδία. Επιπλέον η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι ψηφίζον μέλος της Ευρωπαϊκής Παρακολούθησης.

⁹ Βλ. Ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ανώτατης Εκπαίδευσης Επιτυγχάνοντας τους στόχους-Ανακοινωθέν της Συνόδου των Ευρωπαϊκών Υπουργών Αρμόδιων για την Ανώτατη Εκπαίδευση, Μπέργκεν, 19-20 Μαΐου 2005, http://www.ntua.gr/posdep/BOLOGNA/2004-Bergen/050520_Bergen_Communique_Gre.doc

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΣΧΟΛΙΑ ΑΡΜΟΔΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΜΠΟΛΩΝΙΑ

Οι 29 χώρες που υπέγραψαν τη Διακήρυξη της Μπολώνια δεσμεύτηκαν να αναπτύξουν μία συνεπή και συνεκτική κοινή Ευρωπαϊκή πολιτική για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση μέχρι το 2010. Οι Υπουργοί Παιδείας είναι αυτοί που πρέπει να ενθαρρύνουν τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης των χωρών τους έτσι ώστε να συμβάλουν και αυτά στη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης. Η Διακήρυξη προκάλεσε πολλές αντιδράσεις, κυρίως από το χώρο των Πανεπιστημίων, όμως αρκετοί ήταν και αυτοί που την υποστήριξαν. Παρακάτω, αρμόδιοι πάνω στα θέματα της Παιδείας σχολιάζουν τη Διακήρυξη της Μπολώνια.

Σύμφωνα με τον **Dr. Guy Haug**¹⁰, του αρχιτέκτονα της Διακήρυξης της Μπολώνια και διευθύνοντα συμβούλου της Ένωσης Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων, η Διακήρυξη της Μπολώνια ως επακόλουθο της Διακήρυξης της Σορβόνης δεσμεύει 29 χώρες να αναμορφώσουν τη δομή του συστήματος της ανώτατης εκπαίδευσης έτσι ώστε να επιτευχθεί η ευρωπαϊκή σύγκλιση. Η Διακήρυξη αυτή δεν είναι μόνο μία πολιτική δήλωση. Έχει έναν προσδιορισμένο κοινό στόχο: τη **δημιουργία ενός συνεκτικού ευρωπαϊκού πλαισίου, ως μέσο απασχόλησης και κινητικότητας στην Ευρώπη, τη διεθνή ανταγωνιστικότητα και το γόητρο της ευρωπαϊκής ανώτατης εκπαίδευσης ανά τον κόσμο**. Το ευρωπαϊκό πλαίσιο πρέπει να ολοκληρωθεί μέχρι το 2010. Μέσα από το κοινό ευρωπαϊκό πλαίσιο τα πτυχία θα είναι ισάξια και εύληπτα, οι σπουδές θα διακρίνονται σε δύο επίπεδα, στο προπτυχιακό και στο μεταπτυχιακό, το βασικό πτυχίο που θα λαμβάνεται με την ολοκλήρωση του προπτυχιακού κύκλου θα αναγνωρίζεται στην αγορά εργασίας και θα δίνει την πρόσβαση στο μεταπτυχιακό κύκλο.

¹⁰ Βλ. Haug, G. (2000) «Η Σπουδαιότητα της Διακήρυξης της Μπολόνια-Ο Τεχνολογικός τομέας στα μετά-Μπολόνια σενάρια», παρουσίαση στο Συνέδριο EURASHE, 25-27 Μαΐου, Χανιά.

Το κεντρικό θέμα στη Διακήρυξη της Μπολόνια είναι «το κοινό πλαίσιο αναφοράς παρεχόμενων προσόντων». Το πλαίσιο αυτό δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί με κανένα τρόπο ως όργανο ομοιομορφοποίησης προγραμμάτων σπουδών, ιδρυμάτων ή διπλωμάτων καθώς ισχύει για τα «προσόντα» και όχι για τα «πτυχία». Η Διακήρυξη έχει **μία κλίση προς τη διάσταση της απασχόλησης και της αγοράς εργασίας** παρά προς πιο ακαδημαϊκές πλευρές. Μέσα στο κείμενο στο κείμενο δεν αναφέρεται μόνο σε ένα μέρος της ανώτατης εκπαίδευσης. Το ευρωπαϊκό πλαίσιο προσόντων περιλαμβάνει όλα τα ιδρύματα που παρέχουν προσόντα ανώτατης εκπαίδευσης όπως πανεπιστήμια, τεχνολογικά ιδρύματα, κολέγια και ιδρύματα παροχής δια βίου εκπαίδευσης. Αυτό δείχνει ότι μεγαλύτερη σημασία έχουν τα «προσόντα» και όχι τα «ιδρύματα», αφού δεν έχει σημασία από πού παρέχεται ένα προσόν, αλλά τι δεξιότητες και ικανότητες εγγυάται. Επομένως πρέπει να αποσαφηνιστεί ότι η Διακήρυξη ενισχύει την ανάγκη διαφάνειας, δηλαδή ότι προσπαθεί να αποκρύψει τις διαφορές στον προσανατολισμό, στο επίπεδο και στο περιεχόμενο αυτών των προσόντων. Το ευρωπαϊκό πλαίσιο έχει να κάνει με όλους τους τύπους προσόντων, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα είναι του ίδιου τύπου.

Μέχρι το 2010 τόσο η κυβερνητική πολιτική όσο και η πολιτική των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης πρέπει να κατανοήσουν τις αλλαγές που θα οδηγήσουν σε μία νέα εποχή για την ανώτατη εκπαίδευση. Μία αλλαγή έχει να κάνει με την ίδια την Διακήρυξη της Μπολόνια, η οποία στοχεύει στη σύγκλιση της δομής των συστημάτων και προσόντων. Αυτή η αλλαγή πρέπει να αναγνωριστεί από τις χώρες της και από τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης της Ευρώπης, καθώς πρέπει να κατανοήσουν ότι οι μεγαλύτερες προκλήσεις είναι κοινές και ότι κοινά θέματα χρειάζονται κοινή δράση. Ένα βασικό χαρακτηριστικό της Διαδικασίας της Μπολόνια είναι ότι βασίζεται στο **διάλογο** μεταξύ των κυβερνήσεων και του τομέα ανώτατης εκπαίδευσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Μία άλλη αλλαγή που θα φέρει η Διακήρυξη της Μπολόνια είναι ο αυξημένος **ανταγωνισμός**, σε εθνικό αλλά και σε διεθνές επίπεδο, για τους φοιτητές. Σε εθνικό επίπεδο τα πανεπιστήμια θα πρέπει να προσελκύσουν σπουδαστές και πτυχιούχους από τον τεχνολογικό τομέα και το αντίθετο. Σε διεθνές επίπεδο αυτό σημαίνει ότι θα αυξηθεί ο ανταγωνισμός μεταξύ των

ιδρυμάτων, αφού οι φοιτητές θα έχουν το δικαίωμα να επιλέξουν το ίδρυμα και τη χώρα για τις σπουδές τους. Επομένως η διεθνική εκπαίδευση, δηλαδή η εκπαίδευση που παρέχεται από πανεπιστήμιο που έχει παράρτημα σε μία άλλη χώρα, θα συνεχίσει να διευρύνεται. Η διεθνική εκπαίδευση είναι πιο έντονη στον τεχνολογικό τομέα (παραδείγματος χάριν τεχνολογίες της πληροφορικής και επικοινωνίας, διοίκησης επιχειρήσεων). Αυτό σημαίνει ότι ο τεχνολογικός τομέας είναι περισσότερο εκτεθειμένος από τα πανεπιστήμια, έχει όμως την ευκαιρία να προσελκύσει περισσότερους φοιτητές.

Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής παίζει η απασχόληση. Ο τεχνολογικός τομέας έχει πετύχει στον χώρο αυτό και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αυξανόμενη επιδότηση από την κυβέρνηση και τον ιδιωτικό τομέα. Επίσης σημαντικές είναι οι αξιολογήσεις στην εκπαίδευση που θα πιστοποιούν την ποιότητα. Η αξιολόγηση αυτή θα γίνεται από ανεξάρτητους φορείς και μάλιστα αυξάνεται συνεχώς ο αριθμός των χωρών που διαθέτουν υπηρεσία αξιολόγησης.

Ο Dr. Guy Haug κάνει λόγο για τις ευκαιρίες που μπορεί να προσφέρει η Διακήρυξη της Μπολόνια στον τεχνολογικό τομέα, ο οποίος πρέπει να οργανωθεί περισσότερο και να αναγνωρισθεί ευρύτερα. Μία απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία του τεχνολογικού τομέα είναι ότι πρέπει να αποκτήσει ζωτικό μέγεθος και να προσφέρει μία ελάχιστη ποικιλία μαθημάτων και υπηρεσιών. Ένα άλλο πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο τομέας αυτός είναι ότι δεν είναι σαφώς προσδιορισμένος και δεν υπάρχει μία κοινή ονομασία. Ακόμα δεν έχουν προσδιοριστεί τα είδη των ιδρυμάτων που ανήκουν στον τεχνολογικό τομέα. Πρέπει να βρει ένα όνομα με το οποίο θα προσφωνείται και θα αναγνωρίζεται. Προς το παρόν θεωρείται ευρέως ως «μη πανεπιστημιακός», γεγονός που τον μειώνει. Ο όρος «**τεχνολογικός τομέας**» δεν είναι εύχρηστος και εύκολα μπορεί κανείς να τον παρεξηγήσει. Για το λόγο αυτό πρέπει να βρεθεί μία ονομασία που θα προσδιορίζει ανάλογα ιδρύματα στην Ευρώπη και παγκοσμίως. Ο τομέας αυτός θα πρέπει να διατυπώσει τη γνώμη του στο διάλογο που γίνεται για την μελλοντική δομή της ευρωπαϊκής ανώτατης εκπαίδευσης. Μία ακόμη προϋπόθεση για την επιτυχία του τεχνολογικού τομέα είναι η παροχή προγραμμάτων σπουδών που θα είναι εναρμονισμένα με το ευρωπαϊκό πλαίσιο προσόντων.

Τα χαρακτηριστικά για την ποιοτική εγγύηση και αξιολόγηση είναι τα εξής¹¹:

- Στη δομή των πτυχίων θα πρέπει να διακρίνεται το προπτυχιακό, το πτυχιακό και το μεταπτυχιακό στάδιο.
- Θα πρέπει να αναγνωρίζεται η προηγούμενη γνώση, καθώς θα αναγνωρίζονται και οι γνώσεις που αποκτήθηκαν ανεξάρτητα, αλλά και οι γνώσεις που αποκτήθηκαν σε εργασιακό περιβάλλον.
- Τα προγράμματα σπουδών θα πρέπει να δίνουν βαρύτητα στην δυνατότητα απασχόλησης στην ευρωπαϊκή αγορά εργασίας (γνώση γλωσσών, πολυμορφία δεξιοτήτων κλπ.).

Ο τεχνολογικός τομέας για να αναγνωριστεί πρέπει να επιβεβαιώσει το δικαίωμά του να ανταγωνίζεται στη διεθνή έρευνα χωρίς εμπόδια. Χάρη στο υψηλό του επίπεδο, σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες έχει μεγάλες δυνατότητες στην παγκόσμια αγορά ανώτατης εκπαίδευσης. Ένα εμπόδιο που έχει να αντιμετωπίσει είναι η λέξη «πανεπιστήμιο», την οποία δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει στην ονομασία του, αφού δεν μπορεί να χαρακτηριστεί έτσι. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο σε άλλες περιοχές του κόσμου. Μία λύση είναι να υιοθετηθεί ο όρος που χρησιμοποιεί η Γερμανία ή η Ολλανδία για τα τεχνολογικά ιδρύματα, τα οποία παρουσιάζονται ως «πανεπιστήμια εφαρμοσμένων επιστημών». Αυτό θα επέτρεπε την ανάπτυξη ενός συνεκτικού και δυναμικού τομέα στον χώρο της ευρωπαϊκής ανώτατης εκπαίδευσης με τεράστια εξαγωγική δυνατότητα.

Ένα άλλο εμπόδιο που πρέπει να εξαλειφθεί είναι η μετακίνηση των φοιτητών του τεχνολογικού τομέα στον πανεπιστημιακό είτε άμεσα είτε από μία περίοδο επαγγελματικής απασχόλησης. Η εισαγωγή των πιστωτικών μονάδων και η εναρμονισμένη δομή των πτυχίων θα λύσει το πρόβλημα αυτό και θα οδηγήσει στην αναγνώριση του τεχνολογικού τομέα.

Ένα άλλο θέμα που αφορά τον τεχνολογικό τομέα είναι το δικαίωμα παροχής μεταπτυχιακών τίτλων σπουδών. Σύμφωνα με εθνική νομοθεσία δεν επιτρεπόταν στα ιδρύματα τεχνολογικού τομέα να παρέχουν μαθήματα που να οδηγούν στη λήψη μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών. Τα ιδρύματα αυτά

¹¹ Haug, G. (2000) «Η Σπουδαιότητα της Διακήρυξης της Μπολόνια – Ο Τεχνολογικός τομέας στα μετά-Μπολόνια σενάρια», παρουσίαση στο Συνέδριο EURASHE, 25-27 Μαΐου, Χανιά.

βρήκαν διέξοδο με τη συμφωνία με ένα ξένο πανεπιστήμιο που δέχεται αποφοίτους σε ένα από αυτά τα προγράμματα. Αυτή η κίνηση διευκολύνει την ανάπτυξη ενός καινούργιου τύπου κινητικότητας μεταξύ των ιδρυμάτων του τεχνολογικού τομέα και του πανεπιστημιακού σε ευρωπαϊκό τομέα. Επομένως οι φοιτητές που έχουν ένα βασικό πτυχίο θα μπορούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε μία άλλη χώρα ανάλογα με τους στόχους τους και τις ανάγκες τους (κάθετη κινητικότητα)¹².

Παρακάτω ο **Dr. Klaus Landfried**, Πρόεδρος της Ένωσης Πανεπιστημίων και άλλων Ιδρυμάτων Ανώτατης Εκπαίδευσης της Γερμανίας, αναφέρεται στους κύριους στόχους της Διακήρυξης της Μπολόνια και ιδιαίτερα στο σύστημα πτυχίων δύο βαθμίδων. Επίσης, αναφέρεται στην εμπειρία της Γερμανίας σχετικά με τη μεταρρύθμιση στην ανώτατη εκπαίδευση. Ακόμη κάνει λόγο για τη θεσμική διαφοροποίηση μεταξύ Πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι., των **πανεπιστημίων εφαρμοσμένων επιστημών**, όπως αποκαλούνται στα αγγλικά στη γερμανική εκπαίδευση.

Η έρευνα και η διδασκαλία δεν έχουν να κάνουν πια μόνο με ένα τμήμα της κοινωνίας. Η κοινωνία της γνώσης καθώς αναδύεται θέλει την ανώτατη εκπαίδευση να είναι στον πυρήνα του οικονομικού και πολιτιστικού ανταγωνισμού. Τα παραδοσιακά πανεπιστήμια πρέπει να επιδίδονται εξαιρετικά ή τουλάχιστον ικανοποιητικά στους παρακάτω τομείς¹³:

- της παραγωγής νέας γνώσης, βασικής αλλά και εφαρμόσιμης στη βιομηχανία
- της διατήρησης και μεθερμηνίας της πολιτιστικής παράδοσης
- της μεταφοράς αυτής της γνώσης σε νέους και γέρους, άνδρες και γυναίκες, με διαδικασίες προσαρμοσμένες σε δια βίου εκπαίδευση
- της μεταφοράς της γνώσης σε τεχνογνωσία και της τεχνογνωσίας σε εφαρμογή

¹² Βλ. Haug, G. (2000) «Η Σπουδαιότητα της Διακήρυξης της Μπολόνια – ο Τεχνολογικός τομέας στα μετά-Μπολόνια σεναρία», παρουσίαση στο Συνέδριο EURASHE, 25-27 Μαΐου, Χανιά.

¹³ Βλ. Landfried, K. (2001) «Γερμανικές εμπειρίες στη μεταρρύθμιση της ανώτατης εκπαίδευσης-σύστημα πτυχίων δύο επιπέδων», παρουσίαση στο διεθνές σεμινάριο "Η Διακήρυξη της Bologna και η Ελληνική Προσέγγιση", 19 Ιανουαρίου, Αθήνα.

- της συζήτησης ηθικών προτύπων κοινωνικής συμπεριφοράς και μεταφοράς τους στην κοινωνία (Dr. Klaus Landfried, διεθνές σεμινάριο «Η Διακήρυξη της Bologna και η Ελληνική Προσέγγιση», 19 Ιανουαρίου 2001).

Η επίδοση στους παρακάτω τομείς αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα για την οικονομική και πολιτιστική επιβίωση μιας χώρας, αλλά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η λέξη-κλειδί για τον εκσυγχρονισμό της γερμανικής ανώτατης εκπαίδευσης είναι ο «ανταγωνισμός», όχι μόνο σε ευρωπαϊκό επίπεδο αλλά και σε παγκόσμιο. Ο ανταγωνισμός δεν θα λύσει όλα τα προβλήματα που υπάρχουν στην ανώτατη εκπαίδευση, θα λύσει όμως τα περισσότερα. Θα φέρει αλλαγές, οι οποίες μπορεί να κρύβουν κινδύνους, έτσι ώστε να εκπληρωθεί η ποιότητα των καθηκόντων των πανεπιστημίων. Οι αλλαγές αυτές σε οργανωτικό και νοητικό επίπεδο είναι αναπόφευκτες.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ο ανταγωνισμός θα βελτιώσει την ποιότητα. Ο ανταγωνισμός για καλούς δασκάλους και σπουδαστές καθώς και οι χρηματοδοτήσεις τρίτων θα οδηγήσουν στην ανανέωση της ανώτατης εκπαίδευσης. Σύμφωνα όμως με τον Dr. Klaus Landfried αυτό δεν αποτελεί αναγκαίο χαρακτηριστικό για το γερμανικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Ένα αναγνωρίσιμο θεσμικό προφίλ κατά τον Dr. Klaus Landfried θα είναι προσόν στον ανταγωνισμό. Επομένως, οι διοικήσεις των ιδρυμάτων και τα πανεπιστήμια θα πρέπει να βρίσκονται διαρκώς σε διάλογο έτσι ώστε να μπορούν να αναγνωρίζουν τους τομείς ισχύος χωρίς να κινδυνεύουν να συντριβούν οι καινούργιοι με καλές προοπτικές. Πρέπει να υπάρχει συνεργασία και δικτύωση μεταξύ των πανεπιστημίων, τόσο σε τοπικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, μέσα από κοινά προγράμματα σπουδών και πτυχία.

Ο ανεξέλεγκτος ανταγωνισμός μπορεί να οδηγήσει στην αυτοκαταστροφή. Για τον λόγο αυτό είναι απαραίτητοι κάποιοι κανόνες που θα διαφυλάσσουν την ποιότητα και τη δικαιοσύνη. **Μέσα από την αξιολόγηση**, δηλαδή την απεικόνιση των τομέων υπεροχής και αυτών που μειονεκτούν και την εξωτερική αξιολόγηση από ομότιμες ομάδες και από του αποφοίτους, **θα προστατεύεται αυτός ο ανταγωνισμός**. Η αξιολόγηση θα πιστοποιεί, δηλαδή θα βεβαιώνει την ανταπόκριση σε καθορισμένα κριτήρια ποιότητας. Η

πιστοποίηση αυτή θα παρέχεται για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και θα μπορεί να εφαρμόζεται σε προγράμματα σπουδών και πτυχία, όπως ήδη εφαρμόζεται στην Γερμανία και άλλες χώρες. Η αξιολόγηση θα πρέπει να έχει είτε αρνητικές είτε θετικές οικονομικές συνέπειες.

Ο ανταγωνισμός απαιτεί υπευθυνότητα και αρτιότητα. Τα πανεπιστήμια για να μπορέσουν να ανταποκριθούν σε αυτόν τον ανταγωνισμό χρειάζονται υψηλότερο βαθμό οικονομικής, οργανωτικής και ακαδημαϊκής αυτονομίας. Επομένως θα πρέπει να παρουσιάζουν την απόδοσή τους στους προσδιορισμένους τομείς των εργασιών τους. Στη Γερμανία, μέχρι στιγμής, σε κάποια μέρη χορηγούνται ποσά στον προϋπολογισμό των πανεπιστημίων ανάλογα με την πρόοδο και την επίτευξη των στόχων. **«Μεγαλύτερη αυτονομία και υπευθυνότητα των πανεπιστημίων σημαίνει περισσότερο επαγγελματική διοίκηση και άρα ειδική εκπαίδευση στη διοίκηση για εκείνα τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας που πρέπει να διοικήσουν τα πανεπιστήμια** (Dr. Klaus Landfried, διεθνές σεμινάριο «Η Διακήρυξη της Bologna και η Ελληνική Προσέγγιση», 19 Ιανουαρίου 2001)». Για να μπορεί κάποιος να διαχειρίζεται τον προϋπολογισμό πρέπει πρώτα να υποστεί εκπαίδευση στη διαχείριση τέτοιων πόρων και προσωπικού.

Η πίεση που ασκεί η παγκοσμιοποίηση αλλά και έλλειψη χρηματοδότησης από το δημόσιο έκαναν τον ανταγωνισμό πολύ σημαντικό. **Τα πανεπιστήμια πρέπει να γίνουν ελκυστικά** και να φέρνουν καθηγητές και σπουδαστές από άλλες χώρες, **με τη βοήθεια του μάρκετινγκ**. Η Γερμανία δεν είναι η μόνη χώρα που υφίσταται αυτή την διαδικασία της αυξημένης επίγνωσης και αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι υποστηρίζει την Διακήρυξη της Μπολόνια και την Διακήρυξη της Σορβόνης το 1998. Την αλλαγή αυτή στο εκπαιδευτικό σύστημα την βλέπει ως πρόκληση.

Μία από τις αλλαγές που φέρνει η Διακήρυξη της Μπολόνια στο σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης είναι η εισαγωγή ενός συστήματος ευκρινών πτυχίων και ενός συστήματος δύο βαθμίδων, αν και ήδη από το Νοέμβριο του 1997, πριν από τη Διακήρυξη της Μπολόνια και της Σορβόνης, η ολομέλεια της συνόδου HRK¹⁴ είχε κάνει την πρόταση για την εισαγωγή πρώτου πτυχίου και μεταπτυχιακού πτυχίου. Για το λόγο αυτό η Γερμανία αυτή την αλλαγή τη

¹⁴ Τα αρχικά HRK χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν τα Ιδρύματα Ανώτατης Εκπαίδευσης της Γερμανίας.

θεωρεί επανεισαγωγή και όχι αμερικανοποίηση. «Η εισαγωγή όμως του βασικού πτυχίου και του μεταπτυχιακού τίτλου απαιτεί προσεκτικό έλεγχο, ιδιαίτερα όσον αφορά στην αποδοχή των νέων τίτλων σπουδών από την αγορά εργασίας (Dr. Klaus Landfried, διεθνές σεμινάριο «Η Διακήρυξη της Bologna και η Ελληνική Προσέγγιση, 19 Ιανουαρίου 2001)». Ήδη αρκετά από τα γερμανικά ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης εφαρμόζουν αυτό το σύστημα. Από τη Διακήρυξη της Μπολόνια και μέσα σε δύο χρόνια οργανώθηκαν 600 προγράμματα σπουδών τύπου Bachelor/Master. Η γρήγορη επιτυχία αυτής της αλλαγής φάνηκε από το γεγονός ότι το χειμερινό εξάμηνο της ακαδημαϊκής χρονιάς 1999-2000 γράφτηκαν στα νέα προγράμματα 4.122 σπουδαστές βασικού πτυχίου (Bachelor) και 2.850 σπουδαστές μεταπτυχιακού (Master). Παρ' όλα αυτά υπάρχουν άνθρωποι από τον πανεπιστημιακό χώρο που αντιμετωπίζουν αυτό το σύστημα με σκεπτικισμό. Προς το παρόν η Γερμανία παρακολουθεί την ύπαρξη του νέου και του παλιού συστήματος. Το σύστημα των δύο βαθμίδων θα καθιερωθεί ως το κανονικό μοντέλο περίπου τα επόμενα δεκαπέντε χρόνια. Εφόσον τα προγράμματα σπουδών είναι οργανωμένα κατά τμήμα, δεν θα υπάρξει πρόβλημα στις σχολές. Υπάρχουν τομείς όπως η ιατρική και η μηχανική, οι οποίοι απαιτούν μία εκπαίδευση πιο εντατική και πιο χρονοβόρα, στους οποίους τα διπλώματα στα μεγαλύτερα προγράμματα μπορούν να παραμείνουν ως παράλληλη προσφορά για αυτούς που θα ασχοληθούν αργότερα με την έρευνα. Για το λόγο αυτό είναι σημαντική η καθιέρωση του Πρόσθετου Διπλώματος (Diploma Supplement).

Με την εισαγωγή του νέου συστήματος πτυχίων και προγραμμάτων είναι απαραίτητη η βεβαίωση της ποιότητας και του αξιόπιστου προσανατολισμού τόσο για τους σπουδαστές όσο και για τους εργοδότες. Ο συνδυασμός των παραπάνω προσδιορίζει τις διαδικασίες πιστοποίησης του προπτυχιακού (Bachelor) και του μεταπτυχιακού (Master) κύκλου σπουδών. Τα γερμανικά πανεπιστήμια βλέπουν την εισαγωγή του νέου συστήματος προγραμμάτων και πτυχίων σαν μία καινούργια πρόκληση.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.)¹⁵ με τη Διακήρυξη της Μπολώνια θέλει να καθιερώσει ένα σύστημα πιστωτικών μονάδων (ECTS¹⁶). Το HRK υποστήριξε επανειλημμένως τη χρησιμότητα αυτού του συστήματος¹⁷. Τα νέα προγράμματα θα πρέπει να γίνονται δεκτά εφόσον έχουν πιστωτικές μονάδες και είναι οργανωμένα τμηματικά. Η χρήση των πιστωτικών μονάδων στοχεύει στη δημιουργία ενός αθροιστικού συστήματος, στο οποίο θα συμπεριλαμβάνονται και τα αποτελέσματα των εξετάσεων.

Η προώθηση της κινητικότητας υπερβαίνει τα υπάρχοντα προβλήματα, όπως η παροχή αδειών εργασίας για σπουδές και έρευνα. Ήδη στη Γερμανία οι διατάξεις που αφορούν τη μετανάστευση για την έρευνα και τις σπουδές έχουν βελτιωθεί.

Ο Dr. Klaus Landfried αναφέρει ότι η Γερμανία στα πλαίσια της προώθησης της ευρωπαϊκής διάστασης συμπεριλαμβάνει προγράμματα διπλών πτυχίων με ξένους εταίρους και ότι το Υπουργείο Παιδείας και Έρευνας χρηματοδοτεί ένα ειδικό πρόγραμμα για κύκλους σπουδών με διεθνή προσανατολισμό.

Τα πανεπιστήμια εφαρμοσμένων επιστημών (Fachhochschulen) όπως ονομάζονται στα αγγλικά, έχουν ήδη αναπτύξει διεθνείς συνεργασίες στις σπουδές τους και την εφαρμοσμένη έρευνα και υποστηρίζουν τη Διαδικασία της Μπολώνια. Πολλά από αυτά μάλιστα συμμετέχουν στη δραστηριότητα των ευρωπαϊκών προγραμμάτων κινητικότητας και θεωρούν την εισαγωγή του συστήματος πτυχίων δύο βαθμίδων ωφέλιμη. Επίσης τα ιδρύματα αυτά σε αντίθεση με τα παραδοσιακά πανεπιστήμια υιοθέτησαν με μεγαλύτερη προθυμία το πνεύμα του ανταγωνισμού. Μπορεί να είναι διαφορετικά από τα πανεπιστήμια, είναι όμως ισότιμα. Και τα δύο ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης έχουν το δικαίωμα να παρέχουν στους σπουδαστές τους το βασικό πτυχίο και το μεταπτυχιακό, εφόσον μπορούν να ανταποκριθούν στα κριτήρια ποιότητας και πιστοποιηθούν τα προγράμματά τους. Τα

¹⁵ Η χρήση των αρχικών Ε.Ε. εννοεί και τις προηγούμενες μορφές και ονομασίες της ευρωπαϊκής ενοποίησης (Ε.Ο.Κ., Ε.Κ., Ε.Κ.Α.Χ.).

¹⁶ Ε.Κ.Τ.Σ. = European Credit Transfer System (Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς Διδακτικών Μονάδων).

¹⁷ Τα περισσότερα γερμανικά πανεπιστήμια εργάζονται σήμερα με Ε.Κ.Τ.Σ. είτε λιγότερο είτε περισσότερο εντατικά, αρχικά εισάγοντας τα Ε.Κ.Τ.Σ. πειραματικά σε μονά προγράμματα ή σε προγράμματα για του ξένους σπουδαστές και αργότερα με την υποχρεωτική εισαγωγή των πιστωτικών μονάδων σε όλες τις σχολές.

πανεπιστήμια όμως θα έχουν το προνόμιο να συνεχίσουν να παρέχουν διδακτορικά¹⁸.

Μετά από τους σχολιασμούς ξένων αρμοδίων σε θέματα παιδείας ακολουθεί ο σχολιασμός ενός Έλληνα, του **Διονύση Κλάδη**, του πρώην Ειδικού Γραμματέα Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων. Ο Κλάδης αναφέρεται αρχικά στους στόχους και τα κεντρικά σημεία της Διακήρυξης της Μπολόνια. Ο κύριος στόχος της Διακήρυξης είναι η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης (European Higher Education Area) μέσω του οποίου αφ' ενός θα μπορέσει να αντιμετωπίσει τον διεθνή ανταγωνισμό που επιβάλλει η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και της γνώσης αφ' ετέρου θα μπορέσει η ανώτατη εκπαίδευση να συνδεθεί με τις ανάγκες της κοινωνίας αλλά και της αγορά στην Ευρώπη. Σκοπός της Διακήρυξης της Μπολόνια δεν είναι η δημιουργία ενός ενιαίου ευρωπαϊκού συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης. Αποσκοπεί στη σταδιακή σύγκλιση των γενικών δομικών χαρακτηριστικών των εθνικών συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης, έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένα κοινό πλαίσιο διάρθρωσης και λειτουργίας που θα διασφαλίζει τη συγκρισιμότητα (comparability) και την ανταγωνιστικότητα (readability) των ιδιαίτερων στοιχείων τους και των χαρακτηριστικών τους.

Τα κυριότερα σημεία της Διακήρυξης είναι:

- Η **κινητικότητα** φοιτητών, ερευνητών και προσωπικού. Γίνονται προσπάθειες για να βελτιποιηθούν οι όροι και οι προϋποθέσεις αυτής της μετακίνησης, καθώς γίνονται και προσπάθειες να ελαχιστοποιηθούν τα προβλήματα και τα εμπόδια που υπάρχουν. Το θέμα της κινητικότητας έρχεται να βοηθήσει το **Συμπλήρωμα Διπλώματος** (Diploma Supplement), το οποίο ήδη έχει θεσμοθετηθεί σε πολλές χώρες.
- Η διεύρυνση, γενίκευση και επέκταση του **συστήματος αναγνώρισης διδακτικών μονάδων (E.C.T.S.)**. Οι διδακτικές μονάδες θα αποκτώνται και στο εσωτερικό της κάθε χώρας ακόμα και μέσα από άτυπες μορφές εκπαίδευσης αλλά και από

¹⁸ Βλ. Landfried, K. (2001) «Γερμανικές εμπειρίες στη μεταρρύθμιση της ανώτατης εκπαίδευσης-σύστημα πτυχίων δύο επιπέδων», παρουσίαση στο διεθνές σεμινάριο "Η Διακήρυξη της Bologna και η Ελληνική Προσέγγιση", 19 Ιανουαρίου, Αθήνα.

πρακτική και επαγγελματική εμπειρία. Ουσιαστικά το σύστημα αναγνώρισης διδακτικών μονάδων δεν θα χρησιμεύει μόνο στην κινητικότητα των φοιτητών μεταξύ των διαφόρων χωρών, αλλά θα χρησιμεύει και στην εσωτερική κινητικότητα όπως και στην υλοποίηση του θεσμού της δια βίου εκπαίδευσης.

- Η διαμόρφωση όρων και προϋποθέσεων ανάπτυξης υπερεθνικών (transnational) εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων μέσα από συνεργασίες τύπου franchising. Με την ανάπτυξη υπερεθνικών δραστηριοτήτων διευκολύνεται η ευρωπαϊκή ανώτατη εκπαίδευση, μέσα από εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες μπορεί να αναπτυχθεί εκτός Ευρώπης και στον ευρύτερο διεθνή χώρο και να ανταγωνιστεί τις Η.Π.Α. Με την ανάπτυξη όμως των υπερεθνικών εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων τύπου franchising έρχεται στην επιφάνεια το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη οι μεσογειακές χώρες (και ιδιαίτερα η Ελλάδα και η Πορτογαλία), οι οποίες δέχονται μία επίθεση εξαγωγής εκπαιδευτικών υπηρεσιών ανώτατου επιπέδου κυρίως από Βρετανικά και Γαλλικά πανεπιστήμια. Το θέμα αυτό έχει ήδη τεθεί υπό συζήτηση στα πλαίσια της Διακήρυξης της Μπολόνια και αναζητούνται ενέργειες οι οποίες θα σταματήσουν ή θα περιορίσουν αυτή την τάση. Στόχος είναι να αποτραπούν η εμπορευματοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης μέσα από τέτοιες διαδικασίες και οι ποιοτικές εκπτώσεις που χαρακτηρίζουν τις πρωτοβουλίες στις μεσογειακές χώρες.
- Η διασφάλιση και **αξιολόγηση της ποιότητας** στην εκπαίδευση. Όλες οι ευρωπαϊκές χώρες μπορούν να συμμετέχουν στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο για τη Διασφάλιση της Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση¹⁹ με τα δικά τους κέντρα αξιολόγησης ή με τα Υπουργεία Παιδείας. Στο δίκτυο συμμετέχει και το Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδας με τον. Ήδη τα

¹⁹ Για το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Διασφάλισης της Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση χρησιμοποιούνται τα αρχικά ENQUA (European Network for Quality Assurance on Higher Education).

περισσότερα Πανεπιστήμια και Τ.Ε.Ι. στην Ελλάδα πραγματοποιούν διαδικασίες αξιολόγησης με εξωτερικούς κριτές είτε μέσω του ΕΠΕΑΕΚ²⁰ είτε μέσω του προγράμματος αξιολόγησης που εκτελεί κάθε χρόνο η Οργάνωση των Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων (CRE).

- Η Ευρωπαϊκή Διάσταση της ανώτατης εκπαίδευσης μπορεί να αναπτυχθεί μέσα από τις συνεργασίες μεταξύ των χωρών αλλά και μεταξύ πανεπιστημίων και λοιπών ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης των διάφορων χωρών. Έτσι, οι χώρες θα μπορούν να αντιμετωπίζουν κοινά και πολύ μεγάλα προβλήματα, όπως επίσης θα μπορούν να θέτουν κοινούς στόχους και να υιοθετούν κοινές στρατηγικές.
- Η διαμόρφωση ενός **κοινού πλαισίου** ανώτατων σπουδών που θα περιλαμβάνει δύο κύκλους σπουδών, τον προπτυχιακό και τον μεταπτυχιακό. Με την ολοκλήρωση του προπτυχιακού κύκλου (ελάχιστη διάρκεια τρία χρόνια) θα δίνεται ένα βασικό πτυχίο που θα αναγνωρίζεται στην αγορά εργασίας. Ο μεταπτυχιακός κύκλος θα οδηγεί στη λήψη ενός ή και δύο τίτλων σπουδών (master και διδακτορικό) όπου απαραίτητη προϋπόθεση για την παρακολούθησή του είναι η λήψη του βασικού πτυχίου.

Στην Ελλάδα το τελευταίο σημείο (η διαμόρφωση ενός κοινού πλαισίου ανώτατων σπουδών) είναι το μόνο για το οποίο έγιναν συζητήσεις σχετικά με τη Διακήρυξη της Μπολόνια. Η συζήτηση αυτή προέκταση της αντίστοιχης που ακολούθησε τη Διακήρυξη της Σορβόνης. Το «Σύστημα 3-5-8» περιέχει έναν προπτυχιακό τίτλο σπουδών (bachelor) που θα χορηγείται ύστερα από τρία χρόνια παρακολούθησης των σπουδών, έναν πρώτο μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών (master) ύστερα από σπουδές δύο ακόμη ετών και έναν δεύτερο μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών που θα χορηγείται ύστερα από επιπλέον τρία χρόνια. Σύμφωνα με τον Δ. Κλάδη αυτό το σημείο αποτέλεσε αντικείμενο συζήτησης στην Ελλάδα επειδή υπάρχει η αντίληψη ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση (ή κάποιο Διευθυντήριό της) προσπαθεί να επιβάλλει στην Ελλάδα αυτό το

²⁰ ΕΠΕΑΕΚ = Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Επαγγελματικής Κατάρτισης

σύστημα σπουδών. Όμως ο Δ. Κλάδης ισχυρίζεται ότι κάτι τέτοιο δεν ισχύει, τονίζοντας ότι κανένας δεν επιδιώκει να επιβάλλει κάτι στην Ελλάδα. Η Διακήρυξη της Μπολόνια υπογράφηκε συνολικά από 29 χώρες και μάλιστα από χώρες οι οποίες δεν είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για τον λόγο αυτό στο τελικό κείμενο της Διακήρυξης ύστερα από πρωτοβουλία αρκετών χωρών, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, δεν υπάρχουν αναφορές που να επιφυλάσσουν έναν ειδικό ρόλο στην Ευρωπαϊκή Ένωση για την υλοποίηση της Διακήρυξης, παρ' όλο που αντέδρασαν έντονα οι εκπρόσωποί της.

Στο κείμενο της Διακήρυξης της Μπολόνια δεν υπάρχουν αριθμητικά στοιχεία του τύπου «3-5-8». Μόνο στον προπτυχιακό τίτλο σπουδών προσδιορίζεται η διάρκεια (τρία τουλάχιστον χρόνια) χωρίς να προβλέπεται η υποχρεωτικότητα της διάρκειας αυτής. Οι σπουδαστές έχουν τη δυνατότητα να προχωρήσουν και σε έναν δεύτερο προπτυχιακό τίτλο σπουδών και μάλιστα χωρίς να είναι απαραίτητη η λήψη του πρώτου τίτλου σπουδών. Όσον αφορά τον μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών δεν γίνεται καμία αναφορά στη διάρκεια των σπουδών είτε για τη χορήγηση του master είτε του διδακτορικού διπλώματος.

Παρ' όλα αυτά προκύπτουν ζητήματα ως προς το σημείο αυτό. Τα ζητήματα αυτά αποτελούν αντικείμενο συζήτησης σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Οι συζητήσεις συνοδεύονται από επιχειρηματολογία, αναλύσεις και τεκμηρίωση. Αυτό που απασχολεί τις περισσότερες χώρες είναι κατά πόσο μπορεί να είναι εφικτή η εφαρμογή αυτού του συστήματος σε όλες τις χώρες από τη στιγμή που το σύστημα της κάθε χώρας έχει τις ιδιαιτερότητές του και τη δική του παράδοση και μάλιστα όταν όλα αυτά δεν λαμβάνονται υπόψη. Ένα άλλο ζήτημα που προκύπτει είναι κατά πόσο μπορεί αυτό το σύστημα να εφαρμοστεί αδιακρίτως σε όλα τα γνωστικά πεδία και ιδιαίτερα στα πεδία της ιατρικής και των μηχανικών. Ο τότε Υπουργός Παιδείας της Ελλάδας, Γεράσιμος Αρσένης, μαζί με τους Υπουργούς αρκετών άλλων χωρών διατύπωσαν την **επιφύλαξη** τους στο πρακτικό της υπογραφής της Διακήρυξης της Μπολόνια **για το πόσο μπορεί να είναι εφικτή η εισαγωγή του προπτυχιακού τίτλου (Bachelor) στα γνωστικά πεδία της ιατρικής και των μηχανικών ύστερα από σπουδές διάρκειας τριών τουλάχιστον ετών.**

Ένα άλλο μεγάλο ζήτημα που τέθηκε στην Μπολώνια ήταν το πεδίο εφαρμογής της Διακήρυξης, δηλαδή αν αυτό θα αφορούσε και τον πανεπιστημιακό και τον μη-πανεπιστημιακό τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης ή αν θα περιοριζόταν μόνο στον πανεπιστημιακό. Αυτό το ζήτημα, όμως, γρήγορα ξεκαθαρίστηκε, αφού όλες οι συμμετέχουσες χώρες θεωρούν ότι η Διακήρυξη της Μπολώνια αφορά και τους δύο τομείς της ανώτατης εκπαίδευσης.

Οι 29 Υπουργοί Παιδείας των χωρών που υπέγραψαν τη Διακήρυξη της Μπολώνια ανέλαβαν μία **πολιτική δέσμευση**, στόχος της οποίας είναι η μέγιστη δυνατή σύγκλιση των εθνικών συστημάτων στο κοινό πλαίσιο που προσδιορίζει ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ανώτατης Εκπαίδευσης μέχρι το 2010. Σύγκλιση δεν σημαίνει ταύτιση, αλλά διαμόρφωση όρων και προϋποθέσεων έτσι ώστε να υπάρχει συνεννόηση και επικοινωνία μεταξύ των χωρών. Η Διακήρυξη της Μπολώνια δεν συνιστά καμία νομική δέσμευση για καμία Κυβέρνηση, απλώς εκφράζει τη βούληση των Κυβερνήσεων για επικοινωνία μεταξύ των χωρών και για μία ευρωπαϊκή ανώτατη εκπαίδευση πιο ανταγωνιστική και πιο ισχυρή παγκοσμίως. Η Διακήρυξη έχει δημιουργήσει μία κινητικότητα στο εσωτερικό των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης, χωρίς να έχει επιβληθεί καμία νομική υποχρέωση. Η κινητικότητα αυτή σύμφωνα με τον Δ. Κλάδη δείχνει ότι οι στόχοι της Διακήρυξης συγκροτούν ένα πλαίσιο ώριμων αναγκαιοτήτων για την ευρωπαϊκή ανώτατη εκπαίδευση. Επίσης, η κινητικότητα στο εσωτερικό των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης αποδεικνύει ότι η Διακήρυξη της Μπολώνια αποτελεί ιστορική πρόκληση και ευκαιρία για το ευρωπαϊκό σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης.

Η ευρωπαϊκή ανώτατη εκπαίδευση πρέπει να παίξει σε παγκόσμιο επίπεδο σημαντικό και καθοριστικό ρόλο για την ανώτατη εκπαίδευση και τα πανεπιστήμια. Θα πρέπει να προβάλλει το δικό της μοντέλο απέναντι στο μοντέλο που υποτάσσει την ανώτατη εκπαίδευση στους κανόνες του κέρδους και της εμπορευματοποίησης, απέναντι στο μοντέλο που θέλει την ανώτατη εκπαίδευση άμεσα συνδεδεμένη με τη σύγχρονη τεχνολογία έτσι ώστε να εξυπηρετούνται οι στόχοι του κέρδους και της εμπορευματοποίησης της γνώσης. Το καινούργιο μοντέλο του εικονικού πανεπιστημίου που προβάλλουν οι μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις με στόχο την αύξηση των κερδών και της παγκόσμιας επιρροής τους είναι πλέον πραγματικό.

Τα χαρακτηριστικά του ευρωπαϊκού μοντέλου θα πρέπει να είναι η **ισορροπία** και το **μέτρο**. Κυρίως, θα πρέπει να έχει την ικανότητα να **προσαρμόζεται στα σύγχρονα δεδομένα**, χωρίς να ακυρώνονται τα ζωτικά χαρακτηριστικά του πανεπιστημίου ως θεσμού και να αναιρείται η ακαδημαϊκή φύση και ουσία του. Τα σύγχρονα τεχνολογικά επιτεύγματα προήλθαν από την επιστημονική πρόοδο που και αυτή είναι γέννημα των πανεπιστημίων και της έρευνας. Επομένως, η τεχνολογική πρόοδος δεν είναι δυνατόν να αξιοποιείται σε βάρος του πανεπιστημίου που είναι η ίδια του η φύση. Το ευρωπαϊκό μοντέλο μέσα στον ανταγωνισμό που επικρατεί στην ανώτατη εκπαίδευση σε παγκόσμιο επίπεδο θα είναι το μέτρο και η ισορροπία τόσο στα σύγχρονα επιτεύγματα της τεχνολογίας, όσο και στις αρχές και αξίες της ανώτατης εκπαίδευσης. Η ευρωπαϊκή ανώτατη εκπαίδευση στηρίζεται στο ακαδημαϊκό ήθος, την ακαδημαϊκή ελευθερία και δημοκρατία, αφού όλοι οι πολίτες της, ανεξάρτητα από την ηλικία και την κοινωνική τους προέλευση, έχουν ίσες ευκαιρίες πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση.

Η ευρωπαϊκή ανώτατη εκπαίδευση βρίσκεται μπροστά σε μία μεγάλη **πρόκληση**, όπου αν οι ευρωπαϊκές χώρες και τα ευρωπαϊκά ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης αναλάβουν το χρέος τους και εφαρμόσουν το σύστημα που προβλέπει η Διακήρυξη της Μπολόνια, θα μπορέσει να ανταποκριθεί στην σε αυτή την πρόκληση. Για να υπάρχει επικοινωνία, συνεργασία και συνεννόηση θα πρέπει η κάθε χώρα να γίνει κινητήρια δύναμη για τις άλλες. Αν ενώσουν τις δυνάμεις τους, μοιραστούν τις εμπειρίες, τις παραδόσεις και τις νοοτροπίες των συστημάτων τους, θα μπορούν να επικοινωνούν και να συνεργάζονται. Αυτές είναι οι προϋποθέσεις που θέλει να διασφαλίσει ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ανώτατης Εκπαίδευσης. Στην ουσία αυτή είναι η δέσμευση των 29 Υπουργών Παιδείας που υπέγραψαν τη Διακήρυξη της Μπολόνια²¹.

²¹ [http://www.google.com/search?ie=iso-8859-7&oe=iso-8859-](http://www.google.com/search?ie=iso-8859-7&oe=iso-8859-7&q=%CC%F0%EF%EB%FE%ED%E9%E1&domains=www.ypepth.gr&sitesearch=www.ypepth.gr)

[7&q=%CC%F0%EF%EB%FE%ED%E9%E1&domains=www.ypepth.gr&sitesearch=www.ypepth.gr](http://www.google.com/search?ie=iso-8859-7&q=%CC%F0%EF%EB%FE%ED%E9%E1&domains=www.ypepth.gr&sitesearch=www.ypepth.gr)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Το καινούργιο μοντέλο πανεπιστημίου

Το 1995 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε ένα κείμενο που επιγραφόταν ως *Λευκή Βίβλος για τη Διδασκαλία και τη Μάθηση: Προς την κοινωνία της μάθησης*²² η οποία αποτελούσε πολιτική δέσμευση για την εξειδίκευση των θεμελιωδών αρχών περί δικαιωμάτων και ελευθεριών, που είχαν διατυπωθεί το 1988 στη Magna Charta. Από τη Λευκή Βίβλο και με την υπογραφή της Διακήρυξης της Μπολόνια τέσσερα χρόνια μετά (1999) για τη δημιουργία του «Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης»²³ άρχισε να «εκσυγχρονίζεται» η παιδεία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στοχεύει στη δημιουργία ενός «Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης»²⁴, ο οποίος θα προωθήσει την κινητικότητα και την απασχολισιμότητα των Ευρωπαίων πολιτών, αλλά και γενικότερα την ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ηπείρου. Για την επίτευξη αυτού του στόχου πρέπει να υπάρχει συνεργασία μεταξύ των χωρών.

Οι χώρες που συμμετέχουν στη Διαδικασία της Μπολόνια έχουν αναλάβει την υποχρέωση να προσαρμόσουν τα συστήματά τους έτσι όπως προβλέπει η Διακήρυξη. Η Ευρωπαϊκή Ένωση όμως προκειμένου να κάνει την Ευρώπη πιο ανταγωνιστική, κυρίως απέναντι στις Η.Π.Α., θέλει να δημιουργήσει ένα εκπαιδευτικό σύστημα για την ανώτατη εκπαίδευση που θα ικανοποιεί τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, η οποία επιβάλλει τη γρήγορη και μαζική χορήγηση πρακτικών και άμεσα αναλώσιμων επαγγελματικών εφοδίων. Με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στο Ηνωμένο Βασίλειο άρχισαν να επιβάλλονται στην Ευρώπη οι νόμοι της ελεύθερης αγοράς στον χώρο των πανεπιστημίων. Η παιδεία που είναι ύψιστο αγαθό κάθε δημοκρατικής

²² White Paper on "Teaching and Learning": Towards the learning society.

²³ "European Higher Education Area"

²⁴ Βλ. Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ – Κοινή διακήρυξη των Ευρωπαίων Υπουργών Παιδείας που συναντήθηκαν στην Μπολόνια στις 19 Ιουνίου 1999.

κοινωνίας υποβαθμίζεται από τους νόμους της αγοράς μέσω της παραγωγής ειδικευμένου προσωπικού περιορισμένης εμβέλειας.

Ο «εκσυγχρονισμός» της εκπαίδευσης και η επιβολή της αγοράς εργασίας έχουν ως αποτέλεσμα την απελευθέρωση της αγοράς εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι εθνικές κυβερνήσεις αναζητούσαν τρόπους έτσι ώστε να απαλλαγούν από την υποχρέωση που είχαν να χρηματοδοτούν τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης και να αντισταθμίσουν τις περικοπές εισάγοντας την ανταποδοτική λογική στις δημόσιες «εκπαιδευτικές υπηρεσίες»²⁵. Εδώ και περισσότερο από μία δεκαετία έχει ξεκινήσει η αναδιάρθρωση της τριτοβάθμιας ανώτατης εκπαίδευσης και η σύνδεσή της με την καπιταλιστική αγορά. Η Διακήρυξη της Μπολόνια και το «Ανακοινωθέν της Πράγας» για έναν «Ευρωπαϊκό Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης» σκοπεύουν να υποβαθμίσουν τις πανεπιστημιακές σπουδές, οι οποίες βασίζονται στην έρευνα και στη γνώση και να αντικαταστήσουν αυτές από σπουδές που θα είναι άμεσα συνδεδεμένες με τις ανάγκες της αγοράς.

Η Διακήρυξη της Μπολόνια προβλέπει μία ενιαία ευρωπαϊκή πολιτική για την ανώτατη εκπαίδευση (δημόσια και ιδιωτική) έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένας ομοιογενής χώρος, ο οποίος θα έχει τα εξής χαρακτηριστικά²⁶:

- Συγκρίσιμους και αναγνωρίσιμους τίτλους σπουδών
- Κοινά κριτήρια για τη διάκριση προπτυχιακού και μεταπτυχιακού κύκλου σπουδών σύμφωνα με τα έτη φοίτησης (ο προπτυχιακός κύκλος θα διαρκεί τουλάχιστον τρία χρόνια)
- Ενιαίο σύστημα διδακτικών μονάδων που θα διευκολύνει την κινητικότητα των φοιτητών
- Συνεργασία για τη διασφάλιση της ποιότητας των εκπαιδευτικών υπηρεσιών, με βάση κοινά κριτήρια και κοινές μεθόδους σύγκρισης

²⁵ Η Ευρωπαϊκή Ένωση θέλοντας να δικαιολογηθεί για την απόφασή της να μειώσει τις πανεπιστημιακές σπουδές στις χώρες της και να τις «ελαφρύνει» από την υποχρέωση που έχουν απέναντι στα πανεπιστήμια σε ό,τι αφορά την χρηματοδότηση, προβάλλοντας την αιτία ότι αυξάνεται συνεχώς η ζήτηση για «εκπαιδευτικές υπηρεσίες» πανεπιστημιακού επιπέδου. Για το λόγο αυτό επιδιώκει τον περιορισμό της ανώτατης εκπαίδευσης σε έναν πρώτο κύκλο σπουδών, ο οποίος θα είναι επιστημονικά ρηχότερος, αλλά θα είναι οικονομικότερος.

²⁶ Βλ. Δαμασκηνός, Δ. (2005) «Δια βίου αμάθεια ... για δια βίου εκμετάλλευση: το νεοφιλελεύθερο πρόταγμα της Μπολόνια, η Αξιολόγηση των ΑΕΙ-ΤΕΙ και η ίδρυση των ΙΔΒΕ», *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, 75, σελ.12.

- προώθηση της «ευρωπαϊκής διάστασης» στις σπουδές, τη διαπανεπιστημιακή συνεργασία, την έρευνα και την επιμόρφωση

Το Πρόταγμα της Μπολώνια κρύβει κινδύνους σε ό,τι αφορά την ποιότητα και το είδος των σπουδών, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι ένας από τους στόχους της Διακήρυξης είναι η διασφάλιση της ποιότητας. Η σχέση των πτυχίων με την αγορά εργασίας θα έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη της επιστήμης, της γνώσης, της έρευνας και της τεχνολογίας. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα η απομάκρυνση της βασικής έρευνας από τα Α.Ε.Ι., όπως και η αποδέσμευση της έρευνας από τις μεταπτυχιακές σπουδές δημιουργούν συνθήκες που δεν επιτρέπουν την αναπαραγωγή του υπάρχοντος επιστημονικού, ερευνητικού και ακαδημαϊκού δυναμικού²⁷. Επίσης, με ένα τέτοιο «ευέλικτο» σύστημα για την ανώτατη εκπαίδευση ως προς την αγορά εργασίας θα υπάρξουν αρνητικές επιπτώσεις στη δυνατότητα των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων (εργατικά και λαϊκά) να μορφώνονται και να παίρνουν πτυχία για δουλειά, ιδιαίτερα σε μία περίοδο αναδιαρθρώσεων σε όλους τους τομείς.

Μέσα από τα ευέλικτα και ελαστικά προγράμματα σπουδών, όπως και από την κινητικότητα των φοιτητών, θα υποστηρίζονται τα διαπανεπιστημιακά και διακλαδικά προγράμματα κατάρτισης, τα οποία θα παίζουν σημαντικό ρόλο στην απασχολιστικότητα του εργατικού προσωπικού.

Στη Διακήρυξη της Μπολώνια αναφέρεται ότι η δημιουργία του «Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης» θα αποτελέσει το κλειδί για την προώθηση της απασχολιστικότητας των Ευρωπαίων πολιτών. Το ζήτημα είναι αν τώρα θα παίρνει κανείς πτυχίο ή τίτλο απασχολιστικότητας. Ήδη εδώ και μία δεκαετία υπάρχει μία τάση δημιουργίας υπερεξειδικευμένων πανεπιστημιακών μονάδων που αντί να ενισχύουν αυτοτελείς επιστήμες, καταρτίζουν τους φοιτητές σε περιορισμένα τμήματα των ακαδημαϊκά θεσμισμένων γνωστικών πεδίων. Σκοπός της βασικής πανεπιστημιακής εκπαίδευσης είναι να προσφέρει επαγγελματική κατάρτιση, δηλαδή σπουδές που εξυπηρετούν τις ανάγκες της αγοράς. Δεν θα προσφέρει στέρεες

²⁷ Η αναπαραγωγή του απαραίτητου προσωπικού γίνεται από ειδικά, κλειστά μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών με υψηλά διδάκτρα και δύσκολες διαδικασίες μάθησης.

εγκύκλιες σπουδές πάνω σε συγκεκριμένες επιστήμες. Αυτοί οι τίτλοι σπουδών θα προσφέρουν θέσεις εργασίας.

Ο ρόλος των πανεπιστημίων είναι συγκεκριμένος. Θα τροφοδοτούν την αγορά εργασίας με εξειδικευμένο προσωπικό με πρόσκαιρη αποδοτικότητα, το οποίο σε όλη τη διάρκεια της επαγγελματικής του πορείας θα εκπαιδεύεται ανάλογα με τις ανάγκες των επιχειρήσεων. Ο ρόλος των πανεπιστημίων φαίνεται από το γεγονός ότι εδώ και αρκετά χρόνια έχουν αρχίσει να δημιουργούνται νέα Τμήματα με σκοπό να εξυπηρετήσουν μελλοντικές ανάγκες των επιχειρήσεων μέσω του «απασχολήσιμου» προσωπικού. Αποτέλεσμα αυτής πολιτικής είναι η εμπλοκή των πανεπιστημίων σε ευέλικτα προγράμματα σπουδών που θα δημιουργούν οι επιχειρήσεις, αλλά και η προσφορά εκπαιδευτικών υπηρεσιών από ιδιωτικές επιχειρήσεις. Συνεπώς η «αγορά της ανώτατης παιδείας» θα μπορέσει εξαπλωθεί μέχρι το 2010. Το έργο του πανεπιστημίου είναι η «προσφορά υπηρεσιών εκπαίδευσης», όπου θα δίνεται έμφαση στην κατάρτιση και την πιστοποίηση της εκπαίδευσης μέσα από τις πιστωτικές μονάδες και θα μπορεί να υπόκειται στους κανονισμούς του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου μέσω της συνθήκης GATS²⁸.

Τα εθνικά κράτη άρχισαν να παραιτούνται από την υποχρέωση που έχουν να χρηματοδοτούν τα πανεπιστημιακά ιδρύματα, όπως επίσης παραιτούνται από την υποχρέωση της εποπτείας. Δεν εγγυώνται την δωρεάν και ελεύθερη πρόσβαση όλων των πολιτών στην ανώτατη εκπαίδευση. Επίσης, αποδεσμεύονται από το χρέος που έχουν απέναντι σε αυτούς που στερούνται επαρκών οικονομικών πόρων. Από εδώ και στο εξής ο καθένας που θέλει να σπουδάσει αναλαμβάνει ο ίδιος τα έξοδα των σπουδών. Συνεπώς, η ανώτατη εκπαίδευση παύει να αποτελεί κοινωνικό αγαθό. Πρόσβαση σε αυτή θα έχουν αυτοί που έχουν την οικονομική δυνατότητα. Πλέον η ανώτατη εκπαίδευση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «αγορά», στην οποία στρέφονται τα πανεπιστήμια έτσι ώστε να προσφέρουν «εκπαιδευτικές υπηρεσίες». Θα παρέχουν εξειδικευμένες, τεχνικές κυρίως, γνώσεις και ταχύρυθμη εκπαίδευση ανάλογα με τις εκάστοτε απαιτήσεις των μεμονωμένων κεφαλαιοκρατών ή ανάλογα με τη ζήτηση για εργατικό δυναμικό στην αγορά μίας οικονομίας, στην οποία δεν θα παρεμβαίνει το κράτος. Σε έκθεση της

²⁸ General Agreement on Trade in Service

Ευρωπαϊκής Επιτροπής αναφέρεται ότι «η ελευθερία της χρηματοδότησης θα αλλάξει τη χρηματοδοτική κουλτούρα στα πανεπιστήμια». «Ο ανταγωνισμός των κρατικών και ιδιωτικών πανεπιστημίων» όπως είπε ο Γ. Παπανδρέου «θα βοηθήσει στην απελευθέρωση της παιδείας και των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, στην αυτονομία τους, τη συνεργασία τους με άλλες δυνάμεις της κοινωνίας, την οικονομία κλπ».

Ένα χαρακτηριστικό του νέου μοντέλου πανεπιστημίου είναι η αποδέσμευση του περιεχομένου των βασικών σπουδών, δηλαδή του πρώτου κύκλου, από τις εσωτερικές πειθαρχίες των επιμέρους επιστημών και από τον ακαδημαϊκό έλεγχο των ακαδημαϊκών οργάνων. Το πτυχίο παύει να πιστοποιεί τις βασικές σπουδές σε μία επιστήμη. Οι βασικές σπουδές, όση διάρκεια και αν έχουν (τρία ή και περισσότερα χρόνια), θα απονέμουν ισότιμα πτυχία. Ο «τίτλος» του πρώτου κύκλου σπουδών δεν θα έχει καμία σχέση με τα σημερινά πανεπιστημιακά πτυχία. Τα πανεπιστήμια θα βγάζουν μαζικά απόφοιτους χωρίς ολοκληρωμένες επιστημονικές γνώσεις, αφού τρία χρόνια σπουδών δεν αρκούν. Συνεπώς οι πτυχιούχοι του πρώτου κύκλου, χωρίς ολοκληρωμένες επιστημονικές γνώσεις, δεν θα μπορούν να έχουν τα αντίστοιχα επαγγελματικά δικαιώματα.

Τα πανεπιστήμια μετατρέπονται σε «επιχειρήσεις», οι οποίες για να επιβιώσουν κυνηγούν διεθνώς και σε ανταγωνιστικό επίπεδο «φοιτητές-πελάτες». Οι «φοιτητές-πελάτες» οφείλουν να χρηματοδοτούν οι ίδιοι τις σπουδές τους.

Οι σπουδές δεν θα μετριοούνται με ακαδημαϊκά έτη αλλά με πιστωτικές μονάδες (διδασκτικές μονάδες), αφού η αξία των σπουδών στο νέο μοντέλο δεν υπολογίζεται στην διάρκεια αλλά στις πιστωτικές μονάδες που θα συγκεντρώνονται μέσα από αυτές. Οι δύο κύκλοι σπουδών, ο προπτυχιακός και ο μεταπτυχιακός θα συνδέονται μεταξύ τους με πιστωτικές μονάδες. Κάθε μάθημα χρεώνεται, ανά έτος, με τόσες μονάδες ώστε να προκύπτει ένας σταθερός συνολικός αριθμός μονάδων. Οι πιστωτικές μονάδες που μπορεί να εξασφαλίσει ο φοιτητής σε κάθε έτος είναι 60. Συνεπώς, ένας φοιτητής για τα τρία χρόνια σπουδών θα πάρει 180 μονάδες και για τα επιπλέον δύο έτη άλλες 120 μονάδες. Επομένως, για το σύστημα 3+2 έτη σπουδών οι μονάδες είναι 400. σύμφωνα με τη Διακήρυξη η καθιέρωση του συστήματος πιστωτικών μονάδων σε όλες τις χώρες θα διευκολύνει την κινητικότητα των

φοιτητών, αλλά και την επαγγελματική τους κατάταξη μέσα σε ένα ενιαίο σύστημα. Στην Ελλάδα οι δύο κύκλοι σπουδών έχουν υιοθετηθεί εδώ και χρόνια, μόνο που ο προπτυχιακός κύκλος διαρκεί τέσσερα ή πέντε ή έξι χρόνια. Οι δύο κύκλοι σπουδών όμως δεν συνδέονται μεταξύ τους με πιστωτικές μονάδες. Στην Σουηδία και την Ολλανδία τα πανεπιστήμια προσφέρουν master ύστερα από σπουδές διάρκειας τεσσάρων ετών, αφού βασική προϋπόθεση είναι για την απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου είναι η απόκτηση συνολικά 240 πιστωτικών μονάδων (180 για τα τρία πρώτα χρόνια και 60 για το τέταρτο). Αυτό όμως αποτελεί και ένα βασικό ερώτημα για το πώς θα αντιμετωπιστεί το σουηδικό και το ολλανδικό πτυχίο από τα υπόλοιπα εκπαιδευτικά συστήματα.

Ένα νέο στοιχείο που εισάγεται με τη Διακήρυξη της Μπολόνια είναι ότι οι πιστωτικές μονάδες μπορούν να συγκεντρώνονται και σε συστήματα εκπαίδευσης εκτός του πλαισίου της Ανώτατης Εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων και των συστημάτων «δια βίου εκπαίδευσης», αρκεί αυτά να αναγνωρίζονται από τα εμπλεκόμενα Πανεπιστήμια υποδοχής. Με αυτή την προοπτική θα μπορούν να αναγνωρίζονται οι τίτλοι που δίνονται από ιδιωτικά Κέντρα Ελευθέρων Σπουδών, ΙΕΚ, ΚΕΚ κλπ.

Ευελιξία και απασχολισιμότητα: το νέο πνεύμα της Διακήρυξης της Μπολόνια

Οι κοινωνίες τείνουν να γίνουν «κοινωνίες της μάθησης»²⁹, των «δικτύων», της «ηλεκτρονικής οικονομίας». Ο ανταγωνισμός στις διεθνείς αγορές έχει ως αποτέλεσμα να ανανεώνονται οι απαιτούμενες εργασιακές «δεξιότητες». Επομένως, προκειμένου να συμβαδίζουν οι εργασιακές δεξιότητες με τις εκάστοτε ανάγκες της αγοράς, μειώνεται ο χρόνος των σπουδών και των πόρων. Η γνώση θα ανανεώνεται συνεχώς μέσω της «δια βίου εκπαίδευσης». Το σύστημα της ανώτατης εκπαίδευσης πρέπει να είναι ευέλικτο, έτσι ώστε να

²⁹Βλ. Δαμασκηνός, Δ., (2005) «Δια βίου αμάθεια...για δια βίου εκμετάλλευση: Το νέο φιλελεύθερο πρόταγμα της Μπολόνια, η Αξιολόγηση των Α.Ε.Ι. - Τ.Ε.Ι. και η ίδρυση των Ι.Δ.Β.Ε.», *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, 75, σελ.14-15.

προσαρμόζονται οι δεξιότητες των αποφοίτων (δηλαδή του εργατικού δυναμικού) με τις απαιτήσεις των επιχειρήσεων. Η ευέλικτη «μάθηση» βοηθάει τις επιχειρήσεις να αντιμετωπίσουν τον ανταγωνισμό. Οι επιχειρήσεις είναι αυτές που καθορίζουν τη «μάθηση». Οι πιέσεις της αγοράς υπαγορεύουν τάσεις απορρύθμισης των υφιστάμενων εγγυήσεων για τις συμβάσεις εργασίας. Η προοπτική της «δια βίου εκπαίδευσης», μέσω της οποίας το εργατικό δυναμικό θα εμπλουτίζει τις γνώσεις του, έρχεται να ενισχύσει την απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση θέλει η ανώτατη εκπαίδευση να προσαρμόζεται στις ανάγκες της αγοράς, του πιο αυθεντικού εκφραστή της «κοινωνίας των πολιτών». Αυτό όμως έχει ως αποτέλεσμα ένας που έχει ένα βασικό πτυχίο (η πλειοψηφία του εργατικού δυναμικού της αγοράς) να έχει ρηχή επαγγελματική κατάρτιση και ουσιαστικά κάποιες βασικές γνώσεις πάνω σε ένα αντικείμενο. Ακόμη, η πανεπιστημιακή κοινότητα δεν θα έχει την αρμοδιότητα να παίρνει η ίδια αποφάσεις που αφορούν τα πανεπιστήμια.

Οι παρεμβάσεις της αγοράς στην ανώτατη εκπαίδευση οδηγούν στην ανατροπή κατοχυρωμένων όρων που αφορούν τη σύνδεση πανεπιστημιακών τίτλων και επιστημονικών επαγγελμάτων. Τίθεται σε αμφισβήτηση η σχέση των σπουδών του πολιτικού μηχανικού, του φυσικού, του γιατρού, του μαθηματικού, του ιστορικού, του φιλόλογου, του οικονομολόγου κλπ με τα αντίστοιχα επαγγέλματα. Οι επαγγελματικές γνώσεις και δεξιότητες πιστοποιούνται στον εργοδότη όχι με το πτυχίο αλλά με «διδασκτικές μονάδες». Όπως αναφέρει και ο Δημήτρης Δαμασκηνός (2005) «με το πρόσχημα αποδυνάμωσης των συντεχνιακών δικτύων υπονομεύεται η αυστηρή επιστημονική αναφορά των τίτλων σπουδών σε συγκεκριμένες επιστήμες και προκρίνονται οι «ευέλικτες» σπουδές κατάρτισης» (σελ.15).

Ο πρώτος κύκλος σπουδών ανεξάρτητα από τη διάρκειά του θα απονέμει ισότιμους τίτλους σπουδών με επαγγελματικό αντίκρισμα. Με πρόσχημα την «κινητικότητα» οι φοιτητές θα μπορούν να συλλέγουν διδασκτικές μονάδες σε διαφορετικές σχολές, ιδρύματα και χώρες. Το πτυχίο δεν θα πιστοποιεί έναν βασικό κύκλο σπουδών σε μία συγκεκριμένη επιστήμη. Οι απόφοιτοι θα έχουν έναν «ατομικό φάκελο», ο οποίος θα περιέχει τις βεβαιώσεις πιστοποιημένων γνώσεων μεταλυκειακού επιπέδου. Επομένως, θα εισέρχονται στην αγορά

εργασίας εξατομικευμένα και όχι συλλογικά, δηλαδή δεν θα έχουν όλοι τα ίδια προσόντα όπως συμβαίνει με το πτυχίο.

Το πανεπιστήμιο του «Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης» θα προσφέρει υπηρεσίες εκπαίδευσης και θα δίνει έμφαση στην «κατάρτιση» και στην πιστοποίησή της μέσω πιστωτικών μονάδων. Οι φοιτητές είναι οι «πελάτες» που θα αγοράζουν τις υπηρεσίες που προσφέρουν τα πανεπιστήμια. Με λίγα λόγια τα πανεπιστήμια μετατρέπονται σε επιχειρήσεις, οι οποίες για να επιβιώσουν πωλούν υπηρεσίες έρευνας και εκπαίδευσης. Αυτό αναφέρεται και στο κείμενο της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για το «ρόλο των πανεπιστημίων στην Ευρώπη της γνώσης». Μέχρι σήμερα τα πανεπιστήμια πρόσφεραν και παρήγαγαν γνώση με έρευνα και διδασκαλία, τώρα όμως με τις θεσμικές αλλαγές πρέπει να αλλάξουν στόχο και να βγάζουν άτομα καταρτισμένα που να μπορούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες της αγοράς.

Η τεχνολογία εξελίσσεται συνεχώς με αποτέλεσμα οι δεξιότητες που προσφέρει μία κατάρτιση, χωρίς στέρεο επιστημονικό υπόβαθρο, να απαξιώνονται γρήγορα. Οι σπουδές θα είναι ταχύρυθμες και θα έχουν σύντομη διάρκεια, όπως σύντομης διάρκειας θα είναι και το πέρασμα των πτυχιούχων από την αγορά εργασίας. Έτσι δημιουργείται ένας κύκλος: κατάρτιση - εισαγωγή στην αγορά εργασίας – απαξίωση των δεξιοτήτων – έξοδος από την αγορά εργασίας – επανακατάρτιση και ούτω καθ' εξής. Μέσα από την καθιέρωση της «δια βίου εκπαίδευσης» μπορεί να είναι εφικτή η επανακατάρτιση.

Ένα επιχείρημα για την αλλαγή στην ανώτατη εκπαίδευση είναι ότι αν οι πτυχιούχοι είναι καταρτισμένοι κατάλληλα έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των επιχειρήσεων, θα μπορέσει να αντιμετωπιστεί η ανεργία. Οι συνθήκες όμως που παράγουν την μαζική ανεργία δεν είναι δυνατό να αναιρεθούν από την αλλαγή οποιουδήποτε εκπαιδευτικού συστήματος.

Οι αλλαγές στα νέα προγράμματα σπουδών

Οι δύο νέοι κύκλοι σπουδών είναι ο πρώτος κύκλος που δίνει το βασικό πτυχίο ή BSc και ο δεύτερος κύκλος (ΜΔΕ ή MSc). Ο πρώτος κύκλος σπουδών θα πρέπει να είναι τριετούς (στα ελληνικά πανεπιστήμια προς το παρόν είναι τέσσερα ή πέντε χρόνια) ή τετραετούς (τώρα πενταετούς ή εξαετούς) διάρκειας. Ο αριθμός των διδακτικών μονάδων (ECTS) που περιλαμβάνει είναι από 180 μέχρι 240. Οι διδακτικές μονάδες αποσκοπούν στην απονομή τίτλων με γενικό επαγγελματικό προσανατολισμό.

Τον Ιανουάριο του 2005 (14/01/2005) στην «**Εθνική Αναφορά 2004-2005**» της Ελλάδας «**Προς τον ευρωπαϊκό χώρο ανώτατης εκπαίδευσης – Η Διαδικασία της Μπολόνια**», με υπεύθυνο μέλος της Επιτροπής Παρακολούθησης της Διαδικασίας Μπολόνια τον Ειδικό Γραμματέα Ανώτατης Εκπαίδευσης, Αθανάσιο Κυριαζή, αναφέρονται ανάμεσα σε άλλα τα εξής:

«Η διάρθρωση των διπλωμάτων βασίζεται σε δύο κύριους κύκλους, με τον πρώτο κύκλο να οδηγεί στο πρώτο δίπλωμα (πτυχίο), τον δεύτερο κύκλο να οδηγεί στο δεύτερο δίπλωμα (μεταπτυχιακό δίπλωμα εξειδίκευσης) και στο τρίτο δίπλωμα (διδακτορικό δίπλωμα)».

Τα νέα προγράμματα σπουδών του πρώτου κύκλου πρέπει να σχεδιαστούν έτσι ώστε να μειωθεί η διάρκεια των σπουδών, να μειωθεί ο αριθμός των διδασκομένων μαθημάτων (έξι με επτά μαθήματα ανά εξάμηνο) και η φυσική παρουσία των διδασκόντων που είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να αυξηθεί ο φόρτος εργασίας των φοιτητών ώστε να ισοδυναμεί με 30 διδακτικές μονάδες ανά εξάμηνο. Επίσης, πρέπει να αλλάξουν οι τίτλοι και τα περιεχόμενα των μαθημάτων, οι οποίοι θα εναρμονίζονται με τα μαθήματα όλων των ευρωπαϊκών ανώτατων ιδρυμάτων. Συνεπώς, αυτό διευκολύνει την αναγνώριση των μαθημάτων και των διδακτικών μονάδων. Μία άλλη αλλαγή σε ό,τι αφορά το πρόγραμμα σπουδών του πρώτου κύκλου είναι η δημιουργία περισσότερων μαθημάτων, που θα παρέχουν γενικές και βασικές επιστημονικές γνώσεις, αλλά και λιγότερων μαθημάτων εξειδικευμένων γνώσεων. Θα πρέπει να καταργηθούν πολλές εξεταστικές περιόδους και να θεσπιστούν προαπαιτούμενα μαθήματα. Οι εκπαιδευόμενοι μέσα από τον

πρώτο κύκλο σπουδών πρέπει να μαθαίνουν μόνο ό,τι είναι χρήσιμο και θα πρέπει να γνωρίζουν ότι η διαρκής απασχόληση απαιτεί συνεχή μελέτη. Η έρευνα και η διδασκαλία των ιδρυμάτων θα πρέπει να αλλάξουν προσανατολισμό και να προσφέρουν υπηρεσίες που να είναι χρήσιμες στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια κοινότητα και όχι μόνο στην εθνική.

Ο δεύτερος κύκλος μεταπτυχιακών σπουδών θα πρέπει να αποσκοπεί σε πτυχιούχους με υψηλό επίπεδο εξειδικευμένων γνώσεων, οι οποίοι θα είναι ικανοί για διεπιστημονικές ή διεθνικές συνεργασίες και θα μπορούν να επεκτείνουν τις γνώσεις τους σε νέα επιστημονικά πεδία. Επομένως, για τα νέα μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών θα πρέπει να υπάρχουν μαθήματα που να είναι πιο σύνθετα, να αφορούν εξειδικευμένα επιστημονικά πεδία και να έχουν απαραίτητως διεθνή προσανατολισμό.

Μεταπτυχιακά: ο δεύτερος κύκλος σπουδών

Η Διακήρυξη της Μπολόνια τείνει να απαλλάξει τις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την υποχρέωση που έχουν να χρηματοδοτούν τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης. Η ουσιαστική εκπαίδευση μεταφέρεται στον δεύτερο κύκλο σπουδών. Επομένως, μειώνεται θεαματικά η πρόσβαση, άρα και το κόστος, στην πολυδάπανη πραγματική πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Η πανεπιστημιακή εκπαίδευση μετατοπίζεται στα μεταπτυχιακά, τα οποία προορίζονται για πολύ λιγότερους, αφού έχουν υψηλά δίδακτρα. Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση των συντακτών του νομοσχεδίου για τα μεταπτυχιακά, ο αριθμός των μεταπτυχιακών φοιτητών θα είναι πολύ μικρότερος από τον αριθμό των προπτυχιακών. Στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο μέσος όρος προβλέπεται να είναι 30%, ενώ στην Ελλάδα είναι 15%.

Τα μεταπτυχιακά³⁰ ορίζονται «ολοκλήρωση των προπτυχιακών σπουδών» και όπως επισημαίνει το νομοσχέδιο «Για την αναμόρφωση του θεσμικού

³⁰Βλ. Κάτσικας, Χ., Καραγιάννης, Α. και Καραμπάτσας, Β. (2001) «Βήμα-βήμα από την Μπολόνια στην Πράγα: Σύμφωνα με τις επιταγές του κεφαλαίου η επιχείρηση

πλαisiού των μεταπτυχιακών σπουδών και της πανεπιστημιακής έρευνας»: «οι μεταπτυχιακές σπουδές δεν είναι δυνατόν να ακολουθήσουν τις τάσεις μαζικοποίησης και ανοιχτής πρόσβασης που χαρακτηρίζουν πλέον διεθνώς τις προπτυχιακές σπουδές. Οι μεταπτυχιακές σπουδές πρέπει να πληρούν προϋποθέσεις υψηλού ποιοτικού επιπέδου και να ανταποκρίνονται σε πραγματικές ανάγκες της επιστήμης, της κοινωνίας και της αγοράς εργασίας».

Ήδη από το 1997 άρχισε να αλλάζει το τοπίο των μεταπτυχιακών σπουδών. Εγκρίθηκαν περίπου 100 νέα προγράμματα σπουδών με υψηλές χρηματοδοτήσεις (μέσο όρο 100 εκατομμύρια δραχμές το κάθε ένα) από το ΕΠΕΑΕΚ. Όμως τα Πανεπιστημιακά Τμήματα που ήθελαν να ιδρύσουν μεταπτυχιακό είχαν δύο επιλογές. Πρώτον, να δώσει στο μεταπτυχιακό του την κατεύθυνση που αυτό θεωρεί αναγκαία για την προαγωγή της επιστήμης και της έρευνας, με την πιθανότητα, όμως, να υποχρηματοδοτηθεί και με άμεσο κίνδυνο να κλείσει. Δεύτερον, να επιλέξει μία από τις κατευθύνσεις του ΕΠΕΑΕΚ, οι οποίες σχετίζονται με τη δυνατότητα αξιοποίησης – απορρόφησης των ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Αυτό, όμως, σημαίνει ότι θα επικρατούν προγράμματα επαγγελματικής εξειδίκευσης που υπαγορεύονται από τις ανάγκες της αγοράς και ότι τα μεταπτυχιακά προγράμματα δεν θα σχετίζονται πλέον με την έρευνα και την ανάγκη για σφαιρική και συστηματική γνώση.

Από τη στιγμή που τα μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών σχετίζονται άμεσα από τις εκάστοτε ανάγκες της αγοράς, πολλά γνωστικά αντικείμενα, αλλά ακόμη και Πανεπιστημιακά Τμήματα, είναι δεδομένο ότι θα παραμεριστούν. Κυρίως, οι ανθρωπιστικές επιστήμες κινδυνεύουν να παραμεριστούν με την αιτία ότι δεν «πωλούν», ότι προκαλούν ελλείμματα κλπ. Κάτω από αυτές τις συνθήκες και προκειμένου να επιβιώσουν πολλά Τμήματα στρέφονται σε αγοραίες κατευθύνσεις³¹. Παραδείγματος χάριν, ένα Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας για να χρηματοδοτηθεί από το ΕΠΕΑΕΚ, θα πρέπει να προσανατολιστεί σε προγράμματα σπουδών με προσανατολισμό την τουριστική αντίληψη του αρχαιολογικού πλούτου της χώρας μας.

αναδιάρθρωσης της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης», *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, 58, σελ. 21-23.

³¹ Οι δυνάμεις της αγοράς δεν είναι δυνατόν να χρηματοδοτήσουν ένα ερευνητικό πρόγραμμα για τις επιπτώσεις των γενετικώς μεταλλαγμένων τροφίμων ή για μεθόδους που να περιορίζουν τη ρύπανση του περιβάλλοντος που δημιουργούν οι επιχειρήσεις.

Για να εγκριθεί ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα, πρέπει να αποδεικνύεται η «οικονομική βιωσιμότητά³²» του και στον προϋπολογισμό του να αποδεικνύονται «οι προβλεπόμενες πηγές εσόδων». Αυτό σημαίνει για τα Πανεπιστημιακά Τμήματα ότι πρέπει να βρύνε «πηγές εσόδων» και να καθορίσουν «το ύψος της χρηματοδότησης από την κάθε πηγή». Τις «πηγές εσόδων» εκτός από το ΥΠΕΠΘ αποτελούν τα δίδακτρα και τα έσοδα «ενοικίασης» των υποδομών και του έργου των μεταπτυχιακών φοιτητών σε κάποια επιχείρηση. Ήδη έχουν εισαχθεί δίδακτρα σε αρκετά Μεταπτυχιακά τμήματα, κυρίως σε προγράμματα του Οικονομικού Πανεπιστημίου και των Πανεπιστημίων Πειραιώς και Μακεδονίας και η επιταγή της βιωσιμότητας του κάθε προγράμματος μετά το πέρας της αρχικής χρηματοδότησής του από ίδιους πόρους, τείνουν στη δημιουργία πολλαπλών ταχυτήτων και νέων ανισοτήτων. Σύμφωνα με τις δημόσιες συζητήσεις (ΥΠΕΠΘ, Σύνοδος Πρυτάνεων, Πανεπιστήμια) και με τη φιλοσοφία του νέου νομοσχεδίου για τις μεταπτυχιακές σπουδές, σε καμία περίπτωση δεν εξασφαλίζεται ότι τα μεταπτυχιακά προγράμματα θα είναι δημόσια και δωρεάν. Τα δίδακτρα που απαιτούν πολλά από αυτά τα προγράμματα, αποδεικνύουν τον ιδιωτικό χαρακτήρα του μεταπτυχιακού κύκλου σπουδών, όπως προβλέπει η Διακήρυξη της Μπολώνια. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται μεταπτυχιακά προγράμματα σε διάφορα πανεπιστήμια της Ελλάδας και τα δίδακτρά τους κατά τα ακαδημαϊκά έτη 2004/2005 και 2005/2006.

³² Κάτσικας, Χ. και Καραμπάτσας, Β. (2005) «Πτυχίο σαν απολυτήριο Λυκείου: Με την παγίωση του δεύτερου κύκλου σπουδών το πτυχίο φθηνώνει σε περιεχόμενο και δικαιώματα», *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, 75, σελ.22-23.

Μεταπτυχιακά προγράμματα σε διάφορα παν/μια και δίδακτρα (ενδεικτικά)

Πρόγραμμα	Τίτλος μεταπτυχιακού	Δίδακτρα
Πρόγραμμα Μηχανικών Οικονομίας και Διοίκησης, Παν/μιο Αιγαίου	Οικονομική και Διοίκηση για Μηχανικούς	5.000€ συνολικά
Πρόγραμμα Διοίκησης Επιχειρήσεων του ΤΕΙ Πειραιά σε συνεργασία με το Παν/μιο του Paisley	Διεθνές Μάρκετινγκ	6.930€ συνολικά
Πρόγραμμα Μηχανικών Σχεδίασης Προϊόντων και Συστημάτων, Παν/μιο Αιγαίου	Σχεδίαση Διαδραστικών και Βιομηχανικών Προϊόντων και Συστημάτων	4.800€ συνολικά
Πρόγραμμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Παν/μιο Αιγαίου	Διοίκηση Επιχειρήσεων - MBA	3.000€ συνολικά
Πρόγραμμα Επιστήμης της Θάλασσας, Παν/μιο Αιγαίου	Διαχείριση Παράκτιων Περιοχών	1.500€ ετησίως
Πρόγραμμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Παν/μιο Αιγαίου	Φύλο και Νέα Εκπαιδευτικά και Εργασιακά Περιβάλλοντα στην Κοινωνία της Πληροφορίας	4.500€ συνολικά
Πρόγραμμα Επιστήμης και Τεχνολογίας Τροφίμων, Ενωπιοτικό Παν/μιο	Επιστήμη και Τεχνολογία Τροφίμων και Διατροφή του Ανθρώπου	4.500€ συνολικά
Πρόγραμμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Παν/μιο Θεσσαλίας	Χωροταξία, Πολεοδομία και Ανάπτυξη	2.400€ ετησίως
Πρόγραμμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Πειραιώς	Διοίκηση Επιχειρήσεων	2.500€ το εξάμηνο
Πρόγραμμα Πληροφορικής, Παν/μιο Πειραιώς	Προηγμένα Συστήματα Πληροφορικής	1.500€ το εξάμηνο
Πρόγραμμα Οικονομικών Επιστημών, Παν/μιο Μακεδονίας	Πληροφοριακά Συστήματα	5.870€ συνολικά
Πρόγραμμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων, Παν/μιο Μακεδονίας	Οικονομική Επιστήμη	5.870€ συνολικά
Πρόγραμμα Βιολογίας, Παν/μιο Θεσσαλονίκης	Υδροβιολογία και Υδατοκαλλιέργειες	2.250€ συνολικά

Πηγή: Προκηρύξεις Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων Σπουδών 2004/5 και 2005/6

Το ακαδημαϊκό έτος 1999-2000 περίπου 20 χιλιάδες νέοι και νέες παρακολούθησαν μεταπτυχιακά μαθήματα στα ελληνικά ΑΕΙ. Το ακαδημαϊκό έτος 2003-2004, ο αριθμός των μεταπτυχιακών φοιτητών αυξήθηκε, έγινε 57.000. Μέσα σε μία πενταετία, δηλαδή, οι μεταπτυχιακοί φοιτητές υπερδιπλασιάστηκαν, ενώ την ίδια περίοδο οι προπτυχιακοί φοιτητές των ΑΕΙ και των ΤΕΙ της Ελλάδας αυξήθηκαν μόλις 18%.

Εξέλιξη του αριθμού προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών					
	1999/2000	2000/2001	2001/2002	20002/2003	2003/2004
προπτυχιακοί φοιτητές Πανεπιστημίων (εγγεγραμμένοι)	284.590	296.530	326.786	339.815	348.387
μεταπτυχιακοί φοιτητές Πανεπιστημίων	20.422	25.744	40.118	50.007	56.774

Πηγή: ΥΠΕΠΘ, Διεύθυνση Μελετών Στατιστικής και Οργάνωσης, Αθήνα, Αύγουστος 2005

Τα μεταπτυχιακά προγράμματα θα περιλαμβάνουν μαθήματα που γίνονταν αρχικά στον προπτυχιακό κύκλο. Αυτό σημαίνει, ότι θα αφαιρεθούν κάποια μαθήματα του πρώτου κύκλου, για να συμπεριληφθούν στον δεύτερο κύκλο σπουδών. Το επίπεδο και το περιεχόμενο των μεταπτυχιακών είναι μία επανάληψη των προπτυχιακών. Παραδείγματος χάριν, τα μεταπτυχιακά «Περιβαλλοντικού σχεδιασμού πόλεων και κτιρίων» ή «Σεισμικής μηχανικής και αντισεισμικών κατασκευών», που διαθέτει το «Ανοιχτό Πανεπιστήμιο», είναι μέρη των προπτυχιακών σπουδών των Αρχιτεκτόνων και των Πολιτικών Μηχανικών αντίστοιχα. Συνεπώς, η γνώση που δίνεται σε προπτυχιακό επίπεδο υποβαθμίζεται, όπως επίσης μειώνεται η αξία του πτυχίου. Σύμφωνα με την Κυβέρνηση, δίνεται μία νέα ευκαιρία στους απόφοιτους και μάλιστα σε όλους, αφού όλοι έχουν το δικαίωμα να συνεχίσουν τις σπουδές τους. Οι γνώσεις, όμως που αποκτούνται στο μεταπτυχιακό επίπεδο, είναι δυνατό να τις παίρνουν οι φοιτητές στον προπτυχιακό κύκλο σπουδών.

Δεν υποβαθμίζονται μόνο οι προπτυχιακές σπουδές, αλλά και οι μεταπτυχιακές. Πολλά από τα μαθήματα που προσφέρονται στα

μεταπτυχιακά προγράμματα, όχι μόνο υπάρχουν στο πρόγραμμα σπουδών του προπτυχιακού κύκλου, πολλές φορές, όμως, μεταλλάσσονται με αποτέλεσμα να ελαφραίνει το επιστημονικό τους υπόβαθρο. Η ειδίκευση³³ είναι αναπόσπαστο μέρος της γνώσης του επιστημονικού αντικειμένου και της σύνδεσης των αποφοίτων με την παραγωγική διαδικασία. Ουσιαστικά, είναι η γνώση του επιστημονικού αντικειμένου.

Η πολιτεία αποδεσμεύεται σιγά σιγά από την υποχρέωση που έχει απέναντι στα πανεπιστήμια, όσον αφορά την χρηματοδότηση. Πρόσβαση στον μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών θα έχουν, κυρίως, αυτοί που έχουν την οικονομική δυνατότητα. Ουσιαστικά, δημιουργείται μία κάθετη δομή διάκρισης ανάμεσα σε εκείνους που έχουν και σε εκείνους που δεν έχουν τη δυνατότητα να ανταποκριθούν.

Η υποβάθμιση των σπουδών του προπτυχιακού κύκλου και η απαξίωση της πλειονότητας των πτυχίων από την αγορά εργασίας, οδηγεί όλο και περισσότερους πτυχιούχους στις μεταπτυχιακές σπουδές, προκειμένου οι τίτλοι τους να έχουν ανταπόκριση στην αγορά εργασίας.

Το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) σε συνεργασία με το Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)³⁴ πραγματοποίησε έρευνα με τον τίτλο «Διαδικασίες ενσωμάτωσης των νέων στην αγορά εργασίας – Η περίπτωση των αποφοίτων των Κοινωνικών Επιστημών της Ανώτατης Εκπαίδευσης» για λογαριασμό του Υπουργείου Παιδείας και του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας (ΚΕΕ). Τα στοιχεία της έρευνας έδειξαν ότι τα παιδιά των οικονομικά και κοινωνικά ευνοημένων, αλλά και των πιο εκπαιδευμένων κοινωνικών στρωμάτων, έχουν τη δυνατότητα να συνεχίσουν τις σπουδές τους, παρακολουθώντας μεταπτυχιακά προγράμματα. Σημαντικό ρόλο στη λήψη μεταπτυχιακού κύκλου παίζει το επάγγελμα του πατέρα. Όσο πιο υψηλό είναι το προφίλ του επαγγέλματος του πατέρα, τόσο μεγαλύτερη πιθανότητα υπάρχει να ολοκληρώσει ο απόφοιτος τις μεταπτυχιακές του σπουδές. Το 35% των αποφοίτων, των οποίων ο πατέρας είναι διευθυντικό στέλεχος, το 30% των αποφοίτων, που ο πατέρας τους ασκεί επιστημονικό

³³ Βλ. Κάτσικας, Χ. και Καραμπάτσας, Β. (2005) «Πτυχίο σαν απολυτήριο Λυκείου», *Αντιπετράδια της Εκπαίδευσης*, 75, σελ. 21-22.

³⁴ Υπεύθυνοι της έρευνας ήταν οι κ.κ. Χαράλαμπος Κασίμης, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Πατρών και Διευθυντής στο Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας του ΕΚΚΕ, Απόστολος Γ. Παπαδόπουλος, δρ. Κοινωνιολογίας, εξωτερικός συνεργάτης του ΕΚΚΕ και η ερευνήτρια του ΕΚΚΕ κ. Ανδρομάχη Χατζηγιάννη.

και ελεύθερο επάγγελμα και το 30% εκείνων που ασχολείται με την παροχή υπηρεσιών, έχουν αποκτήσει τίτλο μεταπτυχιακών σπουδών. Αντιθέτως, το 5% των αποφοίτων που έχουν πατέρα αγρότη, το 8% αυτών που ο πατέρας τους είναι υπάλληλος γραφείου και το 12% εκείνων με πατέρα τεχνίτη-εργάτη, έχουν λάβει μεταπτυχιακό κύκλο. Τα ποσοστά αυτά οφείλονται στο κόστος των σπουδών, αλλά και στο γεγονός ότι τα παιδιά αυτών που έχουν υψηλού προφίλ επάγγελμα δεν έχουν πρόβλημα να καθυστερήσουν την ένταξη τους στην αγορά εργασίας, αφού το χρονικό διάστημα που θα ασχολούνται με τις σπουδές τους, η οικογένειά τους μπορεί να τους στηρίξει οικονομικά.

Επίσης, σημαντικό ρόλο παίζει και η εκπαίδευση του πατέρα. Όσο αυξάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα, τόσο αυξάνεται και το ποσοστό των αποφοίτων που έχουν κάνει μεταπτυχιακές σπουδές. Το 13% των ανδρών που έκαναν μεταπτυχιακές σπουδές έχουν πατέρα απόφοιτο δημοτικού, ενώ το 50% εκείνων που έχουν παρακολουθήσει μεταπτυχιακό πρόγραμμα έχουν πατέρα με μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών. Το ποσοστό των γυναικών που έκαναν μεταπτυχιακά αυξάνεται από το 5,4% εκείνων που έχουν πατέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου, στο 100% εκείνων που έχουν πατέρα που έχει κάνει μεταπτυχιακό. Η λήψη μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών αφορά περισσότερο αυτούς που βρίσκονται σε υψηλότερη κοινωνικοοικονομική θέση και αυτούς που οι οικογένειές τους έχουν υψηλότερο οικονομικό κεφάλαιο.

Παρακάτω ακολουθεί ένας πίνακας με τον αριθμό των φοιτητών του προπτυχιακού και μεταπτυχιακού κύκλου σπουδών όλων των ελληνικών ΑΕΙ την ακαδημαϊκή χρονιά 2003 – 2004.

Πληθυσμός προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών όλων των ΑΕΙ

Τμήμα	Ενεργοί φοιτητές	Εγγεγραμμένοι φοιτητές	Μεταπτυχιακοί φοιτητές
ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝ/ΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	53.436	106.448	19.435
ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ	9.453	12.286	3.958
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝ/ΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	42.491	87.163	8.459
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝ/ΜΙΟ	7.026	16.290	1.481
ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝ/ΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	2.133	4.065	437
ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ	836	1.025	29
ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	8.567	15.606	1.699
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ	8.076	17.699	1.316
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	5.422	13.451	790
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ	14.364	20.721	2.972
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	9.486	13.712	3.000
ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝ. ΘΡΑΚΗΣ	11.572	17.548	2.116
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	7.189	10.541	2.343
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	1.715	2.053	569
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ	5.937	7.164	1.228
ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	1.174	1.956	433
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	5.472	6.194	1.006
ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝ/ΜΙΟ	718	786	211
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	1.673	1.793	153
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	478	478	10
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	0	0	0
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝ/ΜΙΟ	8.958	8.958	5.129
ΣΥΝΟΛΟ	206.806	348.387	56.774

Πηγή: ΥΠΕΠΘ, Διεύθυνση Μελετών Στατιστικής και Οργάνωσης (Ακαδημαϊκό έτος 2003/2004. Αθήνα 2005 (επεξεργασία Χρήστος Κάτσικας)

Οι περισσότεροι απόφοιτοι επιθυμούν να αποκτήσουν έναν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών³⁵ προκειμένου να αποκατασταθούν επαγγελματικά. Σύμφωνα, όμως, με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας ένας στους πέντε νέους δεν μπορεί να βρει δουλειά ακόμη και πέντε χρόνια μετά από την ολοκλήρωση των σπουδών του. Όσοι νέοι κατάφεραν να βρουν απασχόληση³⁶, αυτή δεν έχει καμία σχέση με το αντικείμενο που έχουν σπουδάσει. Πιο ειδικά, το 42,7% εκείνων που ψάχνουν για δουλειά τον πρώτο μήνα, παραμένουν άνεργοι. Έξι μήνες μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους, οι ενδιαφερόμενοι εξακολουθούν να μη βρίσκουν απασχόληση. Δύο χρόνια μετά, το 36% συνεχίζει να ψάχνει δουλειά. Μετά από πέντε χρόνια, το 22,3% παραμένει χωρίς απασχόληση. Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ότι ένας στους πέντε ακόμη και πέντε χρόνια μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του, δεν μπορεί να βρει δουλειά. Από τους υπόλοιπους τέσσερις, ο ένας (συνολικά το 25%) είναι αυτοαπασχολούμενος και οι υπόλοιποι τρεις βρήκαν μία θέση ως μισθωτές, σε αντικείμενο άσχετο από αυτό που σπούδασαν.

Σύμφωνα με τη Διακήρυξη της Μπολόνια ο δεύτερος κύκλος σπουδών θα οδηγεί στο μεταπτυχιακό δίπλωμα ή/και στο διδακτορικό δίπλωμα. Τα διδακτορικά προγράμματα θα διαμορφώνονται ανάλογα με τις ανάγκες της αγοράς που συνεχώς μεταβάλλονται. Συνεπώς, οι υποψήφιοι διδάκτορες θα πρέπει να προετοιμάζονται για μία μεταβαλλόμενη αγορά εργασίας. Προς το παρόν όμως δεν υπάρχουν κατευθυντήριες γραμμές ως προς την αναμενόμενη διάρκεια ενός διδακτορικού προγράμματος, το σύνολο των πιστωτικών μονάδων, το διδακτικό μέρος του προγράμματος και τις οδούς πρόσβασης σε διδακτορικά προγράμματα. Η πρόσβαση στα προγράμματα αυτά, παραδείγματος χάριν, θα είναι μέσω μεταπτυχιακών προγραμμάτων ή και απευθείας από προγράμματα του πρώτου κύκλου, όπως γίνεται σε ιδρύματα διάφορων χωρών. Σε πολλές χώρες τα διδακτορικά διακρίνονται σε ακαδημαϊκά και επαγγελματικά. Τα επαγγελματικά περιλαμβάνουν έρευνα και

³⁵ Στις λίστες ανεργίας του ΟΑΕΔ (Δεκέμβριος 2004) καταγράφονται περισσότερα άτομα με μεταπτυχιακούς τίτλους σπουδών.

³⁶ Βλ. Δαμασκηνός, Δ. (2005) «Δια βίου αμάθεια ... για δια βίου εκμετάλλευση: το νεοφιλελεύθερο πρόταγμα της Μπολόνια, η Αξιολόγηση των ΑΕΙ – ΤΕΙ και η ίδρυση των ΙΔΒΕ», Αντιπετράδια της Εκπαίδευσης, 75, σελ.12-13.

μελέτη στο πλαίσιο συγκεκριμένου περιβάλλοντος εργασίας είτε ως το κύριο στοιχείο του προγράμματος είτε ως πρόσθετο στοιχείο της έρευνας και της μελέτης που διεξάγεται σε πανεπιστήμιο.

Τα ελληνικά πανεπιστήμια στερούνται σε αποφοίτους εξειδικευμένων ερευνητικών προγραμμάτων. Ανάλογα πτυχία λαμβάνει μόνο το 0,7% του πληθυσμού. Είναι η πέμπτη πιο χαμηλή αναλογία έναντι του 1,2% μέσου όρου και 2,8% του πληθυσμού στη Σουηδία.

Η χρηματοδότηση

Η χρηματοδότηση των Πανεπιστημιακών ιδρυμάτων σχετίζεται άμεσα με την αξιολόγησή τους. Στη Σύνοδο του Βερολίνου συμφωνήθηκε η συνάρτηση της χρηματοδότησης των Ιδρυμάτων με την πιστοποίηση της συμβολής τους στην πρόοδο του προτάγματος της Μπολόνια.

Σύμφωνα με τη Λευκή Βίβλο για τη διδασκαλία και τη μάθηση, στην οποία προβάλλονται οι οικονομικές πλευρές για την ανθρώπινη δραστηριότητα, η Ευρωπαϊκή Ένωση δε δύναται να καλύψει νέες χρηματοδοτήσεις για την παιδεία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσα από την Διακήρυξη της Μπολόνια θέλει να απαλλάξει τις χώρες μέλη της από την δέσμευση που έχουν απέναντι στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Περισσότερο από μία δεκαετία, οι πόροι που αφορούν την κοινή ευρωπαϊκή πολιτική για την εκπαίδευση, καθώς και τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά προγράμματα σύγκλισης των εκπαιδευτικών συστημάτων υπηρετούν την αναδιάρθρωση της δημόσιας τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην κατεύθυνση με την σύνδεσή της με την καπιταλιστική αγορά.

Οι φοιτητές αυξάνονται, όμως οι δημόσιες δαπάνες για κάθε φοιτητή μειώνονται δραματικά. Στην Ελλάδα συγκεκριμένα τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των φοιτητών διπλασιάζεται ενώ παράλληλα οι δαπάνες μειώνονται κατά 43% περίπου.

**ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΤΗ
2000 ΚΑΙ 2001**

	2001	2000	Μεταβολή 2001/2002
ΤΕΙ	70,6 εκατ. δρχ.	70,6 εκατ. δρχ.	+0,0%
ΑΕΙ	202,6 εκατ. δρχ.	187,8 εκατ. δρχ.	+7,8%

Πηγή: Γενικός Προϋπολογισμός, οικονομικά έτη 2000 και 2001, Υπουργείο Οικονομικών

Τα προγράμματα σπουδών πρέπει να εξυπηρετούν τις ανάγκες των βιομηχανιών. «*Η διάδοση της γνώσης στο βιομηχανικό ιστό της Ε.Ε. [...] θα διευκολυνόταν, εάν τα πανεπιστήμια επεδίωκαν ενεργητικά την προώθηση αποτελεσματικών σχέσεων μεταξύ της πανεπιστημιακής και βιομηχανικής κοινότητας και αξιοποιούσαν καλύτερα αποτελέσματα των γνώσεών τους στις σχέσεις τους με τις βιομηχανίες*³⁷». Τα πανεπιστήμια όμως αντιστέκονται στις πιέσεις να εκχωρήσουν την κατάρτιση των προγραμμάτων σπουδών στις βιομηχανίες. Για να γίνει αυτό θα πρέπει να επενδυθούν επαρκείς πόροι στα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης των κρατών μελών που να είναι στοχοθετημένοι και η διαχείρισή τους να είναι όσο το δυνατόν πιο αποδοτική.

Στα κείμενα της Κομισιόν για την χρηματοδότηση αναφέρονται τα εξής:

«Η συγκέντρωση των ερευνητικών κονδυλίων σε μικρότερο αριθμό τομέων και ιδρυμάτων αναμένεται να οδηγήσει στην αυξημένη εξειδίκευση των πανεπιστημίων, στο πνεύμα της εξέλιξης που παρατηρούμε τη στιγμή αυτή προς τη δημιουργία ενός περισσότερο διαφοροποιημένου ευρωπαϊκού πανεπιστημιακού χώρου. Στο χώρο αυτό τα πανεπιστήμια τείνουν να εξειδικευτούν στις πτυχές που βρίσκονται στο επίκεντρο των ικανοτήτων τους όσον αφορά την έρευνα ή/και τη διδασκαλία».

Ο εκβιασμός των Ιδρυμάτων μέσω της χρηματοδότησης έχει ως αποτέλεσμα την ίδρυση πολλών νέων Τμημάτων χωρίς επιστημονικό αντικείμενο. Επίσης, τα «παραδοσιακά Τμήματα» μεταλλάσσονται σε κέντρα «επαγγελματικής κατάρτισης». Η οικονομική πίεση συρρικνώνει τα γνωστικά αντικείμενα και οι

³⁷ Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης (2004) «Οι αποφάσεις της Ε.Ε ... και οι επιπτώσεις τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση», Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης, 73-74, σελ. 16.

παρεχόμενοι τίτλοι σπουδών απελευθερώνονται από τις «δυσκίνητες» και «αντιπαραγωγικές» δομές του παραδοσιακού ακαδημαϊκού πανεπιστημίου.

Η στοχευμένη χρήση των κονδυλίων επιτάσσει εξειδικεύσεις των Ιδρυμάτων και σκοπεύει να αποσυνδέσει τους τίτλους σπουδών από συγκεκριμένες επιστήμες ή να μετατρέψει τα Πανεπιστημιακά Τμήματα σε μηχανισμούς ασπώνδυλης κατάρτισης. Τα πανεπιστήμια, συνεπώς, δεν θα εξειδικεύονται από μόνα τους σε πτυχές επιστημονικών ή διεπιστημονικών πεδίων μίας χρήσης, αλλά μέσα από τους εκβιασμούς της πολιτείας και των ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων, πρέπει να ακολουθήσουν συγκεκριμένες κατευθύνσεις.

Σύμφωνα με την έκθεση της **Ευρωπαϊκής Επιτροπής «η ελευθερία χρηματοδότησης θα αλλάξει τη χρηματοδοτική κουλτούρα στα πανεπιστήμια»**. Τα πανεπιστήμια θα μπορούν να είναι ανεξάρτητα και αυτόνομα, αν απελευθερωθούν από την κρατική χρηματοδότηση. Η τάση για την αποδέσμευση των κρατών από την χρηματοδότηση φαίνεται και από το σχολιασμό του πρώην ειδικού Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας, κ. Διονύση Κλάδη: «*πως είναι δυνατόν να μιλάμε για αυτονομία του Πανεπιστημίου, την ίδια ώρα που αυτό είναι ασφυκτικά εξαρτημένο από την κρατική χρηματοδότηση;*». Η Κυβέρνηση σήμερα αναζητά την «*άρση της μονοπωλιακής λειτουργίας της Ανώτατης Εκπαίδευσης*».

Επιδιώκεται, λοιπόν, ευελιξία και «απελευθέρωση» από την κρατική χρηματοδότηση. Η άποψη αυτή φαίνεται και στο κείμενο της Κομισιόν:

«Τα πανεπιστήμια μπορούν να αποκομίσουν εισοδήματα από την πώληση υπηρεσιών (συμπεριλαμβανομένων των ερευνητικών υπηρεσιών και των ευέλικτων δυνατοτήτων δια βίου μάθησης), ιδιαίτερα σε επιχειρήσεις και από την εκμετάλλευση των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Ωστόσο οι πηγές αυτές δεν συμβάλλουν σήμερα με ουσιαστικό τρόπο στην χρηματοδότηση των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων εν μέρει λόγω του ρυθμιστικού πλαισίου που δεν τους επιτρέπει να αξιοποιήσουν ουσιαστικά τις ερευνητικές δραστηριότητες ή δεν παροτρύνει να το πράξουν π.χ. διότι τα δικαιώματα καταβάλλονται στο κράτος και όχι στο πανεπιστήμιο ή στους ίδιους τους ερευνητές. [...] Ένας τρόπος για να αυξηθεί η

απόδοση των επενδύσεων σε επίπεδο κρατών μελών είναι να εντοπιστούν και να εξαλειφθούν οι σημερινές μη αποδοτικές δαπάνες».

Σημαντικό ρόλο στο σημείο αυτό παίζει η αξιολόγηση, όπου θα απελευθερώνει το δημόσιο από μη ανταποδοτικές επενδύσεις στις υπηρεσίες της εκπαίδευσης. Επομένως,

«οι αντίστοιχοι πόροι μπορούν να εξοικονομηθούν και να επενδυθούν με αποτελεσματικότερο τρόπο αλλού. [...] Ειδικότερα, οι κυβερνήσεις και οι κοινωνικοί εταίροι πρέπει να διερευνήσουν τη δυνατότητα για την ανάπτυξη διάφορων εταιρικών σχέσεων δημόσιου-ιδιωτικού τομέα, προκειμένου να κινητοποιήσουν επιπλέον ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους».

Οι φοιτητές θα συμβάλλουν με τη μορφή δαπανών εγγραφής και διδάκτρων. Στην Ελλάδα αυτό ισχύει για το Ανοικτό Πανεπιστήμιο και για τα Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών, αν και το Σύνταγμα³⁸ προβλέπει ότι «όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας, σε όλες τις βαθμίδες της, στα κρατικά εκπαιδευτήρια». Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Ελλάδας η Ανώτατη Εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από το Δημόσιο και απαγορεύεται σε ολόκληρη την τριτοβάθμια εκπαίδευση η Ιδιωτική Παιδεία και άνισες σπουδές δεν μπορούν να παρέχουν ίσα επαγγελματικά δικαιώματα.

Σήμερα η χρηματοδότηση των πανεπιστημίων φτάνει το 1,1% του ΑΕΠ. Πιο υψηλή αναλογία καταγράφεται μόνο σε κράτη της Βόρειας Ευρώπης, όπως Σουηδία, Φιλανδία, Δανία, Καναδάς. Από το ποσοστό αυτό οι μισοί καλύπτουν το 57% του συνόλου (το 0,87% του ΑΕΠ), ενώ για σίτιση και στέγαση δίνονται πόροι ίσοι με το 0,05% του ΑΕΠ (δηλαδή αναλογούν 204€ ετησίως ανά φοιτητή έναντι 454€ μέσου όρου).

Στην Ελλάδα η μείωση των δαπανών για την παιδεία την κατατάσσει στις τελευταίες θέσεις της Ευρώπης, ενώ βρίσκεται στα πρόθυρα της απαξίωσης το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Σε καμία άλλη χώρα στον κόσμο το κράτος δεν δίνει τόσο λίγα χρήματα για την παιδεία. Όπως προκύπτει από

³⁸Βλ. Σ.τ.Ε, άρθρο 16 παρ. 4.

στοιχεία του ΟΟΣΑ³⁹ για το 2004, μόλις το 6,6% του προϋπολογισμού της Ελλάδας προορίζεται για την εκπαίδευση, όταν στην Ελβετία το κράτος δίνει το 14,2%, στη Νορβηγία το 15,3%, στην Ουγγαρία το 12,9%.

Οι θέσεις του Συνδέσμου των Εθνικών Φοιτητικών Ενώσεων της Ευρώπης⁴⁰ αναφορικά με τη χρηματοδότηση είναι οι εξής:

- Η Ανώτατη εκπαίδευση είναι δημόσιο αγαθό και αποτελεί δημόσια ευθύνη. Η θέση αυτή αναφέρεται στο ανακοινωθέν της Πράγας.
- Τα ποσά που δαπανούνται για την εκπαίδευση θα πρέπει να θεωρούνται επένδυση και όχι κόστος, διότι επιφέρουν οικονομικά και κοινωνικά κέρδη.
- Η χρηματοδότηση θα πρέπει να αυξηθεί.
- Υπάρχει ανάγκη χρηματοδότησης των ανθρωπιστικών επιστημών.
- Θα πρέπει να αποφεύγεται η χρηματική επιβάρυνση των φοιτητών, π.χ. να έχουν να εξοφλήσουν τεράστια δάνεια μετά την αποφοίτησή τους.
- Η επίτευξη των στόχων της Μπολόνια απαιτεί ισχυρή στήριξη, συμπεριλαμβανομένης και της χρηματικής υποστήριξης, καθώς επίσης τη λήψη των κατάλληλων αποφάσεων από τις εθνικές κυβερνήσεις και τα ευρωπαϊκά σώματα.
- Οι μεταρρυθμίσεις κοστίζουν.

³⁹ Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

⁴⁰ ESIB (The National Unions of Students in Europe)

Η αξιολόγηση στην Ανώτατη Εκπαίδευση

Η αξιολόγηση ξεκίνησε από τις Ηνωμένες Πολιτείες και σχετίζεται με την ανταγωνιστικότητα, τα ιδιωτικά πανεπιστήμια, τα δίδακτρα και την διαβαθμισμένη εκπαίδευση. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποφάσισε να υιοθετήσει το αμερικάνικο μοντέλο με καθυστέρηση. Αυτό το μοντέλο κατεδαφίζει τις κοινωνικές κατακτήσεις και το δικαίωμα στη δημόσια δωρεάν εκπαίδευση υψηλού επιπέδου για όλους. Με την αξιολόγηση το κράτος αποδεσμεύεται από την υποχρέωση που έχει απέναντι στους πολίτες του, να εξασφαλίζει ισότητα στις συνθήκες εκπαίδευσης. Η αξιολόγηση σχετίζεται με τον ιμπεριαλιστικό ανταγωνισμό και επηρεάζεται από την αγορά.

Η διεθνοποίηση των σπουδών της ανώτατης εκπαίδευσης έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του ανταγωνισμού μεταξύ των ευρωπαϊκών ιδρυμάτων της ανώτατης εκπαίδευσης. Η οικοδόμηση του «Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης» και οι ανάγκες για στρατηγική ανάπτυξη και οικονομική ανταποδοτικότητα των ιδρυμάτων προϋποθέτουν την ύπαρξη διαδικασιών διασφάλισης και πιστοποίησης της ποιότητάς τους σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Τα στοιχεία που προσδιορίζουν την ποιότητα στην ανώτατη εκπαίδευση είναι τα παρακάτω:

- Τα ιδιαίτερα ανταγωνιστικά χαρακτηριστικά που αποκτούν οι απόφοιτοι των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, έτσι ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της αγοράς, να προσαρμόζονται, να είναι ευέλικτοι και να μετασχηματίζουν τη γνώση τους.
- Ο βαθμός τελειότητας που προσφέρεται από το εκπαιδευτικό ίδρυμα.
- Η αυστηρή και συστηματική τήρηση των προδιαγραφών στην παραγωγή της γνώσης.
- Η οικονομική ανταποδοτικότητα των δραστηριοτήτων των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης.

Η ποιότητα⁴¹ στην εκπαίδευση προσεγγίζεται με διάφορους τρόπους όπως διοίκηση της ποιότητας (quality management), διασφάλιση της ποιότητας (quality assurance), μέτρηση της ποιότητας (quality assessment), εκτίμηση της ποιότητας (quality audit), πιστοποίηση ποιότητας (accreditation).

Πολλά ευρωπαϊκά πανεπιστήμια προσπάθησαν να αξιολογήσουν την εκπαίδευση που παρέχουν από τα πρώτα κιόλας χρόνια της δημιουργίας τους. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιχειρούν να υιοθετήσουν συστηματικές διαδικασίες αξιολόγησης της ανώτατης εκπαίδευσης που να παρέχουν εγγυήσεις σχετικά με την αξία της εκπαίδευσης από τα ιδρύματα και κανόνες απονομής τέτοιων τίτλων.

Το 1993 η Ένωση για την Ακαδημαϊκή Συνεργασία συγκρότησε ομάδα εργασίας για την έρευνα, την αξιολόγηση και τη διασφάλιση της ποιότητας στο πλαίσιο της διεθνοποίησης της Τεχνολογικής Εκπαίδευσης.

Ενώσεις σχολών ή πανεπιστημίων, η CRE (Association of European Universities), και η Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία των Συνόδων των Πρυτάνεων, μέσα από διάφορες πρωτοβουλίες προσπαθούν να αναδείξουν ή να διευρύνουν και να προωθήσουν την αξιολόγηση με διάφορους τρόπους και κατευθύνσεις από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η Ένωση των Ευρωπαϊκών Πρυτάνεων (CRE) έχει αναγνωρίσει την οργάνωση EQUIS⁴², η οποία είναι από τις πρωτοπόρες στην διεθνή αξιολόγηση των σχολών Οικονομίας και Διοίκησης, επειδή τα επαγγέλματα αυτά εκτίθενται απευθείας στην παγκοσμιοποιημένη καπιταλιστική αγορά. Το 2000 η EQUIS αξιολόγησε πάνω από τριάντα σχολές Οικονομίας και Διοίκησης στην Ευρώπη.

Με πρόσχημα την αξιολόγηση εμφανίζεται η ανάγκη για «συγκρισιμότητα» και «αντιστοίχιση» των ευρωπαϊκών προγραμμάτων και τίτλων σπουδών της ανώτατης εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τις αποφάσεις της Λισσαβόνας δημιουργείται ένα νέο πλαίσιο για τη δομή και τη λειτουργία των ιδρυμάτων. Αποσυνδέονται οι τίτλοι σπουδών που απονέμουν τα πανεπιστήμια από τα «παραδοσιακά» προγράμματα σπουδών, τα οποία πιστοποιούν την απόκτηση βασικών μαθήσεων μιας επιστήμης. Επίσης, το νέο πλαίσιο προβλέπει την σταδιακή εξασφάλιση της ονομαστικής αναγνώρισης και της

⁴¹Βλ. Πετρίδου, Ε. (2005) «Η αξιολόγηση της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση», Πανεπιστημιούπολη, 17, σελ. 42-43.

⁴²European Quality Improvement System.

τυπικής ισοτιμίας των μαθημάτων μετα-λυκειακού επιπέδου, που προσφέρονται από «πιστοποιημένους» δημόσιους ή ιδιωτικούς εκπαιδευτικούς φορείς. Ακόμη, αναπτύσσονται ιδιωτικά και δημόσια δίκτυα «δια βίου εκπαίδευσης», τα οποία είναι άμεσα συνδεδεμένα με τους μηχανισμούς διαχείρισης του εργατικού δυναμικού και επιταχύνεται η συνεργασία των Ιδρυμάτων Ανώτατης Εκπαίδευσης με την αγορά και τους εργοδότες.

Η αξιολόγηση των πανεπιστημίων θα περιορίζεται σε τυποποιημένους ποσοτικούς δείκτες. Όμως, το ζήτημα είναι πως θα αξιολογείται η «ποιότητα» των δημοσιευμάτων ή των διατριβών, η ακαδημαϊκή εγκυρότητα των επιστημονικών κρίσεων, οι παιδαγωγικές και μεθοδολογικές προϋποθέσεις των μαθήσεων, οι συναρθρώνουν ένα πρόγραμμα προπτυχιακών ή μεταπτυχιακών σπουδών. Ακόμη και αν μία επιτροπή αξιολόγησης μπορεί να υποκαταστήσει μία ολόκληρη επιστημονική κοινότητα, για την ουσιαστική αποτίμηση του συνολικού έργου του διδακτικού και ερευνητικού έργου των πανεπιστημιακών και του πανεπιστημίου απαιτούνται χρόνος και πόροι. Συνεπώς, το μόνο που μπορεί να αξιολογηθεί είναι ό,τι μπορεί να τυποποιηθεί με ομογενοποιημένους ποσοτικούς δείκτες.

Η αξιολόγηση συνδέεται με την έρευνα. Στην Αγγλία (συγκεκριμένα στο πανεπιστήμιο του Kent) πολλοί πανεπιστημιακοί παραμελούν και αποσπώνται από τα διδακτικά τους καθήκοντα, επειδή εστιάζονται στις απαιτήσεις της αξιολόγησης. Αυτή η κατάσταση όμως φαίνεται ότι χειροτερεύει όλο και πιο πολύ.

Στην έρευνα υπάρχει μεγάλη σύνδεση των επιχειρήσεων με τα πανεπιστήμια μέσω επιχορηγήσεων κ.ά., αυτό έχει βέβαια συνέπειες στην «ουδετερότητα» της επιστήμης. Κάποτε η έρευνα ήταν ουδέτερη, τώρα όμως πρέπει να ικανοποιεί τους χρηματοδότες της. Τα ερευνητικά πορίσματα δεν είναι αμερόληπτα, αλλά χειραγωγούνται διακριτικά. Θα πρέπει να εξυπηρετούν τα σωστά συμφέροντα, αλλιώς δε γίνονται γνωστά. Για παράδειγμα, στην Βρετανία ο νόμος του 1993 τονίζει την ανάγκη να επικεντρωθεί η έρευνα σε θέματα που βοηθούν την «οικονομία», ενώ η βιομηχανία καλείται να στηρίξει εκείνες τις επιστημονικές έρευνες που είναι πιθανό να δημιουργήσουν πλούτο στο μέλλον.

Κάποια κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη στην αξιολόγηση είναι ο χρόνος ανάρτησης της βαθμολογίας και ο χρόνος χορήγησης πιστοποιητικού. Στην αξιολόγηση ενός ιδρύματος συχνά ζητείται η άποψη και η συμμετοχή των φοιτητών. Ακόμη, η σύνδεση των προγραμμάτων σπουδών με την αγορά εργασίας και η διασφάλιση της αξιοπιστίας της εκπαίδευσης για τους εργοδότες θεσπίζονται ως κριτήρια αξιολόγησης.

Σε κάθε χώρα υπεύθυνος για την αξιολόγηση είναι ολιγομελής ομάδα που ορίζεται από το Υπουργείο Παιδείας. Οι φορείς αυτοί που είναι υπεύθυνοι για την αξιολόγηση μπορεί να έχουν άμεση σχέση με επιχειρηματίες. Σε πολλές περιπτώσεις τα μέλη των φορέων είναι επιχειρηματίες ή αντιπρόσωποί τους. Ακόμη και εκεί που δεν είναι μέλη, ο φορέας έχει το δικαίωμα να αναθέσει καθήκοντα αξιολόγησης σε τρίτους αξιολογητές που δεν αποκλείεται να προέρχονται από τον χώρο των επιχειρηματιών. Σε σύνολο 34 φορέων αξιολόγησης σε 24 χώρες το 62% είναι μέλη των ίδιων των ιδρυμάτων εκπαίδευσης, το 44% είναι στελέχη/εργοδότες επιχειρήσεων, το 39% εκπρόσωποι της κυβέρνησης και το 1/3 μέλη φοιτητών. Οι φορείς στην Ευρώπη χρηματοδοτούνται και διορίζονται από Υπουργεία Παιδείας, Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και στελεχώνονται από Πρυτάνεις, καθηγητική ελίτ, στελέχη/εργοδότες επιχειρήσεων και κατά περίπτωση από φοιτητές.

Στη διαδικασία της διαλογής των εμπειρογνομόνων που διεξάγουν την εξωτερική αξιολόγηση, η οποία γίνεται και από κοινού με τα μέλη των φορέων αξιολόγησης, το 45% των φορέων επιλέγει και εργοδότες. Κύριο καθήκον των εμπειρογνομόνων είναι η επιθεώρηση κατά πανεπιστήμιο που περιλαμβάνει συνεντεύξεις (στο 97% των περιπτώσεων), έρευνα των εγκαταστάσεων (86% των περιπτώσεων), τελική συνάντηση με το μάνατζμεντ (71%), την εξέταση εγγράφων (90%) και την παρακολούθηση των μαθημάτων (25%).

Σκοποί αξιολόγησης για το 75% των φορέων είναι η αξιοπιστία της εκπαίδευσης προς τις κυβερνήσεις, τους φοιτητές και τους εργοδότες. Για το 59% είναι η εθνική σύγκριση, για το 41% η διεθνής σύγκριση και για το 3% κατάταξη.

Οι επιχειρηματίες εμπλέκονται άμεσα στη διαδικασία αξιολόγησης των πανεπιστημίων και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να προσαρμόζεται η εκπαίδευση σύμφωνα με τις ανάγκες του κεφαλαίου.

Η αξιολόγηση των πανεπιστημίων είναι μία καλή προετοιμασία για τη «διασφάλιση» της ποιότητας των επιχειρήσεων που θα αντιμετωπίσει ως υπάλληλος πια. Στην αξιολόγηση των πανεπιστημίων αντιγράφονται σε μεγάλο βαθμό ορολογίες και διαδικασίες από το μάνατζμεντ των εταιρειών. Και στις εταιρείες τριτογενούς τομέα υπάρχει η πιστοποίηση και διασφάλιση της ποιότητας μέσω του ISO⁴³.

Στην Αγγλία τα τμήματα των πανεπιστημίων βαθμολογούνται από την Άσκηση Ερευνητικής Αξιολόγησης (RAE) σύμφωνα με την ποιότητα των δημοσιευμάτων τους σε μία κλίμακα από το 1 ως το 5 και τα χρηματοδοτεί αναλόγως. Ακόμη και τμήματα που βαθμολογήθηκαν με τέσσερα, έχουν αναγκαστεί να κλείσουν. Περίπου 79 Τμήματα Επιστήμης και Μηχανικών έχουν κλείσει τα προηγούμενα χρόνια. Η σύνδεση της χρηματοδότησης με την αξιολόγηση έχει ως αποτέλεσμα να κλείσουν πολλά πανεπιστήμια και να χαθούν πολλές πανεπιστημιακές θέσεις. Από το 2001 έχουν χαθεί 3500 θέσεις πανεπιστημιακών εξαιτίας της αναδιάρθρωσης που έχει συντελεστεί από τη διαδικασία της αξιολόγησης.

Πολλά πανεπιστήμια αναγκάζονται να κλείσουν τμήματα που παρέχουν σφαιρική γνώση και γενική ενασχόληση πάνω σε ένα γνωστικό αντικείμενο (π.χ. Φυσικό, Χημικό) και στη θέση τους να δημιουργήσουν νέα τμήματα ειδικευμένα, τα οποία θα ικανοποιούν εφήμερες ανάγκες της αγοράς και θα φέρνουν χρήματα μέσω της έρευνας. Εξαιτίας της χαμηλής χρηματοδότησης, στην Αγγλία έχουν κλείσει 79 Τμήματα Επιστήμης και Μηχανικών, 28 Τμήματα Χημείας (από το 1997 μειώνονται οι φοιτητές) και από το 2000 μειώνεται το διδακτικό προσωπικό της Ιατρικής κατά 36%.

Η αιτιολογία για τι κλείσιμο πολλών τμημάτων είναι η αναγκαιότητα σύνδεσης των πανεπιστημίων με την αγορά, δηλαδή με τις επιχειρήσεις. Παραδείγματος χάριν, το Χημικό Τμήμα του Anglia Polytechnic University έκλεισε και μετατράπηκε σε ιατροδικαστική επιστήμη. Αυτό βέβαια έχει να κάνει με την τάση της αγοράς. Το Φυσικό Τμήμα του πανεπιστημίου New Castle έκλεισε, αφού βαθμολογήθηκε με 4 στα 5 από τη διαδικασία αξιολόγησης. Σύμφωνα με τον εκπρόσωπο του πανεπιστημίου, το πανεπιστήμιο αναδιοργανώνεται για να συγκεντρωθεί στην Εφαρμοσμένη

⁴³ <http://www.xKatsikas.gr/tritobathmis/tritob14.htm>

Φυσική, όπως η επιστήμη των υλικών που έχει τη δυνατότητα να φέρουν κέρδος μέσω της έρευνας σε σύνδεση με τη βιομηχανία.

Εκτός από το κλείσιμο αρκετών τμημάτων, σημειώνεται μία στροφή από τη διδασκαλία στην έρευνα. Οι καθηγητές που δεν ασχολούνται με την έρευνα, ή ακόμη αν έχουν κάνει μία έρευνα μέτριας απόδοσης, πιέζονται ή ακόμη χάνουν και τη θέση τους. Συνεπώς, πολλοί καθηγητές παραμελούν τα διδακτικά τους καθήκοντα, προκειμένου να ασχοληθούν με την έρευνα που απαιτεί η αξιολόγηση. Πολλά πανεπιστήμια προσλαμβάνουν ερευνητικό προσωπικό, το οποίο δεν πρόκειται να διδάξει και ακόμη, πιέζουν τους καθηγητές μέτριας απόδοσης.

Από την εμπειρία του Πανεπιστημιακού Γιάννη Βαρουφάκη και άλλων στις διαδικασίες εφαρμογής της αγοραίας αξιολόγησης στα Πανεπιστήμια της Μ. Βρετανίας, συνοψίζονται τα εξής:

«Έχοντας ως κύριο αρχικό στόχο τη συρρίκνωση των δημόσιων δαπανών για Ανώτατη Παιδεία με παράλληλη μερική υποκατάστασή τους από την «πώληση» του αγαθού αυτού στην «αγορά», η «αγοραία» αξιολόγηση, οδήγησε στην πλήρη εκτροπή της πανεπιστημιακής αποστολής διότι προχώρησε πολύ περισσότερο: Με βαθύ κυνισμό εμπορευματοποίησε το πανεπιστημιακό λειτούργημα και στη συνέχεια, προσφέροντας απόλυτη εξουσία στους επιμέρους δείκτες-στόχους έτρεψε σε άτακτη υποχώρηση τις θεμελιώδεις γνώσεις των επιστημών, διότι δεν «πουλάνε» και τις ιδέες διότι αντικειμενικά δεν είναι μετρήσιμες, (π.χ. δεν έχουν ζήτηση στην αγορά τα θεωρητικά θεμέλια των θετικών επιστημών και βέβαια δεν αποτιμάται με δείκτες ούτε η αξία της αριστοτελικής, μαρξιστικής ή νεοφιλελεύθερης θεωρίας, αλλά ούτε και η αγοραία τιμή των νέων ιδεών, με αποτέλεσμα να οδηγούνται σε ευτελισμό και περιθωριοποίηση πολλές καινοτομίες τόσο στις θεωρητικές όσο και στις θετικές επιστήμες)».

Στην Ελλάδα, στο Σχέδιο Νόμου για την αξιολόγηση της σχέσης του πτυχίου με την αυριανή απασχόληση προβλέπεται το εξής:

«το Εθνικό Συμβούλιο Διασφάλισης και Αξιολόγησης της Ποιότητας (ΕΣΣΔΑΠ) αναπτύσσει σχέσεις συνεργασίας με τους αντίστοιχους φορείς των άλλων χωρών, όπως επίσης και με διεθνείς οργανισμούς και ερευνητικά κέντρα που δραστηριοποιούνται στον τομέα της αξιολόγησης

της ποιότητας της ανώτατης εκπαίδευσης και συμμετέχει στα συναφή δίκτυα που λειτουργούν στην Ευρώπη και διεθνώς».

Υπάρχει μία πρόταση για έναν συνδυασμό εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης. Η εσωτερική αξιολόγηση θα διενεργείται με την ευθύνη των ανώτατων ιδρυμάτων από μέλη του προσωπικού τους και από φοιτητές και η εξωτερική θα διενεργείται από επιτροπή ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων εγνωσμένου κύρους. Τα μέλη της επιτροπής θα είναι εμπειρογνώμονες από το εξωτερικό και από εκπροσώπους επαγγελματικών οργανώσεων. Στο σημείο αυτό, πολλοί αντιτίθενται επειδή θεωρούν ότι τα κριτήρια για την αξιολόγηση των εκπροσώπων των επαγγελματικών οργανώσεων δεν μπορούν να ταυτιστούν με τα κριτήρια ενός πανεπιστημίου που υπηρετεί την επιστήμη και την κοινωνία. Ο ΟΟΣΑ με το πρόγραμμα “Project on Quality Assessment and the Decision-Making Process” (1994-1998), έχει ήδη οργανώσει και πραγματοποιήσει αξιολογήσεις σε ευρωπαϊκά και σε ελληνικά ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης.

Με το σύστημα της αξιολόγησης το Υπουργείο Παιδείας θεωρεί ότι διασφαλίζεται η ποιότητα της ανώτατης εκπαίδευσης και ότι ανέρχεται σε διεθνές επίπεδο το κύρος των ελληνικών πανεπιστημίων, καθώς τα αποτελέσματα της αξιολόγησης θα δημοσιοποιούνται από ανεξάρτητη αρχή και θα αποτελούν κριτήριο για την παρεχόμενη εκπαίδευση. Για την ελληνική εκπαίδευση η αξιολόγηση χρησιμοποιείται για την πιστοποίηση των τίτλων σπουδών σε ιδιωτικά πανεπιστήμια και κολέγια στις χώρες του εξωτερικού.

Η αξιολόγηση, με κοινά (σε επίπεδο Ευρώπης) αντικειμενικά κριτήρια, των πανεπιστημίων στην Ελλάδα από το «Εθνικό Σύστημα Διασφάλισης και Αξιολόγησης της Ποιότητας των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων» θα βοηθήσει τα πανεπιστημιακά ιδρύματα, καθώς μέσω των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης θα γνωρίζουν τα δυνατά και αδύνατα σημεία τους. Επίσης, θα εκτιμηθεί και θα αναγνωρισθεί η γενικότερη σημασία των τμημάτων τους, η σκοπιμότητα ύπαρξής τους και η βιωσιμότητά τους, όπως επίσης και το επιστημονικό επίπεδο κατάταξής τους διεθνώς.

Πως όμως μέσω της αξιολόγησης θα διασφαλιστεί η ποιότητα, όταν στα ελληνικά πανεπιστήμια δεν χωράνε οι φοιτητές στις αίθουσες; Η διασφάλιση της ποιότητας σύμφωνα με τον Πρύτανη του Α.Π.Θ., Γιάννη Αντωνόπουλο, «δεν επιτυγχάνεται μόνο με διατάξεις, αλλά κυρίως με αναβάθμιση της

παρεχόμενης παιδείας, με αναβάθμιση των υποδομών και με στελέχωση των ιδρυμάτων με το απαραίτητο προσωπικό».

Για τα ελληνικά πανεπιστήμια είναι δύσκολο να επιτευχθεί η σύγκλιση με τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, όταν οι εισαγόμενοι σε κάθε χρόνο είναι πολλαπλάσιοι αυτών που μπορεί το κάθε τμήμα να εκπαιδεύσει με τις παρούσες υποδομές. Ο μέσος Έλληνας φοιτητής κάτω από πολύ χειρότερες συνθήκες από το μέσο Ευρωπαίο φοιτητή εξαιτίας της έλλειψης εργαστηρίων και τεχνολογικής υποδομής, της έλλειψης αιθουσών, αλλά και επειδή στις υπάρχουσες αίθουσες η γνώση δεν μεταδίδεται με το σωστό τρόπο. Όλα αυτά βέβαια σχετίζονται με την υποχρηματοδότηση και το δύσκαμπτο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των ιδρυμάτων.

Η αξιολόγηση των διδασκόντων, σύμφωνα με τους πανεπιστημιακούς, είναι ήδη εγγενής μέσα στα πανεπιστήμια με διαδικασίες που προβλέπονται από το νόμο. Η αξιολόγηση μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της ποιότητας των πτυχίων που παρέχουν τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και να αυξήσει την ελκυστικότητα και την ανταγωνιστικότητά τους, στην πραγματικότητα, όμως, η διασφάλιση της ποιότητας δεν αναβαθμίζει τις σπουδές, αλλά διευκολύνει την «αγορά υπηρεσιών εκπαίδευσης» και από τα αποτελέσματα της αξιολόγησης θα κρίνεται η αξία των πτυχίων του κάθε ιδρύματος στην αγορά εργασίας και η χρηματοδότησή του.

Τα μέλη ΔΕΠ (Διδακτικού και Ερευνητικού Προσωπικού) σύμφωνα με την ΕΠΕΕΣ⁴⁴ αξιολογούνται από τη Γενική Συνέλευση του οικείου τμήματος ανά τριετία, ανεξάρτητα από ενδεχόμενη αίτηση εξέλιξής τους σε ανώτερη βαθμίδα. Αυτό σημαίνει ότι αξιολογούνται και αυτοί που είναι μόνιμοι. Τα μέλη ΔΕΠ καταθέτουν στο Τμήμα φάκελο με αντίγραφα των δημοσιεύσεών τους και συνοπτικό απολογισμό του διδακτικού και διοικητικού τους έργου. Όσοι πληρούν τις παρακάτω προϋποθέσεις, παίρνουν ειδικά επιδόματα (bonus):

- Πρέπει να έχουν έναν ελάχιστο αριθμό διεθνών δημοσιεύσεων κατά την τελευταία προ της αξιολόγησής τους τριετία.
- Πρέπει να έχουν επιβλέψει έναν ελάχιστο αριθμό διδακτορικών ή/και διπλωματικών μεταπτυχιακών εργασιών

⁴⁴Ελληνική Πανεπιστημιακή Ένωση Ευρωπαϊκών Σπουδών

που έχουν υποστηριχθεί επιτυχώς κατά την τελευταία προ της αξιολόγησης τριετία.

- Να διδάσκουν αυξημένο χρόνο σε σχέση με τον προβλεπόμενο ελάχιστο αριθμό ωρών εβδομαδιαίας διδασκαλίας ή να διδάσκουν μαθήματα σε ξένη γλώσσα και η απόδοσή τους να έχει κριθεί ικανοποιητική από τους φοιτητές που συμμετέχουν στα μαθήματά τους βάσει συμπληρωμένων τυποποιημένων ερωτηματολογίων.
- Να κατέχουν διοικητική θέση στο πανεπιστήμιο, περιλαμβανομένης της διεύθυνσης προγραμμάτων μεταπτυχιακών σπουδών και ερευνητικών κέντρων.
- Να διαχειρίζονται προγράμματα διεθνούς συνεργασίας⁴⁵.

Η κατάσταση στην Ελλάδα

Η Ελλάδα και η γαλλόφωνη κοινότητα του Βελγίου είναι οι μόνες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δεν διαθέτουν ακόμη θεσμοθετημένες συστηματικές διαδικασίες, λειτουργίες και δομές για την αξιολόγηση και την διασφάλιση της ποιότητας της ανώτατης εκπαίδευσης.

Η Ελλάδα είναι μία από τις χώρες που ήταν επιφυλακτική με τη Διακήρυξη της Σορβόνης και η ελληνική αντιπροσωπία αντέδρασε για βασικά ζητήματα που προέβλεπαν η Διακήρυξη της Μπολόνια και η Σύνοδος της Πράγας. Η πρώτη απόπειρα θεσμοθέτησης ενός συστήματος αξιολόγησης των ελληνικών πανεπιστημίων έγινε το 1992 με το νόμο 2083/1992 (γνωστό ως νόμο Σουφλιά). Ο νόμος αυτός προέβλεπε τη σύσταση «Επιτροπής αξιολόγησης του έργου των πανεπιστημίων». Όμως, φορείς της πανεπιστημιακής κοινότητας αντέδρασαν και εμπόδισαν την συγκρότηση και

⁴⁵ [http://www.google.com/search?ie=iso-8859-7&oe=iso-8859-](http://www.google.com/search?ie=iso-8859-7&oe=iso-8859-7&q=%CC%F0%EF%EB%FE%ED%E9%E1&domains=www.ypepth.gr&sitesearch=www.ypepth.gr)

[7&q=%CC%F0%EF%EB%FE%ED%E9%E1&domains=www.ypepth.gr&sitesearch=www.ypepth.gr](http://www.google.com/search?ie=iso-8859-7&oe=iso-8859-7&q=%CC%F0%EF%EB%FE%ED%E9%E1&domains=www.ypepth.gr&sitesearch=www.ypepth.gr)

λειτουργία της επιτροπής. Μία δεύτερη προσπάθεια ήταν ο νόμος 2327/1995, ο οποίος προέβλεπε τη σύσταση του Εθνικού Συμβουλίου Παιδείας, όπου μία από τις αρμοδιότητές του θα ήταν και η αξιολόγηση και ο σχεδιασμός της ανώτατης εκπαίδευσης. Το Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας, όμως, δεν ανέλαβε ποτέ αυτές τις αρμοδιότητές του.

Το ακαδημαϊκό έτος 2001-2002 ξεκίνησε ο διάλογος για τα θέματα του Υπουργείου Παιδείας και των πανεπιστημίων μέσα από συνόδους και συναντήσεις πρυτάνεων. Ένα ακόμη σχέδιο νόμου για το «Εθνικό σύστημα διασφάλισης και αξιολόγησης της ποιότητας της ανώτατης εκπαίδευσης» είχε διανεμηθεί στο διάλογο για την παιδεία το 2003 και αποτελεί την πιο πρόσφατη προσπάθεια. Σε αυτό το σχέδιο νόμου προβλέπονταν διατάξεις που αφορούσαν τη θεσμοθέτηση ενός Εθνικού Συμβουλίου Διασφάλισης και Αξιολόγησης της Ποιότητας (Ε.Σ.Δ.Α.Π.), τη θεσμοθέτηση ενός επιχειρησιακού σχεδίου αξιολόγησης της ποιότητας των ΑΕΙ και την αξιολόγηση των σπουδών και των διδασκόντων από τους φοιτητές.

Πολλά ΑΕΙ και ΤΕΙ συμμετείχαν εθελοντικά στις διαδικασίες αξιολόγησης της ποιότητάς τους από την Ένωση Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων (Ε.Υ.Α.) στο πλαίσιο του προγράμματος *Institutional Review Programme*. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα επισκόπησης των δυνατοτήτων και αδυναμιών των ιδρυμάτων που συμμετέχουν ώστε να διευκολυνθεί η στρατηγική ανάπτυξής τους. Επίσης, πολλά ΑΕΙ και ΤΕΙ συμμετέχουν στο Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ.-Ι: «Αποτίμηση των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης». Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος χρηματοδοτήθηκαν και έγιναν αξιολογήσεις από εξωτερικούς φορείς. Αυτό δείχνει ότι στην Ελλάδα τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αρχίζουν να εξοικειώνονται με τις διαδικασίες αξιολόγησης της ποιότητάς τους και ότι έχει αρχίσει να διαμορφώνεται ένα ευνοϊκό κλίμα στην ανώτατη εκπαίδευση⁴⁶.

⁴⁶ Βλ. Πετρίδου, Ε. (2005) «Η αξιολόγηση της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση», Πανεπιστημιούπολη, 17, σελ. 44-45.

Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς και Συσσώρευσης των Πιστωτικών Μονάδων (ECTS) και το Παράρτημα Διπλώματος

Το σύστημα πιστωτικών μονάδων είναι ένας τρόπος περιγραφής ενός εκπαιδευτικού προγράμματος μέσα από την απόδοση πιστωτικών μονάδων στις συνιστώσες τους. Οι πιστωτικές μονάδες στην ανώτατη εκπαίδευση είναι δυνατό να βασίζονται σε διάφορους παραμέτρους όπως το φόρτο εργασίας του φοιτητή⁴⁷, τα αποτελέσματα μάθησης ή τις ώρες επαφής των φοιτητών με τους διδάσκοντες. Το ECTS θεσπίστηκε το 1989 και δημιουργήθηκε αρχικά για τη μεταφορά πιστωτικών μονάδων στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus. Το σύστημα αυτό είναι το μόνο που έχει δοκιμαστεί με επιτυχία στην Ευρώπη και ενίσχυσε την κινητικότητα των φοιτητών. Τα τελευταία χρόνια το σύστημα πιστωτικών μονάδων εξελίσσεται σε ένα σύστημα συσσώρευσης που μπορεί σε ιδρυματικό, περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο για όλους τους φοιτητές και όχι μόνο για τους μετακινούμενους. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη λειτουργία του ECTS, ως σύστημα συσσώρευσης, είναι ο προσδιορισμός του φόρτου εργασίας, του επιπέδου, του περιεχομένου και των μαθησιακών αποτελεσμάτων ενός εκπαιδευτικού στοιχείου σε σχέση με το πρόγραμμα σπουδών.

Ένα χαρακτηριστικό του ECTS είναι ότι οι πιστωτικές μονάδες περιγράφουν εργασία που ολοκληρώνεται ως μέρος ενός προγράμματος σπουδών. Συνεπώς, οι πιστωτικές μονάδες συσσωρεύονται στο πλαίσιο ενός συγκροτημένου προγράμματος σπουδών και απεικονίζουν συγκεκριμένη ποσότητα δουλειάς που ολοκληρώθηκε σε συγκεκριμένο επίπεδο σπουδών με στόχο να αποκτηθεί ένα αναγνωρισμένο προσόν.

Ένα βασικό χαρακτηριστικό του Συστήματος Μεταφοράς και Συσσώρευσης Πιστωτικών Μονάδων είναι ότι βασίζεται στην αρχή ότι κατά τη διάρκεια ενός ακαδημαϊκού έτους αντιστοιχούν 60 πιστωτικές μονάδες στο φόρτο εργασίας ενός φοιτητή. Αν θεωρηθεί ότι στην Ευρώπη ένα πλήρες πρόγραμμα σπουδών αντιστοιχεί συνήθως σε 1500-1800 ώρες ετησίως, μία

⁴⁷Βλ. Αβδελάς, Ε. (2005) «Ο φόρτος εργασία του φοιτητή μετρείται και αξιολογείται», Πανεπιστημιούπολη, 17, σελ. 30-32.

πιστωτική μονάδα αντιστοιχεί σε 25 έως 30 ώρες εργασίας. Ένα άλλο χαρακτηριστικό του συστήματος είναι ότι ο φοιτητής μπορεί να πάρει τις πιστωτικές μονάδες αφού ολοκληρώσει με επιτυχία την δουλειά που απαιτείται και μετά από την κατάλληλη αξιολόγηση των αποτελεσμάτων μάθησης, δηλαδή του συνόλου που εκφράζει τι θα γνωρίζει, καταλαβαίνει, είναι ικανός να κάνει μετά την ολοκλήρωση μιας διαδικασίας μάθησης. Ο φόρτος εργασίας του φοιτητή αποτελείται από τον χρόνο που χρειάζεται για να ολοκληρωθούν όλα οι προγραμματισμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες που απαιτεί κάθε εκπαιδευτικό στοιχείο ενός προγράμματος σπουδών για να υλοποιηθούν τα αποτελέσματα μάθησης ή οι στόχοι του και από το σύνολο της εργασίας που απαιτείται για την επιτυχή ολοκλήρωση ενός πλήρους έτους σπουδών. Αν θεωρηθεί ότι μία πιστωτική μονάδα ισούται με 30 ώρες, τότε για κάθε εκπαιδευτική δραστηριότητα:

Πιστωτικές μονάδες = Χρόνος (διδασκαλίας + μελέτης + εργασιών + εξετάσεων) / 30

Παραδείγματος χάριν για ένα εξάμηνο 13 εβδομάδων:

Διδασκαλία	Μελέτη	Εργασίες	Εξετάσεις	Άθροισμα/30	Πιστωτικές μονάδες
5×13=65ώρες	6×13=78ώρες	40ώρες	3ώρες	6,2	6

Ένα άλλο χαρακτηριστικό των πιστωτικών μονάδων είναι ότι κατανέμονται σε όλα τα εκπαιδευτικά στοιχεία ενός προγράμματος σπουδών. Η κατανομή των πιστωτικών μονάδων στην αρχή πρέπει να ελέγχεται σε τακτά χρονικά διαστήματα με τη συλλογή και επεξεργασία στοιχείων που είναι σχετικά με το φόρτο εργασίας των φοιτητών. Συχνά γίνεται το λάθος στην κατανομή των πιστωτικών μονάδων και συσχετίζονται μόνο με τις ώρες επαφής των φοιτητών με τους διδάσκοντες. Ένα άλλο λάθος είναι ο συσχετισμός των πιστωτικών μονάδων με το κύρος ενός μαθήματος.

Τα βασικά έγγραφα του ECTS είναι το πληροφοριακό πακέτο/ οδηγός σπουδών, η εκπαιδευτική συμφωνία και η αναλυτική βαθμολογία. Το Σήμα

του ECTS απονέμεται σε όλα τα ιδρύματα που εφαρμόζουν σωστά το σύστημα σε όλα τα προγράμματα του πρώτου και δεύτερου κύκλου σπουδών και ισχύει για τρία ακαδημαϊκά έτη. Το Σήμα αναβαθμίζει το προφίλ του ιδρύματος κάνοντάς το αξιόπιστο και ευνοεί την ευρωπαϊκή και διεθνή συνεργασία. Κριτήρια για την απονομή του Σήματος είναι:

- Το πληροφοριακό πακέτο / οδηγός σπουδών.
- Η χρήση των πιστωτικών μονάδων ECTS.
- Τα δείγματα εκπαιδευτικών συμφωνιών, αναλυτικής βαθμολογίας και οι αποδείξεις της ακαδημαϊκής οργάνωσης.

Για τον προσδιορισμό του φόρτου εργασίας υπάρχουν πολλοί τρόποι. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στα πλαίσια του προγράμματος Socrates υποστηρίζει το διαπανεπιστημιακό πρόγραμμα "Tuning Educational Structures in Europe".

Η διαδικασία του προγράμματος είναι η εξής:

- Για κάθε εκπαιδευτικό στοιχείο, γίνεται αρθρωτή κατανομή σταθερού αριθμού πιστωτικών μονάδων ή μη αρθρωτή κατανομή όπου τι εκπαιδευτικό στοιχείο μπορεί να έχει έναν οποιοδήποτε αριθμό πιστωτικών μονάδων.
- Εκτίμηση του φόρτου εργασίας για κάθε εκπαιδευτικό στοιχείο.
- Γίνεται αξιολόγηση από τους φοιτητές της εκτίμησης του φόρτου εργασίας.
- Προσαρμόζεται ο φόρτος εργασίας και/ή εκπαιδευτικές δραστηριότητες με τον αριθμό των πιστωτικών μονάδων.

Το 2003 σε μία μελέτη που συντόνισε το ESIB παρατηρήθηκε ότι αυξήθηκε ο αριθμός των χωρών που έχουν υιοθετήσει λεπτομερείς κανονισμούς για το Σύστημα Μεταφοράς και Συσσώρευσης Πιστωτικών Μονάδων, οι οποίοι περιλαμβάνουν κριτήρια που ισχύουν σε εθνικό επίπεδο για τον προσδιορισμό του φόρτου εργασίας. Στην Ελλάδα, που δεν έχει

μεγάλο αριθμό ΑΕΙ, αυτή η λύση θα διευκόλυνε την ομαλή εφαρμογή του συστήματος.

Σε μία έρευνα που ξεκίνησε η Επιτροπή Ευρωπαϊκών Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων σχετικά με την εφαρμογή του ECTS στο Α.Π.Θ. έχουν απαντήσει μέχρι σήμερα τα μισά περίπου τμήματα. Σύμφωνα με μία πρώτη επεξεργασία των απαντήσεων, το 95% των τμημάτων εφαρμόζει το ECTS στους αλλοδαπούς φοιτητές, ενώ το 85% το εφαρμόζει και στους κανονικούς φοιτητές. Περισσότερα από τα μισά τμήματα κρίνουν ότι ο ξενόγλωσσος οδηγός τους καλύπτει γύρω στο 75% των απαιτήσεων και από τα υπόλοιπα τα μισά κρίνουν ότι ο ξενόγλωσσος οδηγός τους καλύπτει γύρω στο 100% των απαιτήσεων και τα άλλα μισά γύρω στο 25%. Για τον υπολογισμό των πιστωτικών μονάδων το 33% των τμημάτων λαμβάνει υπόψη μόνο το χρόνο επαφής των φοιτητών με τους διδάσκοντες, ενώ το 6% παίρνει υπόψη και το χρόνο προετοιμασίας.

Σύμφωνα με το ΥΠΕΠΘ, με τον τρόπο αυτό οργανώνονται οι ακαδημαϊκές σπουδές με διαφανή και συγκρίσιμη βάση και εξυπηρετείται η κινητικότητα των φοιτητών στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο. Υπάρχουν και αυτοί που είναι αντίθετοι με την εφαρμογή αυτού του συστήματος. Οι αντιτιθέμενοι⁴⁸ υποστηρίζουν ότι με το σύστημα αυτό κατακερματίζεται η παρεχόμενη γνώση σε ανεξάρτητες μονάδες, διασπώνται οι συλλογικές διαδικασίες έρευνας και συνεργασίας και αναδεικνύεται η «αγοραία» πιστοποίηση όπως απαιτεί η διευρυμένη αγορά υπηρεσιών μεταλυκειακής εκπαίδευσης.

Το Σύστημα Πιστωτικών Μονάδων είναι συνδεδεμένο με το Παράρτημα Διπλώματος. Το Παράρτημα διπλώματος είναι ένα επεξηγηματικό έγγραφο που επισυνάπτεται σε έναν τίτλο σπουδών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και παρέχει πληροφορίες σχετικά με τη φύση, το επίπεδο, το γενικότερο πλαίσιο εκπαίδευσης, το περιεχόμενο και το καθεστώς των σπουδών του κάθε απόφοιτου, σύμφωνα με το Υπουργείο Παιδείας. Ακόμη, το Παράρτημα Διπλώματος παρέχει διαφάνεια και διευκολύνει την ακαδημαϊκή και επαγγελματική αναγνώριση των τίτλων.

Όμως με το Παράρτημα Διπλώματος οι φοιτητές θα συνοδεύονται μια ζωή με έναν φάκελο πιστοποίησης δεξιοτήτων, που θα υποβαθμίζει και θα

⁴⁸ Βλ. Πανεπιστημιούπολη (2005) «Τοπίο άνοιξης ή βαρυχειμωνιάς οι εξελίξεις στα πανεπιστήμια», Πανεπιστημιούπολη, 18, σελ. 4-5.

απαξιώνει τη γενική επιστημονική γνώση και θα αναδεικνύει τη χρησιμότητα του ατόμου ως παραγωγική μονάδα στην αγορά εργασίας. Ακόμη, αλλάζει ο χαρακτήρας της εκπαίδευσης, το πανεπιστήμιο χάνει τον κοινωνικό του ρόλο και τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία λειτουργεί είναι η «ανταποδοτικότητα» και η «ανταγωνιστικότητα».

Η ίδρυση των «Ινστιτούτων δια βίου εκπαίδευσης» (ΙΔΒΕ)

Σε μία κοινωνία που ο καθένας αφήνεται «ελεύθερος» να επιβιώσει, σε ανταγωνισμό προς την ίδια επιδίωξη των άλλων, προσπαθεί να φτιάξει για τον εαυτό του ένα «ανθρώπινο κεφάλαιο» προς αξιοποίηση ή εκμετάλλευση, συνήθως από άλλους. Σε μία κοινωνία που επικρατούν οι ισχυρότεροι ή οι πιο επιτήδριοι και που απαξιώνεται γρήγορα η κατάρτιση των αποφοίτων που παράγει το πανεπιστήμιο του «Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης», η «δια βίου εκπαίδευση» γίνεται αναγκαία.

Η κατεύθυνση της Ευρώπης στον τομέα της δια βίου μάθησης φαίνεται από την Λευκή Βίβλο για τη Δια Βίου Μάθηση (1995), το Ευρωπαϊκό Έτος Δια Βίου Μάθησης (1996) και από τις στρατηγικές που αναπτύχθηκαν στη συνέχεια, όπως το ενδιαφέρον που εκδηλώθηκε από τον Ο.Ο.Σ.Α. (1997) και την UNESCO (1997). Το Νοέμβριο του 2000 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε ένα προσχέδιο Υπομνήματος⁴⁹ (Memorandum) για τη δια βίου μάθηση, προσκαλώντας πρόσωπα και φορείς σε έναν ανοιχτό διάλογο, στον οποίο συμμετείχαν περισσότερα από 12000 άτομα.

Στόχος της «δια βίου εκπαίδευσης» είναι να καταστήσει τους Ευρωπαίους πολίτες ικανούς να κινούνται ελεύθερα μεταξύ μαθησιακών πλαισίων, επαγγελματών, περιοχών και χωρών, αξιοποιώντας στο μεγαλύτερο βαθμό τις γνώσεις και τις ικανότητες τους. Επίσης, στόχος της είναι η ενεργός

⁴⁹Το 2001 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατάρτισε το Memorandum: Making a European Lifelong Learning Area a Reality (Υπόμνημα: Η πραγμάτωση μιας Ευρωπαϊκής Περιοχής Δια Βίου Μάθησης).

συμμετοχή του ατόμου στη μαθησιακή διαδικασία, η προσωπική ολοκλήρωση και κοινωνική ένταξη, καθώς και η επαγγελματική απασχόληση.

Η συζήτηση για το ρόλο της ανώτατης εκπαίδευσης στη «δια βίου εκπαίδευση» προκάλεσε επιφυλάξεις μέσα αλλά και έξω από την ακαδημαϊκή κοινότητα. Σύμφωνα με την Ένωση Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων, το πανεπιστήμιο θα έπρεπε να είναι κεντρικός παράγοντας στη «δια βίου εκπαίδευση», διατηρώντας όμως τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ανώτατης εκπαίδευσης. Η Διακήρυξη της Μπολόνια υποστηρίζει ότι τα πτυχία θα πρέπει να βασίζονται στις δεξιότητες που αποκτώνται και όχι στα έτη σπουδών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να έρθει η ανώτατη εκπαίδευση πιο κοντά σε άλλους τομείς εκπαίδευσης και κατάρτισης. Έτσι η εκπαίδευση θα γίνει πιο ευέλικτη και διαφοροποιημένη και θα εμπλουτιστεί η ποιότητά της.

Υπάρχει προβληματισμός σχετικά με την εφαρμογή της «δια βίου εκπαίδευσης» στην Ευρώπη. Υπάρχουν ιδρύματα που εφαρμόζουν συγκεκριμένη πολιτική για την «δια βίου εκπαίδευση», ενώ τα περισσότερα δεν έχουν. Τα ιδρύματα που ακολουθούν μία συγκεκριμένη πολιτική θεωρούν ότι η δια βίου μάθηση έχει τις ίδιες προτεραιότητες με την κανονική εκπαίδευση ή ότι παρέχει το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορούν να ενταχθούν οι άλλες εκπαιδευτικές διαδικασίες. Οι πιο σημαντικοί παράγοντες επιτυχίας για την εφαρμογή της «δια βίου εκπαίδευσης», σύμφωνα με κάποια ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης, είναι οι εξής:

- Πρέπει να υπάρχουν διάφορα επίπεδα πολιτικής για τη δια βίου μάθηση, τα οποία να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.
- Πρέπει να υπάρχει μία μακροπρόθεσμη προοπτική και να δοθεί από την αρχή προσοχή στη βιωσιμότητα των πρωτοβουλιών.
- Χρειάζεται αποτελεσματική συνεργασία.

Τα ΙΔΒΕ⁵⁰ θα ιδρύονται μέσα σε κάθε ΑΕΙ και ΤΕΙ, τα οποία θα αναλαμβάνουν να υλοποιήσουν «προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης» που θα απευθύνονται σε απόφοιτους δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ηλικίας μεγαλύτερης των 25 ετών και σε πτυχιούχους ανώτατης εκπαίδευσης και σύμφωνα με το νομοσχέδιο, ο κρατικός μηχανισμός θα καλύπτει μόνο κάποιο

⁵⁰Βλ. Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης (2004) «Οι αποφάσεις της Ε.Ε. ... και οι επιπτώσεις τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης, 73-74, σελ. 17-18.

μέρος των δαπανών τους. Τα ΙΔΒΕ μπορούν να πραγματοποιούν και προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης μέσω των Κέντρων Επαγγελματικής Κατάρτισης. Οι εκπαιδευτικές τους δραστηριότητες πραγματοποιούνται μέσω των Προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης που λειτουργούν παράλληλα με τα υφιστάμενα στα οικεία ιδρύματα Προγράμματα Σπουδών με ευθύνη των οργάνων του οικείου ΙΔΒΕ και υπό την εποπτεία της Συγκλήτου. Η κανονική λειτουργία των ΙΔΒΕ, η εκπαιδευτική, η οικονομική και διοικητική δεν είναι ενταγμένες στην ακαδημαϊκή λειτουργία του ιδρύματος στο οποίο ανήκουν. Αποτελούν έναν παράλληλο αυτόνομο μηχανισμό που θα λειτουργεί στο εσωτερικό κάθε ιδρύματος. Δημιουργούνται, συνεπώς, δομές στο εσωτερικό των ιδρυμάτων που θα λειτουργούν χωρίς αποτελεσματικό έλεγχο από τα όργανα των ιδρυμάτων, καταλύοντας την ακαδημαϊκή λειτουργία και την αυτοτέλεια. Επίσης, ενώ τα ΙΔΒΕ δεν διαθέτουν δικές τους οργανικές θέσεις εκπαιδευτικού, τεχνικού ή λοιπού προσωπικού, μπορούν να προσλαμβάνουν συμβασιούχους διδάσκοντες και προσωπικού διοικητικής και τεχνικής υποστήριξης με πράξη του Προέδρου του ΙΔΒΕ.

Με το νομοσχέδιο για την ίδρυση των ΙΔΒΕ προβλέπεται πως τα πανεπιστημιακά ινστιτούτα ΙΔΒΕ⁵¹ δεν θα διαθέτουν δικές τους οργανικές θέσεις εκπαιδευτικού, τεχνικού, διοικητικού προσωπικού. Όσον αφορά την χρηματοδότηση, θα προέρχεται από τους πόρους που καλύπτουν την λειτουργία των πανεπιστημίων. Με την υποχρηματοδότηση των πανεπιστημίων αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα τα πανεπιστημιακά ιδρύματα να δέχονται χρηματοδοτήσεις από εταιρείες ή από εκπαιδευόμενους που είναι υπάλληλοι του Δημοσίου ή κάθε μορφής δίδακτρα ακόμη και δάνεια.

Τα Προγράμματα Δια Βίου Εκπαίδευσης και Κατάρτισης υπόκεινται σε εσωτερική και εξωτερική αξιολόγηση και προβλέπεται η εμπλοκή των εργοδοτών των αποφοίτων των Προγραμμάτων αυτών. Κριτήρια για την αξιολόγηση μπορεί να είναι η ζήτηση για το συγκεκριμένο πρόγραμμα, το επίπεδο και η προέλευση των εκπαιδευομένων, η γνώμη των εκπαιδευομένων και των διδασκόντων για το περιεχόμενο του Προγράμματος, η γνώμη των αποφοίτων και η γνώμη των φορέων

⁵¹ Βλ. Δαμασκηνός, Δ. (2005) «Δια βίου αμάθεια ... για δια βίου εκμετάλλευση: το νεοφιλελεύθερο πρόταγμα της Μπολόνια, η Αξιολόγηση των ΑΕΙ-ΤΕΙ και η ίδρυση των ΙΔΒΕ», *Αντιπετράδια της Εκπαίδευσης*, 75, σελ. 16-17.

απασχόλησης των αποφοίτων για την αποτελεσματικότητα των Προγραμμάτων.

Οι χώρες στην Ευρώπη που έχουν επίσημα οργανωμένο σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης για την υποστήριξη της «δια βίου εκπαίδευσης» είναι οι παρακάτω: Δανία, Ισπανία, Γαλλία, Ιρλανδία, Αυστρία, Φιλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισλανδία, Νορβηγία, Τσεχία, Εσθονία, Κύπρος, Λιθουανία και Ουγγαρία.

Άλλες χώρες της Ευρώπης προσφέρουν προγράμματα συνεχιζόμενης εκπαίδευσης σε πανεπιστημιακό επίπεδο, χωρίς να υπάρχουν ειδικές ρυθμίσεις για την υποστήριξη της δια βίου μάθησης. Οι χώρες αυτές είναι: Βέλγιο (γαλλική και φλαμανδική κοινότητα), Γερμανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Πολωνία, Ρουμανία, Σλοβενία και Σλοβακία. Στην Ελλάδα, την Ολλανδία και την Βουλγαρία είναι υπό συζήτηση η προώθηση μέτρων για την ανάπτυξη της δια βίου μάθησης.

Τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια αντιμετωπίζουν μεγάλο ανταγωνισμό από ιδιωτικούς φορείς, ακόμη και όταν τα προγράμματα που προσφέρουν είναι χρηματοδοτούμενα. Αυτό σημαίνει ότι τα πανεπιστήμια πρέπει να προσφέρουν εκπαιδευτικές υπηρεσίες, που να σχετίζονται με τις ανάγκες της κοινωνίας. Παρόλο που υπάρχουν αρκετά προβλήματα, αρκετά ευρωπαϊκά πανεπιστήμια έχουν εξελιχθεί στον χώρο της «δια βίου εκπαίδευσης».

Μία ευρωπαϊκή στρατηγική για τη δια βίου μάθηση δεν πρέπει να περιορίζεται στη σύγκριση εθνικών σχεδιασμών και εμπειριών. Κάθε χώρα μπορεί να έχει τις δικές της δυσκολίες σε ό,τι αφορά την «δια βίου εκπαίδευση», αλλά υπάρχουν και κοινά προβλήματα σε όλες τις χώρες, τα οποία θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν μέσα από συνεργασίες σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Όσον αφορά την «δια βίου εκπαίδευση» στην Ελλάδα, παρά το ενδιαφέρον και τη δραστηριοποίηση των ελληνικών κυβερνήσεων, αλλά και των κοινωνικών και επαγγελματικών φορέων της χώρας, δεν έχουν σημειωθεί σημαντικά αποτελέσματα. Τα ποιοτικά συστατικά των φορέων που παρέχουν «δια βίου εκπαίδευση» άρχισαν να ελέγχονται και να πιστοποιούνται πρόσφατα (για ορισμένους από τους φορείς). Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την πολυμορφία των φορέων, έχει ως αποτέλεσμα οι Έλληνες να μην

εμπιστεύονται τους φορείς και κατά συνέπεια μα μην αποφασίζουν εύκολα τη συμμετοχή τους στα προγράμματα αυτά.

Οι κύριοι φορείς που παρέχουν σήμερα στην Ελλάδα δια βίου μάθηση⁵² με κριτήρια την πιστοποίηση, το κύρος και το εύρος των δράσεών τους, διακρίνονται ανάλογα με τον τύπο των προγραμμάτων που προσφέρουν σε:

1. φορείς παροχής δια βίου εκπαίδευσης (Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Σχολές Γονέων, Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης),
2. φορείς παροχής δια βίου κατάρτισης (Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης, Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης, διάφορες ενδοεπιχειρησιακές δομές κατάρτισης).

Εκτός από τους παραπάνω φορείς, παρέχονται προγράμματα και από πολλούς άλλους φορείς όπως: κέντρα ελευθέρων σπουδών, πολιτιστικών συλλόγων, αθλητικών οργανώσεων, επαγγελματικών ενώσεων, συνδικαλιστικών ενώσεων κλπ.

Ο πιο επιτυχημένος θεσμός στη δια βίου μάθηση σε επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα θεωρείται το Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ίδρυση 1992 – έναρξη λειτουργίας 1997). Το Ανοικτό Πανεπιστήμιο, το οποίο είναι δημόσιος αυτόνομος οργανισμός και ισοδύναμος με τα ΑΕΙ, παρέχει προπτυχιακή και μεταπτυχιακή εκπαίδευση και επιμόρφωση με τις μορφές της εκπαίδευσης ενηλίκων και της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης.

Σε πολλά ιδρύματα έχουν ιδρυθεί, πιστοποιηθεί και λειτουργήσει Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.), η επιτυχία των οποίων διαφέρει από ίδρυμα σε ίδρυμα, ιδιαίτερα με την εφαρμογή του Γ' Κ.Π.Σ., όπου ανταγωνίστηκαν με πάρα πολλά Κ.Ε.Κ. που λειτουργούν άλλοι φορείς στην Ελλάδα για να πετύχουν τη χρηματοδότηση των προγραμμάτων τους. Ένας άλλος λόγος, εκτός από τις αποτυχίες πολλών Κ.Ε.Κ. των ΑΕΙ, που τα πανεπιστήμια δεν δραστηριοποιούνται είναι ότι δεν υπάρχει επίσημος θεσμός σε εθνικό επίπεδο (όπως αυτός των Κ.Ε.Κ. για τη δια βίου μάθηση)⁵³.

⁵² Η «δια βίου μάθηση» είναι μία έννοια που δεν μπορεί να ορισθεί με ακριβή τρόπο επειδή είναι και δια βίου εκπαίδευση και δια βίου κατάρτιση και συνδυασμός των δύο.

⁵³ Βλ. Λατινόπουλος, Π. (2005) «Δια βίου μάθηση: μία νέα(;) πρόκληση για το πανεπιστήμιο», Πανεπιστημιούπολη, 17, σελ. 35-36.

Ποσοστά του πληθυσμού ηλικίας 25-64 ετών στη δια βίου εκπαίδευση ή κατάρτιση στα κράτη-μέλη και στην Ε.Ε. ως σύνολο το έτος 2004

Κράτη-Μέλη	Ποσοστά%
Σουηδία	35,8
Δανία	27,6
Φιλανδία	24,6
Ηνωμένο Βασίλειο	21,2
Σλοβενία	17,9
Ολλανδία	16,8
Αυστρία	12,0
Βέλγιο	09,5
Λουξεμβούργο	09,4
Κύπρος	09,3
Λετονία	09,1
Γαλλία	07,8
Γερμανία	07,4
Ιρλανδία	07,2
Ιταλία	06,8
Εσθονία	06,7
Λιθουανία	06,5
Τσεχία	06,3
Πολωνία	05,5
Ισπανία	05,1
Μάλτα	05,0
Πορτογαλία	04,7
Ουγγαρία	04,6
Σλοβακία	04,6
Ελλάδα	03,9
Ε.Ε. 25	09,9

Τα παραπάνω στοιχεία δημοσιεύτηκαν στην Καθημερινή της Κυριακής 25 Σεπτεμβρίου 2005 στο άρθρο του κ. Μανόλη Δρεπτάκη

Το όραμα της παιδείας⁵⁴ για μία συνειδητοποιημένη ανώτατη εκπαίδευση

Η ιδέα της «κοινωνίας της γνώσης»⁵⁵ συμβαδίζει με τη δίδυμη παράδοσή της ότι ο σύγχρονος καπιταλισμός έχει μεταβληθεί ριζικά στην ίδια του τη δομή. Επιδιώκει να θέσει το σύνολο της εκπαίδευσης στην εξυπηρέτηση του συμφέροντος αναπαραγωγής του σύγχρονου καπιταλισμού με όρους ταξικής κυριαρχίας. Σε μία εποχή που τα ιδρύματα απομακρύνονται από την κοινωνική τους βάση, είναι απαραίτητη η επαναβεβαίωση του οράματος μίας κοινωνίας, που δεν στοχεύει στην στατική της αναπαραγωγή, αλλά στον συνεχή ανακαθορισμό της σύμφωνα με τις ανάγκες των πολιτών της, μίας κοινωνίας που δεν αναζητά την προστασία της με τη διαμόρφωση κατάλληλων συνειδήσεων για αυτή των πολιτών της, αλλά επιδιώκει να νομιμοποιηθεί μέσα από τις κοινωνικές διαδικασίες που καθορίζουν οι πολίτες της.

Σε μία τέτοια κοινωνία η παιδεία πρέπει να αποτελεί δημόσιο αγαθό και όχι ιδιωτικό ζήτημα. Η κοινωνία αυτή δεν θέλει τον πολίτη της να πληρώνει για τις απαιτούμενες εκπαιδευτικές διαδικασίες, δηλαδή όποιος διαθέτει τους αναγκαίους πόρους να σπουδάζει, ενώ αυτοί που στερούνται τέτοιων πόρων να περιθωριοποιούνται. Η παιδεία πρέπει να δομείται για τις ανάγκες των ανθρώπων και όχι για τις ανάγκες της αγοράς. Επίσης, οφείλει να προσαρμόζεται στις αλλαγές της κοινωνίας και της τεχνολογίας.

Η «κοινωνία της γνώσης» και η «κοινωνία της πληροφόρησης» αποκτούν νέες διαστάσεις. Τα οικονομικά συμφέροντα αλλάζουν το περιεχόμενο της παιδείας και η πολιτεία αφήνει την εκπαιδευτική διαδικασία στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Η κοινωνία σήμερα απαιτεί την πρόσβαση ολόενα και μεγαλύτερου αριθμού φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και ταυτόχρονα την ποιοτικά αναβαθμισμένη έρευνα και διδασκαλία, ενώ παράλληλα μειώνονται οι κρατικές επιχορηγήσεις για τις υπηρεσίες της παιδείας.

⁵⁴Βλ. Αραβαντινός, Δ. (2005) «Το όραμα της παιδείας», *Πανεπιστημιούπολη*, 17, σελ.21-23.

⁵⁵Βλ. Σταμάτης, Κ. (2003) «Κοινωνία της Γνώσης και Πανεπιστήμιο», *Πανεπιστήμιο*, 7, σελ. 41-66.

Τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σήμερα αναγκάζονται να προσαρμοστούν στις ανάγκες της οικονομίας και της αγοράς και απομακρύνονται από το μοντέλο του πανεπιστημίου της έρευνας και της διδασκαλίας, που λειτουργεί με γνώμονα τα κοινωνικά προβλήματα και τις κοινωνικές ανάγκες. Τα ιδρύματα αυτά οφείλουν να τίθενται στις υπηρεσίες της κοινωνίας, δίνοντας βαρύτητα στην καταπολέμηση της βίας, της φτώχειας, της καταστροφής του περιβάλλοντος και των ασθενειών.

Η ανώτατη εκπαίδευση στην Ευρώπη περνάει από ένα μεταβατικό στάδιο. Πολλές χώρες που συμμετέχουν στη Διαδικασία της Μπολόνια έχουν προσαρμόσει το εκπαιδευτικό τους σύστημα έτσι όπως προβλέπει η Διακήρυξη. Το ζητούμενο, όμως, για την ανώτατη ελληνική εκπαίδευση είναι κατά πόσο μπορεί να παρακολουθήσει το ρυθμό των αλλαγών που παρατηρούνται στην Ευρώπη και να συμμετάσχει στη σύγκλιση και στη συνεργασία των εθνικών συστημάτων της ανώτατης εκπαίδευσης με χρονικό ορίζοντα το 2010.

Τα ελληνικά ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης, ως μέρη του ευρωπαϊκού χώρου των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης, οφείλουν να προβάλουν την μοναδικότητά τους και τις ιδιαιτερότητές τους. Επίσης, οφείλουν να ενισχύουν την έρευνα σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα. Για να επιτευχθούν, όμως, αυτά πρέπει να διεκδικήσουν την ποιοτική αναβάθμιση των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών και τη θεσμική κατοχύρωση της λειτουργίας τους σε σύγχρονη βάση. Ακόμη, πρέπει να διεκδικήσουν την αύξηση των δαπανών για να μπορέσουν να διατηρήσουν το δημόσιο χαρακτήρα της ανώτατης εκπαίδευσης. Είναι απαραίτητος ο εκσυγχρονισμός των ιδρυμάτων, αλλιώς με την αξιολόγηση της χρηματοδότησής τους, η σύγκλιση με τα ευρωπαϊκά θα είναι τυπική. Ο ευρύς και ουσιαστικός διάλογος με χρονικό περιορισμό θα βοηθούσε έτσι ώστε να αντιμετωπιστούν πολλά προβλήματα. Η ανάπτυξη ενός εκπαιδευτικού συστήματος στηρίζεται στο στρατηγικό σχεδιασμό των δράσεων του, στην αξιολόγηση των αδυναμιών και ικανοτήτων του και στη διάγνωση των προκλήσεων και απειλών του περιβάλλοντός του.

Η Ελλάδα έχει λόγους να αναδιαρθρώσει τα προγράμματα σπουδών της, αφού περισσότερα από αυτά είναι «προγράμματα διδασκόντων» και όχι «προγράμματα διδασκόμενων». Πολλά μαθήματα δημιουργήθηκαν για καλύψουν ανάγκες του διδακτικού προσωπικού και όχι τις πραγματικές

ανάγκες του προγράμματος σπουδών. Επίσης, πολλά προγράμματα σπουδών συναφών ή συγγενών τμημάτων των ιδρυμάτων διαφέρουν τόσο πολύ στον αριθμό, στο είδος και στο περιεχόμενο των μαθημάτων με αποτέλεσμα οι ίδιοι τίτλοι σπουδών που απονέμονται να αντανακλούν σε διαφορετικές γνώσεις. Ένας άλλος λόγος αναδιάρθρωσης είναι ότι τα περισσότερα δεν έχουν αναμορφωθεί εδώ και πολλά χρόνια και δεν έχουν εναρμονιστεί με τα αντίστοιχα προγράμματα σπουδών άλλων προηγμένων ευρωπαϊκών χωρών. Οι αλλαγές αυτές θα καταστήσουν τα ιδρύματα ικανά να προσφέρουν στους μελλοντικούς εκπαιδευόμενους τις απαραίτητες γνώσεις.

Συμπεράσματα

Η Διακήρυξη της Μπολόνια στοχεύει στην βελτίωση και στην ομοιομορφία του εκπαιδευτικού συστήματος της Ευρώπης. Όλες οι χώρες που είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι υποχρεωμένες να προσαρμόσουν τα συστήματά τους όπως προβλέπει η Διακήρυξη. Με τη δημιουργία ενός κοινού πλαισίου και του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης η Ευρώπη θα μπορέσει να ανταγωνισθεί την Αμερική, όπου κάθε χρόνο ένας μεγάλος αριθμός ευρωπαίων φοιτητών επιλέγει πανεπιστήμια της Αμερικής για να συνεχίσει τις σπουδές του και ιδιαίτερα τις μεταπτυχιακές.

Επομένως, σημαντικό ρόλο παίζει ο ανταγωνισμός και η αγορά εργασίας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ουσιαστικά θέλει να προσελκύσει φοιτητές από όλο τον κόσμο. Από τη στιγμή που θα αυξάνεται ο αριθμός των φοιτητών, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα ωφελείται οικονομικά.

Η Διακήρυξη της Μπολόνια ευνοεί περισσότερο τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Αγγλία και την Ιταλία, τον «σκληρό πυρήνα» του κεφαλαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι ευρωπαίοι φοιτητές, αλλά και φοιτητές από όλο τον κόσμο θα επιλέγουν πανεπιστήμια άλλων χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως για παράδειγμα της Ελλάδας;

Η Ελλάδα διαθέτει λιγότερα χρήματα για την ανώτατη εκπαίδευση απ' ό,τι άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Από τη μειωμένη χρηματοδότηση δημιουργούνται πολλά προβλήματα στο ανώτατο εκπαιδευτικό σύστημα τα οποία είναι

εμφανή. Το ζητούμενο είναι αν τα πανεπιστήμια των χωρών της Ε.Ε. όπως Η Ελλάδα θα μπορούν ανταγωνισθούν τα πανεπιστήμια της Αγγλίας, της Γαλλίας, της Γερμανίας και της Ιταλίας.

Η Διακήρυξη της Μπολόνια στοχεύει στη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης, όπου οι χώρες μέλη θα συνεργάζονται για την επίτευξη του στόχου αυτού. Όμως ένα ζήτημα που προκύπτει είναι πως τα πανεπιστήμια θα συνεργάζονται μεταξύ τους από τη στιγμή που θα ανταγωνίζονται μεταξύ τους, έτσι ώστε να προσεγγίσουν φοιτητές.

Στο κείμενο της Διακήρυξης της Μπολόνια οι στόχοι που αναφέρονται φαίνονται λογικοί, όμως στο βάθος κρύβονται άλλοι στόχοι που ευνοούν το κεφάλαιο.

Γράλλες, Γ. (1999) «Βολώνια: παιδαγωγική και εκπαιδευτική ταξινόμηση. Διάλογος και πείρα των Ευρωπαϊκών Προσχημάτων για την Εκπαίδευση. Αθήνα: Ονήσιος».

Διασταυράκης, Β. (2005) «Ποιο είναι το μέλλον της ανώτατης εκπαίδευσης; το μεταβαλλόμενο πρόσωπο της Μπολόνια 4 Αποδόσεις των ΑΕΙ ΤΕΙ και η Έγερση των ΙΕΒΕ». Αντιπαράθεση της Εκπαίδευσης 73, σελ. 1-18.

Δουκά-Καμπιόγλου, Α. (2006) «Η πρόσβαση σε όλα τα επίπεδα». Πανεπιστημιακή 17, σελ. 38-41.

Ελευθεροχωρίτης, Η. (2005) «Τέτον ασπίδα της Μπολόνια». Πανεπιστημιακή 17, σελ. 15-22.

Καζιάνης, Χ. και Στεφάνου, Α. (2001) «Επιλογή της Βουλγαρίας για την Ε.Ε.Ν. της Ομάδας στην προώθηση εκπαίδευσης». Αντιπαράθεση της Εκπαίδευσης, 57, σελ. 28-45.

Κασιλάκης, Χ., Καμινιώτης, Α. και Ζαχαριάδης, Θ. (2001) «Εξοικονόμηση από την Μπολόνια στην Ελλάδα». Διαπολιτισμική και εκπαιδευτική έρευνα 17, σελ. 1-10.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αβδελάς, Α. (2005) «Ο φόρτος εργασίας του φοιτητή μετριέται και αξιολογείται», *Πανεπιστημιούπολη*, 17, σελ. 30-32.

Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης (2004) «Οι αποφάσεις της Ε.Ε... και οι επιπτώσεις τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση», *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, 73-74, σελ. 15-17.

Αραβαντινός, Δ. (2005) «Το όραμα της παιδείας», *Πανεπιστημιούπολη*, 17, σελ. 21-24.

Γρόλλιος, Γ. (1999) *Ιδεολογία, παιδαγωγική και εκπαιδευτική πολιτική: Λόγος και πράξη των Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων για την Εκπαίδευση*, Αθήνα, Gutenberg.

Δαμασκηνός, Δ. (2005) «Δια βίου αμάθεια ... για δια βίου εκμετάλλευση: το νεοφιλελεύθερο πρόταγμα της Μπολόνια η Αξιολόγηση, των ΑΕΙ ΤΕΙ και η ίδρυση των ΙΔΒΕ», *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, 75, σελ. 11-18.

Δούκα-Καμπίτογλου, Α. (2005) «Γηράσκω αεί διδασκόμενος», *Πανεπιστημιούπολη*, 17, σελ. 38-41.

Ελευθεροχωρινός, Η. (2005) «Στον αστερισμό της Μπολόνια», *Πανεπιστημιούπολη*, 17, σελ. 25-29.

Κάτσικας, Χ. και Μπαλάσκας, Λ. (2001) «Επιχείρηση βίαιης επιβολής των όρων της αγοράς στην τριτοβάθμια εκπαίδευση», *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, 57, σελ. 38-45.

Κάτσικας, Χ., Καραγιάννης, Α. και Καραμπάτσας, Β. (2001) «Βήμα-βήμα από την Μπολόνια στην Πράγα: Σύμφωνα με τις επιταγές του κεφαλαίου η

επιχείρηση αναδιάρθρωσης της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης», *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, 58, σελ. 15-27.

Κάτσικας, Χ. (2004) «Πανεπιστήμια Α.Ε.», *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, 73-74, σελ. 19-21.

Κάτσικας, Χ. και Καραμπάτσας, Β. (2005) «Πτυχίο σαν απολυτήριο Λυκείου: Με την παγίωση του δεύτερου κύκλου σπουδών το πτυχίο φθηναίνει σε περιεχόμενο και δικαιώματα», *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, 75, σελ. 19-25.

Λατινόπουλος, Π. (2005) «Δια βίου μάθηση: μία νέα(;) πρόκληση για το πανεπιστήμιο», *Πανεπιστημιούπολη*, 17, σελ. 33-37.

Ξανθόπουλος, Θ. (2001) «Παγκοσμιοποίηση της Αγοράς, Ευρωπαϊκός Χώρος Ανώτατης Εκπαίδευσης και Διακήρυξη της Μπολόνια», παρουσίαση στο διεθνές σεμινάριο "Η Διακήρυξη της Bologna και η Ελληνική Προσέγγιση", 19 Ιανουαρίου, Αθήνα.

Ξωχέλλης, Π. (2005) «Στόχοι, προϋποθέσεις και κριτικές επισημάνσεις για μια επιτυχή εκπαιδευτική μεταρρύθμιση», *Πανεπιστημιούπολη*, 17, σελ. 18-20.

Πανεπιστημιούπολη (2005) «Τοπίο άνοιξης ή βαρυχειμωνιάς οι εξελίξεις στα πανεπιστήμια;», *Πανεπιστημιούπολη*, 18, σελ. 2-6.

Πετρίδου, Ε., (2005) «Η αξιολόγηση της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση», *Πανεπιστημιούπολη*, 17, σελ. 42-45.

Σταμάτης, Κ. (2003) «Κοινωνία της Γνώσης και Πανεπιστήμιο», *Πανεπιστήμιο*, 7, σελ. 41-66.

Haug, G. (2000) «Η Σπουδαιότητα της Διακήρυξης της Μπολόνια – Ο Τεχνολογικός τομέας στα μετά-Μπολόνια σενάρια», παρουσίαση στο Συνέδριο EURASH, 25-27 Μαΐου, Χανιά.

Landfried, K., (2001) «Γερμανικές εμπειρίες στη μεταρρύθμιση της ανώτατης εκπαίδευσης – σύστημα πτυχίων δύο επιπέδων», παρουσίαση στο σεμινάριο “Η Διακήρυξη της Bologna και η Ελληνική Προσέγγιση”, 19 Ιανουαρίου, Αθήνα.

<http://www.google.com/search?ie=iso-8859-7&oe=iso-8859-7&q=%CC%F0%EF%EB%FE%ED%E9%E1&domains=www.ypepth.gr&site=search=www.ypepth.gr>

<http://www.google.com/search?ie=iso-8859-7&oe=iso-8859-7&q=%CC%F0%EF%EB%FE%ED%E9%E1&domains=www.ypepth.gr&site=search=www.ypepth.gr>

<http://www.xKatsikas.gr/tritobathmia/tritob14.htm>

